
HERNÁMIÐ FRÁ SJÓNARHÓLI FORNLEIFAFRÆÐINNAR

FORNLEIFARANNSÓKN Á MINJUM ÚR SÍÐARI HEIMSSTYRJÖLD Á
SKÁLUM Á LANGANESI

PÓRA PÉTURSDÓTTIR

ÁSAMT ELÍNU ÓSK HREIÐARSDÓTTUR OG OSCAR ALDRED

Fornleifastofnun Íslands
Reykjavík 2019
FS775-18072

Ljósmynd á forsíðu er af grip PJMS-2018-63-6, skyndihjálparskrin merkt bandarsíska henum. Skrínið fannst í könnunarskurði 1 í braggahverfinu í Camp Greely, Skálum, 2018.

Ljósmynd: Þóra Pétursdóttir

©2019
FORNLEIFASTOFNUN ÍSLANDS SES
BÁRUGÖTU 3
101 REYKJAVÍK

SÍMI: 551 1033
FAX: 551 1047
NETFANG: fsi@fornleif.is
www.fornleif.is

Efnisyfirlit

1. GRUNNUPPLÝSINGAR RANNSÓKNAR.....	5
2. SAMANTEKT	7
SUMMARY	7
3. TILURÐ, MARKMIÐ OG FRAMVINDA RANNSÓKNAR.....	9
Hernámið frá sjónarhóli fornleifafræðinnar.....	9
Framvinda verkefnisins árið 2018.....	11
4. SKÁLAR OG CAMP GREELY	13
5. SAMANTEKT FORNLEIFASKRÁNINGAR	25
Minjakort.....	34
6. KÖNNUNARSKURÐIR OG VETTVANGSGÖNGUR.....	37
Könnunarskurðir.....	37
Vettvangsgöngur og gripasöfnun.....	52
7. SKOTHYLKI, ÖL OG EYRNATAPPAR: HELSTU NIÐURSTÖÐUR UPPGAFTAR	55
8. LOKAORÐ: RANNSÓKNIR OG VERND HERMINJA	67
9. SKRÁ YFIR GRIPI: SKÁLAR/CAMP GREELY	71
10. Skrá yfir ljósmyndir	81
Heimildaskrá.....	85

1. GRUNNUPPLÝSINGAR RANNSÓKNAR

Rannsóknarnúmer

201807-0046

PJMS númer

2018-63

Númer fornleifa úr skráningarskýrslu og tilvísun

Skurðir voru teknir í eða við braggagrunna NP-128:111 og NP-128:117. Sjá eftirfarandi skýrslu: Elín Ósk Hreiðarsdóttir (ritst.). 2019. *Fornleifaskráning í Camp Greely, Skálum á Langanesi*. FS729-18071. Fornleifastofnun Íslands, Reykjavík.

Stutt lýsing rannsóknar

Frumrannsókn á minjum úr síðari heimsstyrjöld á Skálum á Langanesi; könnunarskurðir, fornleifaskráning, uppmæling og söfnun gripa af yfirborði.

Tegund rannsóknar

Vísindarannsókn

Staðsetning

Skálar á austanverðu Langanesi, Langesbyggð.

GPS hnit

ISN93: 689.969 A, 655.510 N

Rannsóknartími

20.08.2018-24.08.2018

Leyfishafi

Dr Þóra Pétursdóttir

UiO University of Oslo (áður UiT The Arctic University of Norway)

thora.petursdottir@iakh.uio.no

Fjöldi starfsmanna

Alls komu 8 starfsmenn að verkefninu – allir fornleifafræðingar.

Dr Þóra Pétursdóttir (uppgröftur og vettvangsstjórn)

Dr Bjørnar Olsen (uppgröftur)

Dr Christopher Witmore (uppgröftur og söfnun gripa af yfirborði)

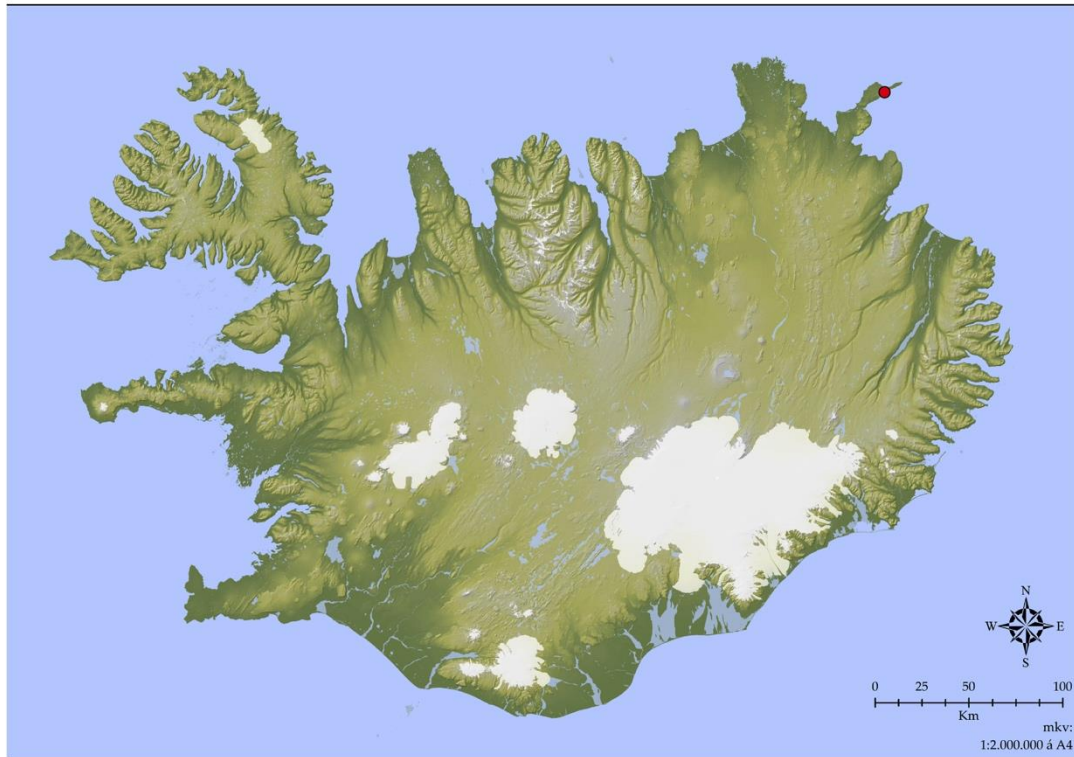
Dr Oscar Aldred (uppmæling, ljósmyndun og söfnun gripa af yfirborði)

Elín Ósk Hreiðarsdóttir MA í fornleifafræði (fornleifaskráning)

Birna Lárusdóttir MA í fornleifafræði (fornleifaskráning)

Stein Farstadvoll MA í fornleifafræði (uppgröftur)

Ingar Figenhau MA í fornleifafræði (uppgröftur)

Staðsetning rannsóknarstaðar á Skálum á austanverðu Langanesi, Langanesbyggð.

2. SAMANTEKT

Þessi skýrsla fjallar um rannsókn sem gerð var á hernaðarminjum á Skálum á Langanesi sumarið 2018. Skammt frá þorpinu á Skálum, sem nú er í eyði, reistu Bandaríkjamenn herstöð/kamp og nefndu Camp Greely, en kampurinn þjónaði ratsjárstöð sem sett var upp á sama stað. Ratstjársstöðin á Langanesi var starfrækt frá því í lok árs 1942 og lögð niður í stríðslok. Uppbygging hersins á staðnum var umtalsverð og þótt einhver efniviður mannvirkja hafi verið fjarlægður og endurnýttur í stríðslok eru þar enn mikil ummerki herasetunnar, svo sem byggingaleifar af ýmsu tagi, byssuhreiður og skotgrafir, vegslóðar og gripadreif á yfirborði.

Rannsóknin á Skálum var styrkt af Fornminjasjóði og er hluti verkefnisins *Hernámið frá sjónarhóli fornleifafræðinnar*, sem hlaut styrk úr sjóðnum 2018 og 2019. Verkefnið er samstarfsverkefni Fornleifastofnunar Íslands, UiT Norges Arktiske Universitet í Tromsø og Háskóla Íslands. Auk könnunaruppgrftar fólst verkefnið í skráningu herminja, drónamyndatöku, kerfisbundinni gripaleit á yfirborði og viðtölum við heimildamenn. Niðurstöður fornleifaskráningar hafa þegar verið gefnar út í skýrsluformi; Elín Ósk Hreiðarsdóttir (ritst.). 2019. *Fornleifaskráning í Camp Greely, Skálum á Langanesi*. FS729-18071. Fornleifastofnun Íslands, Reykjavík. Hér verður gerð grein fyrir könnunarskurðum sem gerðir voru í tengslum við rannsóknina og helstu niðurstöðum þeirra.

SUMMARY

This report presents findings from archaeological investigations of second world war remains at Skálar on Langanes peninsula, NE Iceland, conducted in August 2018. The US Army established a radarstation and camp, named Camp Greely, on the peninsula in 1942, approximately 1 km north of the small village of Skálar. The radarstation was in operation from 1942 to the end of the war, when it was abandoned. Though some of the material culture left by the army was later removed and reused by local people much of it remained in situ. This includes house foundations (mainly for Nissen huts), gun emplacements, foxholes, roads, and a scatter of objects on the surface.

The investigations at Skálar were funded by the Icelandic Archaeological Fund (Fornminjasjóður) and are part of the research project *The War from an Archaeological Perspective (Hernámið frá sjónarhóli fornleifafræðinnar)*. The project is a collaboration between the Institute of Archaeology (FSÍ), UiT The Arctic University of Norway, in Tromsø and The University of Iceland (HÍ). In addition to test trench excavations the investigations involved a detailed archaeological survey of the area, drone photography, systematic collection of objects on the surface and interviews with local people. Results from the archaeological survey have been published in a report: Elín Ósk Hreiðarsdóttir (ritst.). 2019. *Fornleifaskráning í Camp Greely, Skálum á Langanesi*. FS729-18071. Fornleifastofnun Íslands, Reykjavík. The following will provide results from the test trenches excavated.

3. TILURÐ, MARKMIÐ OG FRAMVINDA RANNSÓKNAR

Hernámið frá sjónarhóli fornleifafræðinnar

Árið 2018 hlaut verkefnið *Hernámið frá sjónarhóli fornleifafræðinnar* styrk úr Fornminjasjóði. Herminjar teljast ekki til eiginlegra fornleifa og falla ekki undir skilgreiningu *Laga um menningarminjar* 80/2012. Hernaðarminjar, sem og aðrar yngri minjar, hafa af þessum sökum gjarnan orðið útundan þegar kemur að skráningu og rannsókn á minjum. Það virðist engu síður vera stefna íslenskra minjayfirvalda að auka áherslu á herminjar og mátti greina þá viðleitni í auglýsingu Fornminjasjóðs fyrir árið 2018, þegar sérstaklega var kallað eftir rannsóknum á þessum flokki minja. Aukin áhersla á yngri minjar og ekki síst minjar úr síðari heimstyrjöld er ekki einsdæmi á Íslandi og hafa nágrannalönd okkar einnig stigið skref í þessa átt á undanförunum árum. Ástæður þessa geta verið margvíslegar; Saga síðari heimsstyrjaldar og herminjar vekja oft mikinn áhuga almennings og eru minjarnar oft vel til þess fallnar að nýta þær til kynningar og fræðslu. Margar þeirra liggja í auknum mæli undir skemmdum af völdum manna og/eða náttúruafla, og heimildamönnum sem muna stríðsárin fer ört fækkandi. Það er því mikilvægt að upplýsinga sé aflað áður en þær glatast.

Verkefnið *Hernámið frá sjónarhóli fornleifafræðinnar* er samstarfsverkefni Fornleifastofnunar Íslands ses, Uit Norges Arktiske Universitet í Tromsø og Háskóla Íslands. Þóra Pétursdóttir og Bjørnar Olsen, frá UiT, höfðu á árunum 2011-2017 stundað rannsóknir á minjum um stríðsárin og hernám Þjóðverja í Finnmark í norður Noregi¹ og var áhugi á því að skoða sambærilegar minjar um veru Bandamanna á Íslandi. Stofnað var til samstarfs við Fornleifastofnun Íslands og Háskóla Íslands og verkefnið hannað í sameiningu. Styrkur fékkst til verkefnisins frá Fornminjasjóði 2018 og var lagt upp til tveggja ára, 2018-2019.

¹ Þessar rannsóknir voru styrktar af Norska rannsóknasjóðnum (Norges Forskningsråd). Sjá t.d.: Grabowski, R., Olsen, B., Pétursdóttir, Þ. og Witmore, C. (2014) Teillager 6 Sværholt: The Archaeology of a World War II Prisoner-of-War Camp in Finnmark, Arctic Norway. *Fennoscandia Archaeologica* XXXI: 3-24; Olsen, B. og Pétursdóttir, Þ. (2017) Sværholt: poetics of memory. Í: J. Kaila and J. Knuutila ritst. *Inside and Beside the Camp*. Helsinki: The Academy of Fine Arts, University of Helsinki, 88-95.

Stefnt var að rannsóknum á þremur mismunandi stöðum á landinu; á Skálum á Langanesi, á Kaldaðarnesi í Ölfusi og á Hvítanesi í Kjós (en Kaldaðarnesi var síðar skipt út fyrir Camp Cameron á Núpajalli ofan Hvergagerðis). Staðirnir þrír eru um margt ólíkir, bæði landfræðilega og með tilliti til hernaðarlegs hlutverks (og mögulega mikilvægis) og gátu þeir því varpað breiðara ljósi á eðli hernámsins og umfang. Í námunda við afskekktu sjávarþorpið Skála á Langanesi starfræktu Bandaríkjamenn ratsjárstöð frá apríl 1942 til stríðsloka. Þar voru samkvæmt heimildum 24 Nissen-braggar auk ratsjármasturs og höfðu um 50 hermenn þar aðsetur. Í Kaldaðarnesi í Ölfusi voru höfuðstöðvar hersins á Suðurlandi. Þar var flugvöllur og herskálahverfi með allt að 500 mannvirkjum (þ.á.m. spítali, fótboltavöllur og baðhús) og upp undir 3000 manns höfðu þar aðsetur þegar mest var. Á Hvítanesi í Kjós var flotastöð hersins frá 1940. Þar var herskálahverfi með um 250-300 mannvirkjum (þ.á.m. spítali og kvikmyndahús) sem hýsti tæplega 200 manns. Á Núpsfjalli ofan Hveragerðis, sem á síðari stigum verkefnisins tók stað Kaldaðarness í rannsókninni, var ratsjárstöð og kampur, nefndur Camp Cameron. Á svæði sem er ríflega 1 ha. að stærð voru nokkrir tugir mannvirkja, s.s. 15 braggar, sorpbrennsla, útsýnisstöð, vígi fyrir loftvarnarbyssur og rafstöð auk ratsjárstöðvar. Á öllum stöðum er mikill fjöldi minja sýnilegur á yfirborði, grunnar bygginga, hafnarmannvirkja (á Hvítanesi) auk þess sem gripir sjást víða á yfirborði.

Markmið verkefnisins var tvíþætt og snýr annars vegar að fornleifafræðilegri rannsókn á landnámi hersins og sambúð og samskiptum hersetuliðs og heimamanna en hins vegar að aðferðalegri nálgun við rannsóknir á herminjum. Rannsóknin miðaði þannig að því, í fyrsta lagi, að skoða eðli þeirra mannvirkja og mannvistarleifa sem er að finna á svæðunum þremur með það að markmiði að varpa ljósi á skipulag rýmis og daglegt líf á svæðunum. Ein af meginspurningunum varðandi hersetu á Íslandi lýtur að samskiptum heimamanna og setuliðs. Til að mynda er alþekkt að Íslendingar fengu gjarnan vinnu í tengslum við starfsemi hernámsliðsins, ýmis vöruskipti áttu sér stað og áhrifa hersins gætti víða í samfélaginu. Rannsóknin leitaðist við að svara því hvort og hvernig þessi tengsl endurspeglast efnislega á stöðunum þremur, og hvernig fornleifafræðileg rannsókn getur varpað öðru ljósi á þetta tímabil en aðrar og þá

helst sagnfræðilegar heimildir; þ.e. á landnám hersins og þau menningarmót/-tengsl sem hernámið skapaði. Í öðru lagi hafði rannsóknin hafa aðferðafræðilegt gildi. Nær engin reynsla er af fornleifarannsóknum eða kerfisbundinni skráningu herminja hér á landi þótt stundum rati þær inn á borð fornleifafræðinga. Fram að þessu hafa slíkar minjar því oftast verið skráðar lauslega og með misjöfnum hætti. Almennt hefur ekki verið farið markvisst yfir ritaðar heimildir, söguleg kort eða hugað að ólíkum mannvirkjum og hlutverki þeirra. Með aukinni áherslu á herminjar er hins vegar mikilvægt að huga að ástandi og heimildagildi minjanna og þeim aðferðafræðilegu nálgunum sem nýtast við rannsóknir og miðlun þeirra. Annað markmið rannsóknarinnar var því að gera tilraunir með aðferðafræði á rannsóknarstöðum, bæði við kortlagningu, skráningu og frekari rannsóknir.

Framvinda verkefnisins árið 2018

Rannsóknarvinnu verkefnisins var deilt niður á tvö ár, 2018-2019. Árið 2018 var unnin heimilda- og kortavinna fyrir öll svæðin þrjú auk þess sem öll svæðin voru heimsótt og aðstæður kannaðar með tilliti til rannsóknaráætlunar. Að auki var allri vettvangsvinnu lokið á einu svæðanna, þ.e. á Skálum á Langanesi.

Undirbúningur og heimildavinna: Á vormánuðum 2018, áður en eiginleg vettvangsvinna hófst, fór fram undirbúnings- og heimildavinna vegna rannsóknarstaðanna þriggja. Skráðar voru niður tiltækar upplýsingar um uppbyggingu hvers svæðis, um gerð og eðli mannvirkja og frásagnir af daglegu lífi á svæðinu. Þá fór einnig fram undirbúningsvinna vegna kortagerðar og var safnað saman tiltækum kortum og loftmyndum af svæðunum, sem og ljósmyndum frá stríðsárunum. Að auki var farið í vettvangsferð í Kaldaðarnes og Hvítanes í þeim tilgangi að kanna aðstæður og skipuleggja frekari vettvangsrannsóknir. Minjasvæðið á Skálum hafði verið heimsótt sumarið 2017 og var ekki talin þörf á frekari vettvangskonun þar áður en ráðist yrði í rannsókn. Þá voru lögð drög að viðtölum við heimildamenn fyrir alla staðina þrjá. Umsjón með þessum verkhluta hafði Elín Ósk Hreiðarsdóttir en auk hennar komu að verkinu Birna Lárusdóttir, Gylfi Björn Helgason, Oscar Aldred og Þóra Pétursdóttir.

Vettvangsvinna: Vettvangsvinna á Skálum á Langanesi fór fram dagana 20-24. ágúst 2018. Alls komu átta fornleifafræðingar að vettvangsvinnunni, bæði íslenskir og erlendir.² Vettvangsrannsóknin var fjölþætt og fólst í uppgrefti fjögurra könnunarskurða, nákvæmri minjaskráningu á svæðinu öllu, kortlagningu með DGPS-tæki, söfnun gripa af yfirborði, loftmyndatöku með flyglidi og viðtölum við heimildamenn. Ráðgert hafði verið að taka borkjarnasýni á hluta svæðisins til efnagreiningar, en horfið var frá þeim áformum eftir að aðstæður höfðu verið kannaðar nánar. Í ljós kom að jarðvegsþekja í og við braggabyrpingarnar var mjög þunn og malarborin og því mjög erfitt að taka sýnin auk þess sem niðurstöður yrðu líklega takmarkaðar. Þóra Pétursdóttir hafði umsjón með uppgrefti könnunarskurða, en auk hennar unnu að uppgreftinum þeir Bjørnar Olsen, Cristopher Witmore, Stein Farstadvoll og Ingar Figenshau. Elín Ósk Hreiðarsdóttir og Birna Lárusdóttir sátu um minjaskráningu á svæðinu öllu og tóku einnig viðtöl við heimildamenn. Oscar Aldred sá um uppmælingu og loftmyndatöku með flyglidi og ásamt Cristopher Witmore framkvæmdi hann einnig gripasöfnun af yfirborði.

Úrvinnsla og skýrslu- og greinaskrif: Úrvinnsla rannsóknarinnar fór fram á haustmánuðum 2018 og fram á sumar 2019. Úrvinnslunni var skipt eftir einstökum verkþáttum og sá Oscar Aldred um frágang loftmynda og gerð korta af svæðinu í heild. Elín Ósk Hreiðarsdóttir sá um úrvinnslu minjaskráningar og ritun skráningarskýrslu. Þóra Pétursdóttir sá um frágang gripa, bæði þeirra sem aflað var við uppgröft könnunarskurða og þeirra sem safnað var af yfirborði. Með leyfi Minjastofnunar var gripasafnið frá Skálum flutt til Tromsø í Noregi snemma árs 2019 og fór úrvinnsla gripanna fram á rannsóknastofu UiT Norges Arktiske Universitet. Safninu var svo skilað heim sumarið 2019, og er ráðgert að skila því til Þjóðminjasafns Íslands við verklok árið 2020. Þóra Pétursdóttir sá einnig um ritun lokaskýrslu verkefnisins og hefur umsjón með ritun fræðigreinar um rannsóknina, í samvinnu við aðra þátttakendur í verkefninu.

² Sjá 1. Grunnupplýsingar rannsóknar, hér að framan

4. SKÁLAR OG CAMP GREELY

Elín Ósk Hreiðarsdóttir

Síðla árs árið 1942 reisti bandaríski herinn ratsjárstöð í landi Skála á Langanesi og lítið braggahverfi, *Camp Greely* þar við. Kampurinn var um 1 km norðan við þorpið á Skálum. Þessi staðsetning var fyrst og fremst valin þar sem hún þótti hentug fyrir ratsjárstöð til að fylgjast með flugumferð við norðaustanvert landið. Ekki er þó ólíklegt að nálægðin við þorpið á Skálum hafi einnig spilað inn í þá ákvörðun. Þorpið á Skálum hafði verið mjög blómlegt á öðrum og þriðja áratug 20. aldar en nú var hnignunartímabil þess hafið þótt þar byggju enn 33 manns um þetta leyti.

Fram undir lok 19. aldar var saga Skálajarðarinnar fremur hefðbundin. Elsta þekhta heimildin um jörðina er frá 13. öld og bendir flest til þess að hún hafi verið meðaljörð á landsvísu í gegnum aldirnar.³ Landrými jarðarinnar var umtalsvert en landgæði takmörkuð og talsverður hluti þess hrjóstrugur. Sumarhagar voru taldir fremur lélegir en vetrararbeit skárri.⁴ Aðal aðdráttarafl jarðarinnar voru hins vegar ýmis hlunnindi s.s. reki, útræði og eggja- og fuglatekja.⁵ Á miðöldum er hennar helst getið í tengslum við reka, bæði hvalreka og timburreka sem Sauðaneskirkja átti drjúgan hluta af og einnig Hofskirkja í Vopnafirði.⁶ Um 1600 voru Skálar eign Hofskirkju og var jörðin metin á 13 hdr. við lok 17. aldar⁷ en annars virðist jörðin gjarnan metin á 8 hdr.⁸ Meðaldýrleiki jarða á Langanesi var um 9 hdr. í upphafi 18. aldar sem er talsvert undir landsmeðaltali sem var 20 hdr en á móti komu ýmis hlunnindi sem ekki virðast birtast sem skyldi í dýrleika þessara jarða.⁹ Í stuttu máli má segja að ekkert bendi til annars en að á Skálum hafi verið nokkuð hefðbundinn búskapur fram eftir öldum þótt talsverð áhersla hafi án efa verið á sjósókn og sjónytjar enda ekki blómlegt landbúnaðarsvæði í neinum skilningi, þótt jörðin hafi verið talin sæmileg fyrir sauðfjárbúskap.

³ DI V, 247, 278

⁴ Langnesingasaga I, 208-209

⁵ Hólmsteinn Helgason. 1983: 105-107.

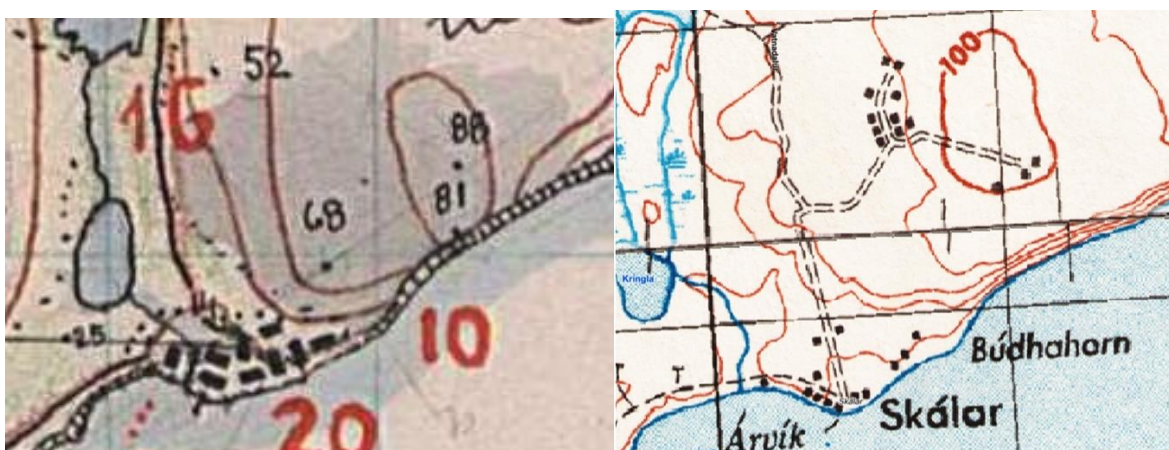
⁶ DI V, 278.

⁷ The Old Icelandic Land Registers, 3

⁸ Jarðatali Johnsen, 346

⁹ Langnesingasaga I, 82

Sem fyrr segir virðast hafa orðið litlar breytingar á búskaparháttum á Skálum fyrr en komið var fram á seinni hluta 19. aldar. Þá var tvíbýli á Skálum og á þessum tíma jókst umfang árabátaútgerðar á svæðinu mikið. Frá áttunda áratug 19. aldar hófu Færeyingar talsvert að sækja fiskveiðar til Langaness og voru áberandi á Skálum þá og síðar. Það var svo eftir 1910 að Skálar urðu að miðstöð árabátaútgerðar á svæðinu og í kringum hana varð Skálaþorpið til.¹⁰ Veturinn 1910-11 voru íbúar á Skálum 19 en

Kort af Skálum og nágrenni. Til vinstri er grunnteikning á herforingjaráðskorti frá 1933 en til hægri AMT kort frá 5. áratugnum.

þeim fjölgaði ört á næstu árum og náði íbúafjöldinn hámarki 1924 þegar þar bjuggu 117 íbúar á 22 heimilum¹¹ en á sumrum bjuggu þar allt að 300 manns.¹² Á þessum tíma var Skálaþorpið framarlega þegar kom að tækninýjungum, þar reis t.d. annað tæknivædda frystihús landsins og þangað kom sími árið 1920. Árabátaútgerðin var þó að líða undir lok og Skálaþorpið sat eftir þegar tækninýjungar ruddu sér til rúms víða annars staðar sökum bágrar hafnaraðstöðu. Um 1930 voru gerðar tilraunir til að bæta hafnaraðstöðuna en af veikum mætti og reyndust þær ekki árangursríkar. Um og upp úr 1930 fór íbúatala undir 100, þá var helsti blómatími þorpsins á Skálum liðinn.¹³

¹⁰ Langnesingasaga I, 9, 227-229, 234 og II, 26-28

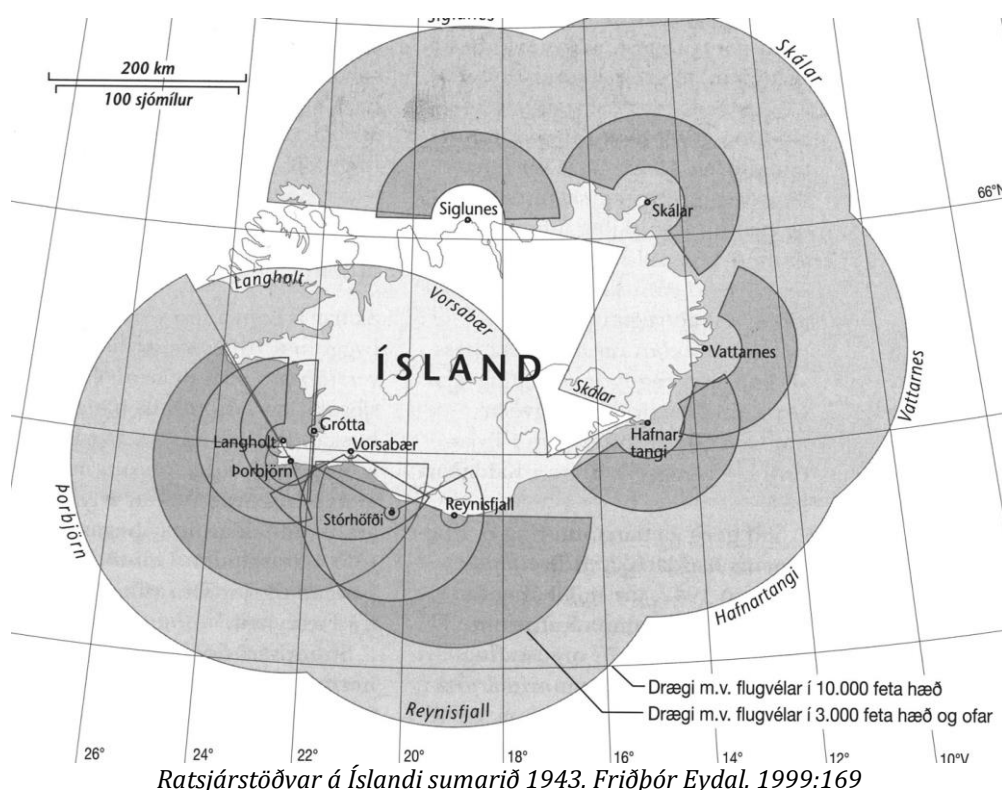
¹¹ Langnesingasaga II, 32

¹² Fanney Kristjánsdóttir og Sif Jóhannesdóttir. 2008, bls. 10

¹³ Langnesingasaga I, 236-237 og II, 39-52, 251

Samgöngur voru ætíð erfiðar á Skálum en sem dæmi má nefna að til Þórshafnar var um 7 tíma gangur. Samgöngur voru mestar við Seyðisfjörð, sjóleiðina.¹⁴ Allt þetta stuðlaði að því að æ færri höfðu áhuga á varanlegri búsetu í þorpinu. Sökum þessa var þorpið aðeins svipur hjá sjón þegar breski og síðar bandaríski herinn mætti á svæðið upp úr 1940. Í upphafi stríðs (1940) bjuggu þó enn 50 manns (og 10 fjölskyldur á svæðinu) en þeim fækkað ört á stríðsárunum. Þegar herinn hóf uppbyggingu síðla árs 1942 voru íbúar 33 talsins og árið 1945 voru fjölskyldurnar orðnar fjórar og aðeins 25 einstaklingar búsettir á Skálum. Árið 1946 var þorpið komið í eyði.¹⁵

Um ratsjástöðvar¹⁶

Mikið kapp var lagt á þróun ratsjártækni á stríðsárunum og árunum á undan. Talið var að ratsjártækni gæti haft úrslitaáhrif á framgang stríðsins enda var það eina leiðin

¹⁴ Langnesingasaga II, 46

¹⁵ Langnesingasaga II, 316, 361

¹⁶ Þessi umfjöllun byggir á kafla um ratsjástöðvar í Friðþór Eydal. 1999:163-167

til að bregðast við sprengjuflugvélum í tíma. Í upphafi voru Bretar fremstir í þróun tækninnar en Bandaríkjamenn sóttu í sig veðrið þegar fram liðu stundir. Loftvarnarratsjár voru af tveimur gerðum, annars vegar langdræg gerð sem náði til háfleygra flugvéla í allt að 250 km fjarlægð en hins vegar skammdrægar ratsjár (á hærri tíðni) sem betur greindu lágfleygar flugvélar. Áhersla á loftvarnir á Íslandi var fremur lítil í upphafi hernámsins enda höfðu Bretar ekki nægjanlegt magn af nauðsynlegum búnaði til slíks eftirlits og töldu honum betur varið annars staðar. Þegar tekin var ákvörðun um að koma hér upp flug- og flotabækistöð 1941 þurfti hins vegar að endurskoða varnir landsins og var þá tekin ákvörðun um að reisa þrjár ratsjárstöðvar, á Valhúsahæð á Seltjarnarnesi, við Vorsabæ í Ölfusi og á Reynisfjalli hjá Vík í Mýrdal. Áður en Bretar höfðu lokið uppsetningu stöðvanna síðla árs 1941 höfðu Bandaríkjamenn tekið við vörnum landsins og var því rekstur ratsjárstöðvanna hér á landi nær eingöngu í þeirra umsjá.

Árið 1942 var aukið mjög við umsvif ratsjárkerfisins á Íslandi og tóku sjö nýjar ratsjárstöðvar til starfa það ár, m.a. á Skálum á Langanesi. Ratsjárstöðvar á Skálum, Siglunesi, Vattarnesi og Hafnartanga voru allar reistar síðari hluta ársins. Allir þessir staðir áttu það sammerkt að vera afskekktir og aðflutningar að þeim erfiðir. Sökum þessa voru settar þar upp ratsjár af gerðinni SC 270B. Þær voru búnar snúningsloftneti á háu, föstu mastri (nefndust þá SC 271) en þær voru valdar þar sem hægt var að flytja þær í mun smærri einingum en aðrar ratsjár.¹⁷

Þrátt fyrir að mikið hafi verið lagt í að bæta ratsjárvarnir Íslands á stríðsárunum var langt því frá að varnir landsins á þessu sviði væru fullkomnar og kom þar ýmislegt til s.s. skortur á ratsjám til að eftirlitssvæðið væri samfelld, truflanir frá fjöllum, vindur og ísing á tækjunum og reynsluleysi hermanna. Vegna slæmra veðurskilyrða þurfti oft að slökkva á einstaka ratsjám, svo oft að slökkt var á þeim í um helmingi þess tíma sem þær áttu að starfa.¹⁸ Engu að síður var talið að ratsjárstöðvarnar hafi gegnt mjög mikilvægu hlutverki í vörnum landsins.

¹⁷ Friðþór Eydal. 1999:163-167.

¹⁸ Friðþór Eydal. 1999: 169.

Uppbygging Camp Greely

Svo virðist sem stríðið hafi haft talsverð áhrif á lífið í þorpinu á Skálum, jafnvel áður en herinn bjó um sig með viðvarandi hætti ofan við þorpið. Snemma á stríðsárunum tók að bera á því að tundurdufl bandamanna, sem lögð höfðu verið í tundurduflagirðingar úti fyrir Austurlandi, losnuðu. Algengt var að tundurduflin ræku að landi á Skálum og spryngju þar. Eins og gefur að skilja hafði það mikil áhrif á daglegt líf á svæðinu, sér í lagi veturinn 1941-1942 sem fékk sökum þessa heitið „Tundurduflaveturinn mikli“ meðal heimamanna.¹⁹ Húsið Oddi (byggt 1926) var yfirgefið árið 1941 eftir að tundurdufl sem rak á fjöruna í þorpinu sprakk og braut allar rúður í húsinu. Húsið var rífið árið eftir og endurbyggt á Þórshöfn. Örlög Hvíta hússins í þorpinu voru enn dapurlegri. Hjónin sem þar bjuggu 1941-1942 flúðu úr húsinu og upp í frystihúsið vegna tundurduflanna en Hvíta húsið féll síðar saman í einni sprengingunni. Þriðja húsið sem fór mjög illa í tundurduflasprengingu var Bakki en þar bjuggu hjón ásamt fimm börnum sínum og fósturdóttur á þessum tíma en fluttu til Þórshafnar þegar sprenging eyðilagði húsið. Fósturdóttir þeirra var sú eina sem slasaðist í öllum þeim mörgu sprengingum tundurdufla á Skálum þegar þung lugt yfir rúmi hennar fell niður á hana í einni sprengingunni. Samkvæmt frásögnum heimamanna sprakk gríðarlegur fjöldi tundurdufla úti fyrir Skálapörpinu á stríðsárunum, jafnvel margir tugir dufla á dag þegar verst lét.²⁰

Saga hersins í landi Skála er í raun tvíþætt. Upphaf hennar má rekja til komu nokkurra breskra hermanna að Skálum í ágúst og september 1940. Þeir tjölduðu ofarlega í þorpinu, í kringum brunna og höfðust við í 1-2 mánuði. Bretarnir höfðu líklega afnot af einu húsi sem nýtt hafði verið fyrir skipshafnir (sjá NP-128:162) en bjuggu í tjöldum og samkvæmt heimildamönnum virtust þeir bæði fátækir og illa búnir.²¹

Svo virðist sem hermenn hafi ekki verið á Skálum sumarið 1941 (a.m.k. má ráða það af helstu heimildum). Hinn 1. apríl 1942 komu hins vegar sjóliðar til strandvarðgæslu

¹⁹ Eyðiporpið Skálar á Langanesi e. Sif Jóhannesdóttur og Fanney Kristjánsdóttur, 10-13.

²⁰ Eyðiporpið Skálar á Langanesi e. Sif Jóhannesdóttur og Fanney Kristjánsdóttur, 10-13, 21 og Langnesingasaga II, 50-51

²¹ Guðbjörg Guðmundsdóttir. Viðtal í ágúst 2018.

á svæðinu²² en þá höfðu bandarískir loftvarnarsérfræðingar komist að þeirri niðurstöðu að staðurinn hentaði vel fyrir ratsjárstöð til að fylgjast með flugumferð út af Norðausturlandi. Markaði það upphafið af mun umgangsmeiri viðveru hersins á þessum slóðum.²³

Þann 10. júlí kom skip hlaðið byggingarefni og vélum að Skálum en varð frá að hverfa þar sem ekki tókst að koma varningi í land. Heimamenn tóku að sér smíði pramma fyrir herinn til að ferja varning í land og skömmu síðar kom skipið aftur og var þá varningnum skipað á land. Í kjölfarið var fenginn stærri prammi á svæðið og á næstu vikum var skipað á land miklu magni byggingarefnis og tækja, m.a. þremur vörubílum, jarðýtu, grjótmulningsvél, steypuhrærivél, loftpressu, beltadráttarvél, tveimur kerrum og 50 pokum af sementi.²⁴ Á meðan byggingarframkvæmdum stóð, síðsumars og haustið 1942, bjuggu hermennirnir í tjöldum ofan við þorpið. Fljótlega eftir komuna hófst bandaríska byggingasveitin handa við að leggja veg upp í Mela þar sem hverfið Camp Greely reis síðar. Svæðið sem herinn lagði undir sig á þessum slóðum var grýtt og gróðursnautt og að sögn heimildamanna alveg ónotað. Það var ekki nógu gróðursælt til að það nýttist fyrir útbeit að nokkru marki heldur var fé beit upp „í Dalina“. Það var því lítil eftirsjá í landsvæðinu fyrir Skálafólkið.²⁵ Umfang byggingarframkvæmda hersins var mun meira en heimamenn höfðu nokkurn tíma kynnst. Með í för var mulningsvél sem virðist hafa gert grjótmulning eða salla fyrir vegi og grunn sumra bragganna. Þeir söfnuðu líka flötu grjóti, hjuggu til grjót í hleðslur og hlóðu óvenju veglega grunna undir braggana sína. Heimamenn sem talað var við gátu þess sérstaklega að þeir hefðu lagt mikið á sig til að safna hleðslugrjóti, slíkt grjót hefði ekki verið á hverju strái, auk þess sem þeir sprengdu líka grjót til að nota. Það var enginn sandur á svæðinu og það þurfti að ná í hann Skoruvík. Þangað lá enginn vegur og því þurfti að ná í sandinn og bera í pokum á bakinu. Samkvæmt

²² Samkvæmt heimildum voru strandgæslumenn á svæðinu fram til 4. nóvember en þá voru hermenn mættir vegna ratsjárstöðvar. Friðþór Eydal, 221, Langnesingasögu II, 46–47, Eyðiporpið Skálar á Langanesi e. Sif Jóhannesdóttur og Fanney Kristjánsdóttur, 18 og Viðtal við Guðbjörgu Guðmundsdóttur í ágúst 2018.

²³ Friðþór Eydal. 1999:170

²⁴ Friðþór Eydal. 1999: 170-171

²⁵ Guðbjörg Guðmundsdóttir. Viðtal í ágúst 2018.

heimildamanni aðstoðuðu heimamenn við sandburðinn og fengu greitt fyrir.²⁶ Að öðru leyti komu heimamenn ekki nálægt uppbyggingunni eftir því sem best er vitað. Á næstu vikum og mánuðum reisti byggingarsveitin umfangsmikil mannvirki á Melum/Tófuöxl, um 1 km norðan við þorpið á Skálum.²⁷ Í september barst mikið af tækjum og búnaði í ratsjárstöðina, m.a. þrjár þriggja tonna rafstöðvar sem tókst með lagni að ná á land en æ erfiðara varð að ferja búnað og annan varning í land í haustveðrum. Pramminn sem notaður var í verkið eyðilagðist endanlega síðar um haustið.

Þann 12. október stigu í land 46 hermenn úr 556. ratsjársveitinni (2nd reporting platoon, company C). Liðsmenn byggingarsveitarinnar dvöldu áfram við vinnu en yfirgáfu Skála um miðjan nóvember. Þá höfðu þeir samkvæmt heimildum landað um 600 lestum af varningi af hafi (með aðstoð heimamanna) byggt 24 bragga, reist 12 m hátt ratsjármastur og lagt ríflega 3 km langa vegi um svæðið. Fyrsti formlegi starfsdagur Camp Greely var 6. desember 1942.²⁸

Uppskeypun hergagna á Skálum reyndist talsvert vandamál. Umfangsmestu aðflutningarnir voru á meðan byggingu kampsins stóð en eftir að lokið var við að byggja hús og mannvirki fólust þeir mest í matvælum, olíu, kolum og annarri nauðsynjavöru. Myndirnar tvær eru teknar í mars 1943, um þremur mánuðum eftir að ratsjárstöðin tók formlega til starfa. (NARA 111-SC-229729 og NARA-111-SC-229709). Þær hafa áður birst í Friðþór Eydal. 1999: 173-174

Ratsjármastrið á Skálum var byggt í tæplega 100 m hæð yfir sjó. Frá ratsjárstöðinni sást ágætlega til lágfleygra flugvéla og ólíkt sumum af hinum íslensku

²⁶ Guðbjörg Guðmundsdóttir. Viðtal í ágúst 2018.

²⁷ Langnesingasaga II, 47.

²⁸ History of the 556th Signal Air Warning Battalion e. S L. Stammerjohn, 6.

ratsjárstöðvunum truflaði fjalllendi ekki mikið. Friðþór Eydal greinir frá því í bók sinni *Fremstu víglínu* að nokkrum sinnum hafi orðið vart við þýskar flugvélar á meðan ratsjárstöðin var í byggingu og þá hafi verið skotið á þær en hann getur ekki um slíkar vélar eftir að stöðin var tekin í notkun.²⁹

Stöðin á Skálum þótti einangruð enda enginn vegur að henni frá nærliggjandi sveitum. Því þurfti að senda allar birgðir sjóleiðina og leggja að strönd sem þótti nokkuð berskjölduð. Sökum einangrunarinnar hafði stöðin, líkt og aðrar áþekkar stöðvar, lækni sem bjó þar að staðaldri. Það kom sér vel þegar framkvæma þurfti neyðaruppskurð og fjarlægja botnlanga í einum hermanni í stöðinni þegar talsvert óveður geisaði. Aðgerðin tókst vel en þegar veður lægði lenti lítil flugvél (PBY-5) á svæðinu og flutti sjúklinginn til Reykjavíkur til frekari aðhlynningar.³⁰ FlugvélaKomunnar er getið í tengslum við uppskurðinn en ekki er vitað hvort flugvélar lentu oftár í nágrenni kampsins.

Fjarlægð kampsins frá þorpinu var nokkur. Þar réði án efa mestu nálægð kampsins við ratsjarmastrið en einnig virðist herinn hafa markvisst skapað ákveðna fjarlægð milli hermanna og heimamanna. Friðþór Eydal getur þess að Bandaríkjamenn hafi gjarnan reist herbúðir sínar fjær byggð en Bretar gerðu, enda var oft kvartað yfir því hversu nærri byggð bresku kamparnir risu. Þetta var í samræmi við hverndarsamninginn sem í gildi var en nokkru réði þó líka sú staðreynd að Bandaríkjamenn höfðu með sér mun betri efnivið og tæki, t.d. til vegagerðar heldur en Bretar höfðu í upphafi stríðs.³¹

Samskipti

Þrátt fyrir að Camp Greely hafi staðið nærri þorpinu á Skálum voru samskipti milli hersins og heimamanna mjög takmörkuð. Í bók Friðþórs Eydals segir: „Heimamenn á Skálum höfðu ekki mikinn samgang við bandarísku hermennina í ratsjárstöðinni. Þeir höfðu nánast allt sem þeir þurftu í herbúðum sínum en öll samskipti voru mjög

²⁹ Friðþór Eydal. 1999: 172-173

³⁰ History of the 556th Signal Air Warning Battalion, 6.

³¹ Friðþór Eydal. 1999: 42-43

vinsamleg.”³² Ber þessari frásögn saman við það sem fram kom í viðtölum við heimildamenn frá Skálum.

Árið 2008 voru tekin viðtöl við 5-6 heimildamenn frá Skálum í tengslum við rannsóknir á Skálaborpi sem hlutu styrk úr Nýsköpunarsjóði námsmanna. Rætt var við einstaklinga sem bjuggu á Skálum á hernámsárunum en voru allir börn á tímabilinu. Við rannsóknir á herminjunum 2018 var farið í gegnum öll viðtölin en að auki rætt við einn viðmælanda, Guðbjörgu Guðmundsdóttur, aftur. Heimildamenn voru sammála um að samskiptin við herinn hafi verið takmörkuð en mjög góð. Guðbjörg man eftir því að fullorðna fólkið var í upphafi ekki ánægt með komu hersins en að hennar viti gekk sambúðin mjög vel og bar aldrei skugga á hana.³³ Fyrir utan tundurduflasprengingar var það aðallega tvennt í tengslum við hernámið sem hafði áhrif á daglegt líf þorpsbúa. Annars vegar var það sú staðreynd að vörður var hafður í þorpinu allan sólarhringinn, alla daga ársins. Guðbjörg segir að það hafi verið óþægilegt að hafa vopnaðan hermann í þorpinu og að geta ekki farið út án þess að fylgst væri með þorpsbúum.³⁴ Hún nefnir einnig að enginn hafi mátt vera úti eftir að skyggja tók og allir hafi orðið að vera komnir inn í hús klukkan tíu og með ljós slökkt eða alla glugga byrgða. Hún segir jafnframt að herinn hafi fylgt þessu vel eftir og það hafi verið hryllilegt að láta loka sig inni eins og skepnur.

Að öðru leyti en þessu höfðu heimamenn í þorpinu lítið af hernum að segja dags daglega og samskipti voru almennt frekar takmörkuð. Georg Rafnsson gat þess að krakkarnir hafi verið skíthræddir við hermennina til að byrja með en fljótlega séð að þetta voru vænstu menn og mjög barngóðir.³⁵ Þótt Camp Greely hafi ekki verið girt af var kampurinn í raun lokað svæði og ekki var ætlast til að þorpsbúar færu þangað nema þeim væri boðið. Guðbjörg man aldrei eftir því að hermenn hafi komið í þorpið sér til dægrastyttingar, t.d. þegar þeir voru á frívöktum og telur að þeir hafi fundið sér eitthvað annað til að gera. Hún segir að vel hafi verið gengið um í hverfinu, ekkert drasl hafi verið fyrir utan braggana eða neitt slíkt. Aðspurð um hvort hermenn hafi

³² Friðþór Eydal. 1999: 173

³³ *Skálar á Langanesi: Eigindleg viðtöl við fyrrum íbúa í þorpsins* (viðtal við Georg Rafnsson), 46-57.

³⁴ Guðbjörg Guðmundsdóttir, viðtal í ágúst 2018.

³⁵ *Skálar á Langanesi: Eigindleg viðtöl við fyrrum íbúa í þorpsins* (viðtal við Georg Rafnsson), 82-87

ekki keypt nýmeti s.s. kjöt og fisk, egg eða mjólk af þorpsbúum mundi Guðbjörg ekki neinu slíku og taldi að svo hafi ekki verið. Guðbjörg vissi heldur ekki til þess að nokkur hafi unnið fyrir herliðið, t.d. með því að þvo þvotta eða annað slíkt.

Þorpsbúar kynntust þó ýmsum nýjungum í gegnum herinn s.s. margs konar niðursuðuvörum, ávöxtum og sælgæti en samkvæmt heimildamönnum voru hermennirnir duglegir að dreifa slíku til íbúanna, sér í lagi til krakkanna sem voru flest að kynnast þessum varningi í fyrsta sinn.³⁶ Guðbjörg segir að strákarnir á Skálum hafi líka sótt í að fá sigarettur hjá hermönnum. Fleiri en einn af þeim sem rætt var við mundu einnig eftir því að ein jólin hafi hermennirnir komið niður í þorp og útdeilt jólagjöfum til barnanna. Þeir héldu einnig reglulega bíosýningar og buðu heimamönnum í bío en slíkt var mikil nýlunda.³⁷

Almennt létu heimildamenn mjög vel af sambúðinni við herinn og sögðu allir að hermennirnir hefðu verið vingjarnlegir og hjálpsamir. Samkvæmt Georg Rafnssyni reyndu hermennirnir að aðstoða föður hans með bilaða vél í bátnum sínum og hann telur líka að þeir hafi ætlað að leggja rafmagn niður í þorpið en ekki hafi orðið af því. Herlæknir var í kampinum og aðstoðaði hann fólk í sveitinni ef mikið lá við og tók á móti börnum, m.a. einum heimildamanna.³⁸ Samskipti heimamanna og hermanna voru mörkuð af takmarkaðri tungumálakunnáttu en einn maður á Skálum (Kristmundur frá Bakkafirði) kunni talsvert í ensku og túlkað þegar þörf var á.

Endalokin

Undir lok stríðsáranna voru uppi hugmyndir að víkka hlutverk Camp Greely og bæta aðgengi að stöðinni. Var hafinn undirbúningur að gerð flugvallar í nágrenni ratsjárstöðvarinnar til að auðvelda flutninga manna og varnings.³⁹ Svipaðar ráðagerðir voru uppi á Siglunesi en stríðinu lauk áður en umræddar hugmyndir komust í framkvæmd.

³⁶ Eyðiporpið Skálar á Langanesi e. Sif Jóhannesdóttur og Fanney Kristjánsdóttur, 18–19

³⁷ Eyðiporpið Skálar á Langanesi e. Sif Jóhannesdóttur og Fanney Kristjánsdóttur, 19.

³⁸ *Skálar á Langanesi: Eigindleg viðtöl við fyrrum íbúa í þorpsins* (viðtal við Georg Rafnsson), 15 og 46 og (viðtal við Maríu Friðriksdóttir), 148.

³⁹ Friðþór Eydal. 1999: 173-174, Langnesingasaga II, 47

Heimildum ber ekki saman um hvenær herstöðin Camp Greely var yfirgefin. Samkvæmt upplýsingum frá hernum var það 26. febrúar 1944⁴⁰ en í öðrum heimildum er talað um að það hafi verið í stríðslok 1945. Þeir heimildamenn sem rætt var við töluðu um það sama, þ.e. að herinn hefði farið frá Skálum í stríðslok.⁴¹ Við brottförina segja heimildamenn að talsvert af timburverki hafi verið tekið niður en annað byggingaefni að mestu skilið eftir. Samkvæmt Georg Rafnssyni heimildamanni tóku hermennirnir saman mikið af aðföngum, s.s. ýmiskonar dósamat og annað matarkyns, settu á vörubílspall og sturtuðu af honum á túnið hjá símsstöðinni svo að íbúar gætu deilt þessu sín á milli. Kristmundur sá sem hafði séð um að túlka fyrir þá sá svo um að lesa á dósirnar til að útskýra hvað væri í þeim en margar þeirra voru ómerktar og því hálfgerð happadrætti hvaða íbúi fékk hvað.

Eftir að herinn fór var nokkur aðsókn í efnivið úr kampinum. Að sögn Guðbjargar Guðmundsdóttur heimildamanns kom fólk á vörubílum og reif hellugrjótið úr hleðslum og eins voru ofnar eða kamínur sem voru í flestum bragganna teknar. Hún segist einnig muna eftir háum skorsteini úr hellusteinum sem var búið að rústa. Að hennar mati skemmdi niðurrifið svæðið mikið þar sem byggingarleifarnar voru fallegar og vel gerðar. Hún segir því þær leifar sem þarna sjáist í dag séu ekki „svipur hjá sjón“ hjá því sem áður var.

Viðtölin við heimildamenn sem bjuggu á Skálum á stríðsárunum varpa ljósi á samskipti heimamanna og hermanna sem virðast hafa verið mjög takmörkuð og á forsendum hersins, en öll mjög vinsamleg. Sökum þess að heimildamenn voru börn að aldri þegar herinn dvaldi á svæðinu, fengust ekki miklar lýsingar á mannvirkjunum á svæðinu. Heimildamenn vissu t.d. ekki með vissu í hvaða bragga bíósýningar voru haldnar o.s.frv. Ljóst var að braggahverfið var lokað svæði og ekki var ætlast til að þangað færu Íslendingar nema að þeim væri boðið sérstaklega af einhverju tilefni.

⁴⁰ History of the 556th Signal Air Warning Battalion e. S. L. Stammerjohn, 8, *Skálar á Langanesi: Eigindleg viðtöl við fyrrum íbúa í þorpsins* (t.d. viðtal við Maríu Friðriksdóttur og Ásdísi Lúðvíksdóttur, 194-195

⁴¹ Langnesingasaga II, 48. Viðtal við Guðbjörgu Guðmundsdóttir í ágúst 2018 og *Skálar á Langanesi: Eigindleg viðtöl við fyrrum íbúa í þorpsins* 2008.

Svo virðist sem hermennirnir hafi verið sjálfum sér nógir og ekki sótt í félagsskap, vörur eða þjónustu hjá heimamönnum, nema í undartekningartilfellum.

5. SAMANTEKT FORNLEIFASKRÁNINGAR

Elín Ósk Hreiðarsdóttir

Við skráningu minja í Camp Greely í ágúst 2018 voru skráðir 67 staðir en af þeim voru sjö staðir sem ekki voru staðsettir á vettvangi.⁴² Fjórir af minjastöðunum sem skráðir voru reyndust braggabyrpingar, fjórir braggar á þremur stöðum en þrír á einum. Því má segja að skráðar hafi verið 78 minjaeiningar á svæðinu.

Ekki fundust kort eða góðar yfirlitsmyndir af Camp Greely við skráninguna og því litlar forsendur til að staðsetja aðrar minjar en þær sem ummerki fundust um á vettvangi. Ekki er því ólíklegt að eitthvað af þeim mannvirkjum sem kunna að hafa risið á svæðinu hafi síðar horfið og skilið eftir sig lítil ummerki. Það er því ekki víst að slíkar minjar væri hægt að staðsetja við vettvangsskráningu. Almenn séð reyndust þó ummerki hersins í Camp Greely nokkuð afgerandi og sérstaka athygli vakti sú vinna sem lögð hefur verið í að hlaða upp undirstöður og veggi bragganna en þar sem slíkar hleðslur stóðu sem hæst voru þær allt að 1 m að hæð og breidd. Þessi mannvirki eru í veglegra lagi fyrir braggagrunna og má vera að þar hafi spilað inn í þekking hersins á aðstæðum á Langanesi en þar getur orðið ansi napurt og vindasamt á veturna og má vera að veggheðslurnar hafi verið hafðar veglegar til að auka einangrun og festa braggana kyrfilega niður.

Talsverð ummerki sáust einnig um vegi, sér í lagi þá sem grjótmulningur hafði verið notaður í, þótt óverulegri slóðar væru reyndar sumsstaðar að hverfa í gróður. Víða sáust einnig ummerki um margs konar gryfjur þótt barmar þeirra væru víða nokkuð teknir að hrynja saman. Hér verður nú gefið yfirlit um helstu minjaflokka sem fundust við vettvangsskráningu.

⁴² En þetta voru þrjú í þorpinu sem tundurdufl skemmdu eða grönduðu (NP-128:050-052), hinn s.k. *Braggi* (NP-128:164) sem stóð í þorpinu áður en herinn kom, meint aðsetur njósnara í Fagranesfjöllum (NP-128:163), vatnslögn að kampinum (NP-128:162) og meintur öskuhaugur (NP-128: 161).

Braggar

Í Camp Greely sjást greinilegar leifar um 20 bragga. Að auki fundust óljós ummerki á einum stað þar sem hugsanlegt er að einn braggi til viðbótar hafi staðið (NP-128:151). Hafi braggarnir raunverulega verið 24 eins og getið er í heimildum er ekki ljóst hvar hinir braggarnir 3-4 stóðu. Mögulegt er hins vegar að þeir hafi aldrei verið fleiri en 20/21.

Til er AMS kort (Army Map Service) sem sýnir byggðina í Camp Greely. Kortið var gefið út árið 1950 en teiknað á árunum 1943-1949.⁴³ Á því er byggðin í Camp Greely sýnd sem nokkuð samsíða hús beggja vegna við veginn frá þorpinu og í kampinn. Margt bendir til þess að punktarnir séu dregnir skematískt á kortið fremur en að þeir byggi á nákvæmri mælingu á bröggunum og virðist hver punktur ýmist eiga að tákna braggapýrpingu fremur en stakstæð hús. Sé kortið nákvæm uppmæling gæti það bent til þess að einhverjir braggar hafi horfið en það virðist koma illa heim og saman við þær minjar sem eftir standa.

Í sjálfu braggahverfinu fundust ummerki um 19 bragga (en einn til viðbótar var við sjálfa ratsjárstöðina) og rof á einum stað til viðbótar þar sem hugsanlegt er að enn einn bragginn hafi staðið (þótt það sé e.t.v. heldur ólíklegt í ljósi annarra ummerkja á svæðinu). Af öðrum bröggum á svæðinu voru skráðar þrjár þyrpingar af tvöföldum braggapörum (NP128:111-112 og 117). Allar þessar þyrpingar voru eins uppbyggðar, þ.e. tveir braggar hlið við hlið sem snéru dyrum til móts við tvo aðra sambyggða braggagrunna. Innanmál bragganna var um 12 x 4,5 m og dyr voru á göflum þeirra allra út í port sem lá á milli húsanna. Ummerki allra þyrpinganna þriggja voru mjög stæðileg og útveggir hlaðnir úr grjóti. Botnar allra hólfa tólf eru nú algrónir mosa og grasi og hvorki sáust ummerki um steinsteypt gólf eða grjótmulning í þeim. Allra umfangsmestu leifarnar eru þyrping NP-128:117 en þar standa veggheðslur enn í um 1 m hæð. Líklegast er að umræddir braggar hafi verið íbúðarbraggar og eru þeir áþekkir að flestu leyti nema því að eitt af húsunum fjórum í þyrpingu NP-128:112 er lengra en öll hin húsinn og í þeim hluta sem er viðaukið hefur verið hlaðinn arinn sem

⁴³ AMS C762, 6225 IV

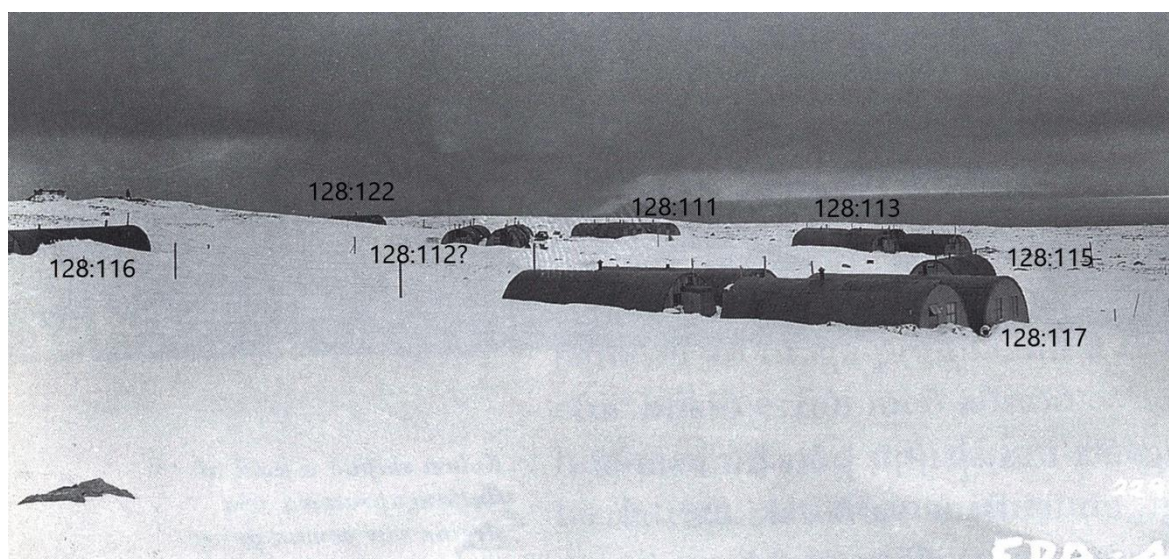
nú liggur á hliðinni ofan í grunninum. Bendir þetta til þess að þarna kunni að hafa verið e.k. samkomustaður hermannanna. Auk þeirra þriggja braggabyrpinga sem hér hafa verið nefndar var skráð ein braggabyrping sem skar sig verulega frá hinum og má ráða það af útliti minjanna og staðsetningu að þeir braggar hafi ekki verið íbúðarbraggar heldur samkomustaður og mögulega birgðastöð (á ensku *Mess hall*). Braggabyrpingin (NP-128:113) virðist hafa samanstðið af þremur bröggum fremur en fjórum. Heillegastur var langur (um 26 m) braggagrunnur allra austast sem er með umfangsmiklum steyptum stólpum eftir báðum veggjum og hefur þar án efa verið timburgólf. Austan hans var svo steypt gólfplata og á henni stór járntankur sem notaður var fyrir vatn að sögn Guðbjargar Guðmundsdóttur heimildamanns. Við hlið járntanksins er mjög stór upphleðsla eða aflíðandi búkki sem ekki er ljóst til hvers var notaður en hugsanlegt er að keyrt hafi verið upp á hann. Mjög mikil ummerki eru um steinsteypa stöpla í öðrum á þeim tveimur braggagrunnum sem ganga út frá steypu plötunni. Ekki er ólíklegt að það hafi verið í þessum húsakynnum sem hermennirnir í Camp Greely héldu bíósýningar fyrir sig og stundum þorpsbúa. Til er skemmtileg ljósmynd sem sýnir hermenn í kampinum við tómsundur og er hún líklegast tekin á þessum slóðum (sjá fornleif NP-128:113 í fornleifaskrá).

Í aðal braggahverfinu í Camp Greely voru skráðir grunnar undan fjórum stökum bröggum nokkuð ólíkum að gerð. Þeirra stærstur var braggagrunnur NP-128:116 sem var byggður fast undan brekku Tófuaxlar og er um 16 x 5 m að innanmáli. Dýraop var á báðum göflum braggans en botn hans er algróinn. Tveir aðrir einfaldir braggar en nokkru minni (NP-128:114-115), voru vestan við áðurnefndan bragga. Þeir voru báðir 10-11 x 4-5 m að innanmáli og op var á suðurgafli þeirra en einnig á austurlanghlið þess vestari. Botn tóftanna var í báðum tilfellum algróinn. Fjórði staki braggagrunnurinn (NP-128:122) í aðal braggahverfinu í Camp Greely skar sig nokkuð frá hinum. Hann var byggður upp við Tófuöxl allra syðst í hverfinu, nálægt þeim stað sem vegurinn að ratsjástöðinni liggur upp á öxlina. Beggja vegna við grunninn voru greinilegar efnisnámur (NP-128:123-124). Við gerð braggans hefur verið skorið úr öxlinni og gerður flati og grjótmulningur lagður þar í undir braggagólfið. Engin ummerki sáust um hleðslur umhverfis braggann en braggabönd lágu eftir endilöngu gólfinu. Einn braggagrunnur var skráður utan aðal braggahverfisins en nærri

ratsjármastrinu sem var á hæsta punkti Tófuaxlar (NP-128:110). Braggagrunnurinn var stór (18 x 8,5 að utanmáli) en innan hans var minni, steinsteypt plata. Ljóst er að bragginn hefur verið reistur í tengslum við sjálft ratsjármastrið og í honum hefur líklega verið sjálf ratsjárstöðin.

Aðrar byggingar

Ýmsar aðrar byggingar en braggar voru á svæðinu í Camp Greely. Er þar fyrst að nefna sjálft ratsjármastrið (NP-128:105) sem allt snerist um. Ratsjáiinn var af gerðinni SC 271.44 Mastrið var um 12 m hátt og hefur að öllum líkindum verið tekið í sundur og fjarlæggt í stríðslok enda var það sérstaklega valið þar sem hægt var að flytja það í smærri bútum en mörg önnur möstur. Af mastrinu má enn sjá móta fyrir steyptri plötu og í kring eru margvíslegar aðrar steypuleifar og grjóthrúgur sem líklega hafa verið stög (NP-128:120).

Eina yfirlitsmyndin sem fundist hefur af Camp Greely (tekin í apríl 1943) olli talsverðum heilabrotum og ekki var auðvelt að koma henni heim og saman við þær minjar sem sást á yfirborði. Hér hefur verið gerð tilraun til að para saman minjanúmer og byggingar á ljósmyndinni en efrétt er vantar bragga 114 á ljósmyndina. (NARA 111-SC-229023). Myndin birtist áður í Friðþór Eydal. 1999:174.

Fyrirfram var gert ráð fyrir að einhvers konar viðbyggingar og smákoфар væru víða í nágrenni bragganna. Slík hús eru víða þekkt, t.d. kamrar, baðhús og geymsluhús. Lítil ummerki um slíkar byggingar fundust hins vegar á vettvangi. Þó voru undantekningar frá þessu. Fast norðan við stakstæðan og stóran bragga upp við Tófuöxl (NP-128:116)

⁴⁴ Friðþór Eydal. 1999: 167.

fundust óljós ummerki um hleðslu eða steinaröð sem líklega hefur markað grunn lítils kofa (NP-128:127). Hleðslan markaði svæði sem var 4-5 m á kant. Svipuð ummerki (en þó greinilegri) fundust um grunn (NP-128:126) fast sunnan við braggapýrpingu (NP-128:112). Á síðarnefnda staðnum var svert járnör sem mögulega getur gefið vísbendingu um notkun hússins en annars er í raun lítið um hlutverk þessara bygginga vitað. Á þriðja staðnum, sunnan við braggapýrpingu (NP-128:111), fundust steypuleifar sem gætu verið leifar einhvers mannvirkis en voru þó of óverulegar til að um það væri hægt að fullyrða. Skammt vestan við þá braggapýrpingu sem líklega hefur verið einhvers konar samkomuhús (NP-128:113) var heillegur og hlaðinn brennsluofn (NP-128:141) þar sem rusli hefur líklega verið brennt. Ekki er að sjá að yfir honum hafi verið bygging. Önnur ummerki um viðbyggingar eða smákofa fundust ekki á svæðinu.

Samkvæmt heimildum samanstóð herdeildin í Camp Greely af tæplega 50 hermönnum. Fjöldi bragga á svæðinu verður því að teljast nokkuð mikill í því samhengi. Þar voru 20-24 braggar og er ljóst að a.m.k. 12 þeirra hafa verið íbúðarbraggar en líklega þó aðeins fleiri. Samkvæmt því mætti ætla að ekki hefðu þurft að vera nema 3-4 hermenn í bragga sem er óvenju lág íbúatala. Hugsanlegt er að þarna hafi verið byggt með það í huga að fjölga mætti í hersveitinni sem þar dvaldist þegar fram liðu stundir en ef svo var raunin virðist ekki hafa orðið af því. Til að setja fjölda bragga og hermanna í samhengi má nefna að á Vestdalseyri við Seyðisfjörð er talað um að byggðir hafi verið 50 braggar en að þar hafi dvalist allt að 1000 hermenn.⁴⁵ Það er því ljóst að óvenju rúmt var um hersveitina á Skálum

Byrgi og skotgryfjur

Talsvert var um skotgryfjur og byssuhreiður í Camp Greely. Samtals fundust ummerki um sjö niðurgrafin mannvirki sem talin voru líkleg skotbyrgi (NP-128: 101, 104, 109, 131-132, 134, 137). Byrgin voru flest lítil og niðurgrafin að mestu en grjóthleðslur voru umhverfis sum þeirra.

⁴⁵ Seyðfirskir hernámsþættir. 1977: 27-28. Herinn á Vestdalseyri hafði þó líklega 5-6 íbúðarhús að auki til yfirráða.

Fjögur af byrgjunum (NP-128:131, 132, 134 og 137) voru í vesturbrún Tófuaxlar með útsýni yfir aðal braggahverfið í Camp Greely og hafa augljóslega verið gerð í þeim tilgangi að vernda kampinn. Öll umrædd byrgi eru niðurgrafin að mestu með grjóthleðslu að ofanverðu og illgreinileg fyrr en komið er að þeim. Tvö áþekkt byrgi (NP-128:104 og 109) eru í nágrenni grunnsins af ratsjármastrinu en sjöunda byrgið er talsvert frábrugðið hinum, ekki í brún axlarinnar heldur á henni miðri og ekki niðurgrafið líkt og hin byrgin sem skráð voru. Umrætt byrgi er grjóthlaðið og hringlaga. Hleðslurnar eru jarðlægar og byrgið er um 3 m í þvermál. Ef ekki væri fyrir þá staðreynd að leifar strigapoka eru í hleðslunni hér og þar hefði mátt gera sér í hugarlund að byrgið væri frá byggðinni á Skálum frekar en hernámsárunum. Hugsanlegt er að aldrei hafi verið lokið við byrgi á þessum stað eða að hluti hleðslanna hafi verið fjarlægður síðar.

Þrjú byssuhreiður voru skráð í Camp Greely (NP-128:102-103 og 108) umhverfis grunn ratsjárstöðvar í sunnan- og austanverðri brún Tófuaxlar. Byrgin þrjú eru áþekkt. Í öllum tilfellum er um niðurgrafin mannvirki að ræða, 6-8 m að lengd en í kringum 3 m á breidd. Öll skiptast mannvirkin í tvö rými og er annað dýpra en hitt. Í öllum tilfellum sáust leifar af strigapokum í hliðum mannvirkjanna og talsvert timbur fannst í mannvirki 103 og 108. Á síðarnefnda staðnum var einnig talsvert af götuðum járnbrettum (á ensku *Marson mats*) sem líklega hafa þó verið aðflutt eftir að byrgin féllu úr notkun. Öll mannvirkin eru tekin síga talsvert saman og jarðvegur að hrynja inn í gryfjurnar. Í byssuhreiðri NP-128:102 mátti greina hleðslu við norðurenda hreiðursins þar sem líklega hefur verið farið ofan í mannvirkið og upp úr því. Þar fundust einnig talsvert mikil för á grjóti í gryfjunni, hringlaga göt, hugsanlega eftir skot (frekar en þau hafi verið boruð).

Auk þeirra niðurgröfnu mannvirkja sem fjallað er um hér að framan voru skráðar átta aðrar gryfjur í Camp Greely. Nokkrar þeirra hafa án efa verið efnisnámur af einhverri tegund (NP-128:123, 124, 129, 136) en hinar gryfjurnar eru með óræðara hlutverk. Tvær þeirra (NP-128:141 og 145) eru sitt hvorum megin við brennsluofn að baki samkomuskálanum og gætu þær hafa tengst notkun hans. Báðar eru með sléttum botni og er greinilegt að timbur er undir sverði í a.m.k. annarri gryfjunni. Hinar

gryfjurnar tvær (NP-128:138 og 139) eru nærri stakstæðum braggagrunni (NP-128:114) og gæti gefið vísbendingar um notkun hans. Sú gryfja sem er nær braggagrunninum (NP-128:138) virðist hafa getað verið rotþró, a.m.k. liggur einhvers konar ræsi og pípulögn frá bragganum og að gryfjunni.

Götur

Einn algengasti minjahópurinn sem skráður var í Camp Greely voru götur og vegir en ummerki um slík mannvirki fundust á 16 stöðum og að auki var vitað um götu á einum stað til viðbótar sem engin ummerki sjást lengur um. Veginir eru eins og gefur að skilja mis umfangsmiklir en umfangsmesta vegagerðin hefur annars vegar verið sá vegur sem lá frá þorpinu og upp í kampinn (NP-128:160) og hins vegar vegarslóði af þeim vegi og að ratsjárstöð (NP-128:153). Fyrirnefndi vegurinn er nú alveg horfinn undir yngri bílveg en sá síðarnefndi óraskaður að mestu. Hann er uppbyggður og talsvert af grjótmulningi hefur verið notað í hann. Þar sem hann liggur til austurs að ratsjárstöðinni má víða greina ummerki um forrennara hans (NP-128:143), óverulegri veg sem lagður hefur verið í krókum á sömu slóðum, líklega aðeins á meðan unnið var að gerð uppbyggða vegarins. Vegarslóði (NP-128:158) hefur legið á milli ratsjármasturs og bragga og svo áfram til ASA meðfram ströndinni. Ljóst er að slóðinn hefur verið notaður áfram eftir að hersetunni lauk og svipaða sögu er að segja um slóða (NP-128:152) sem liggur til vesturs frá bragga (NP-128:113 - sem líklega hefur verið samkomustaður) og í átt að Bjarnarvatni. Aðrar götur/vegir sem skráðar voru reyndust allar stuttar götur, oftast á milli mannvirkja í kampinum. Sumar þessara leiða voru greinilega akvegir (jafnvel með grjótmulningi í, sjá t.d. NP-128:144) en aðrar sjálfsagt aðeins gönguslóðar á milli helstu bragga (t.d. NP-128:128).

Aðrar minjar

Margvíslegar aðrar óræðar minjar voru skráðar í Camp Greely, t.d. grjóthrúgur sem greinilega hefur verið safnað saman, annað hvort til að nota í mannvirki sem ekki voru reist eða síðar teknar úr mannvirkjum og hrúgað upp (sjá NP-128:106, 107 og 133). Á tveimur stöðum höfðu stórir trédrumbar verið lagðir á hliðina og vandlega fergðir með grjóti (NP-128:119 og 142) en ekki er ljóst hvers vegna menn lögðu í þá

vinnu. Nærri ratsjárstöðinni var skráður afar afgerandi ferhyrndur flekkur af kolasalla (NP-128:118) og steypuleifar (NP-128:121) sem erfitt var að ráða í og varða sem talið var líklegt að hefði verið gerð af hermönnum var í brúninni ofan við kampinn (NP-128:135). Að lokum má nefna að talsverðar leifar fundust um símalínu (NP-128:130) sem lögð hefur verið um svæðið en hluti af símastaurunum er enn á upprunalegum stöðum þótt að þeir liggi nú fúnir á jörðinni.

Auk skráningar á jarðföstum minjum var talsverður fjöldi af gripum og öðrum ummerkjum á yfirborði á svæðinu. Getið var um slíkar minjar í lýsingum mannvirkja þar sem þær voru tengdar þeim og að auki gengið um svæðið til að safna dæmum um helstu gripi og efnisleifar sem á svæðinu voru.

Áður en vettvangsskráning hófst voru helstu mannvirki á svæðinu kortlögð af fyrirbyggjandi kortagögnum. Samanburður á milli þeirrar kortlagningar og vettvangsskráningu sýnir að við kortlagningu loftmynda náðust grófar upplýsingar um flest af stærri mannvirkjunum á svæðinu, helstu braggagrunna og umfangsmestu göturnar. Á vettvangi bættust hins vegar við mikið af upplýsingum um gerð bragganna og efnismenningu svæðisins sem og upplýsingar um smærri byggingar, gryfjur, skotgrafir, byssuhreiður og alls kyns óljósari mannvirki.

Sökum þess hversu umfangsmiklar leifar voru eftir á svæðinu var vettvangsskráningin og úrvinnsla hennar nokkuð tímafrekt verkefni og bendir þessi fyrsta skráningarför til þess að það sé á engan hátt fljótlegra að skrá herminjar á nákvæman hátt en aðra minjaflokka, jafnvel þótt góður undirbúningur sé hafður við áður en farið er á vettvang.

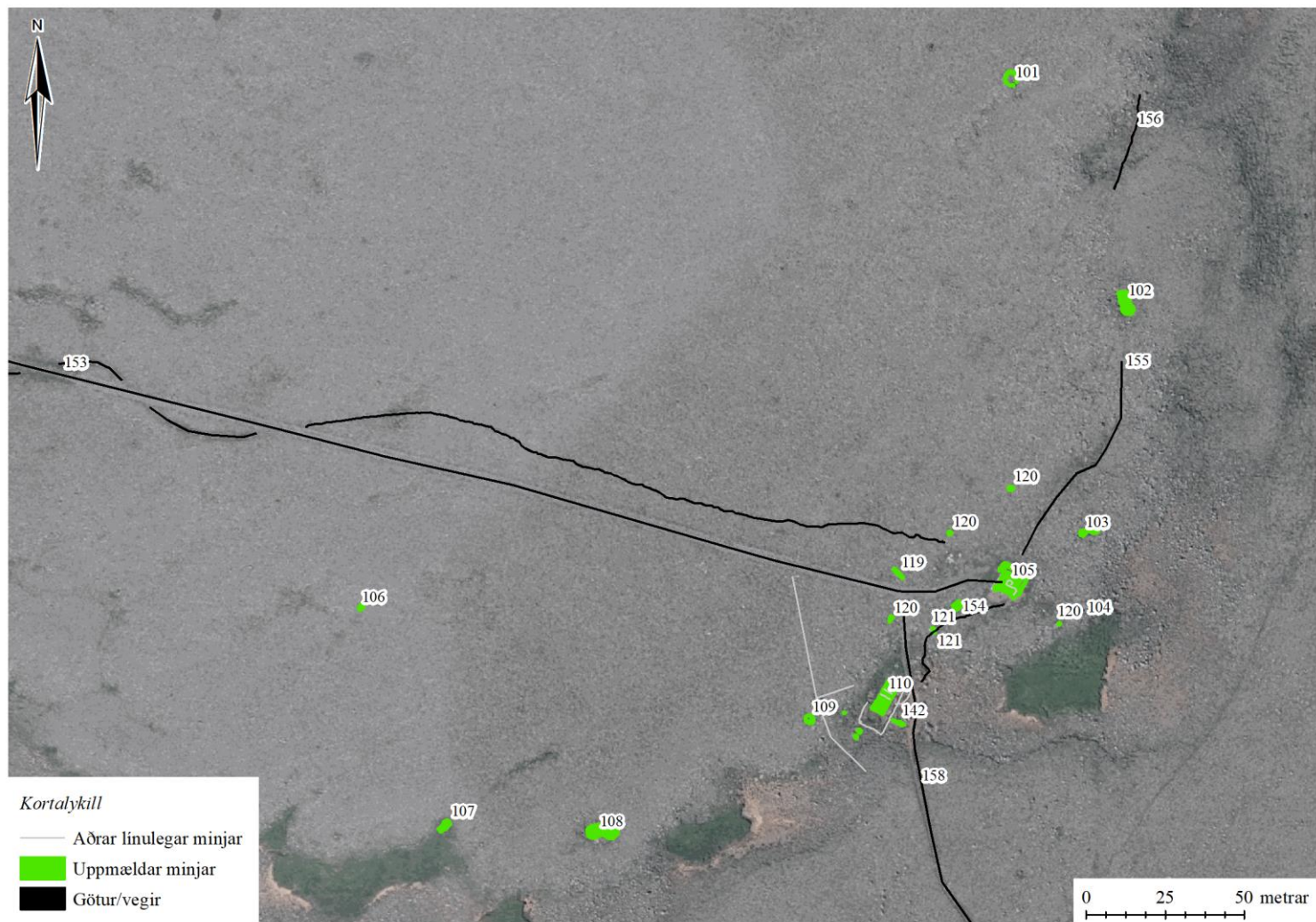
Sú efnismenning sem fylgdi hernum og varð að hluta til eftir þegar hann yfirgaf herbraggana er áhugaverð viðbót við það sem vanalega er skráð. Algengast er að við hefðbundna skráningu sé ekki mikið af slíkum minjum að sjá, nema á uppblásnum svæðum. Það er því áhugavert að kanna betur slíkar leifar, s.s. timburverk, járnbindingar, gler og ýmsa innanstokksmuni við skráningu herminja. Vel má vera að við skráningu slíkra minja gæti komið að gagni að útbúa lista yfir algenga gripi og

efnismenningu hersins sem finnst gjarnan á slíkum stöðum sem þá væri hægt að haka við eftir þörfum á hverjum stað til að flýta yfirferð og ná góðri heildarsýn.

Minjakort

Yfirlitskort sem sýnir skráðar minjar í aðalbraggahverfinu í Camp Greely. Loftmynd: Loftmyndir ehf.

Yfirlitskort sem sýnir skráðar minjar í námunda við ratsjarmastur í Camp Greely. Loftmynd: Loftmyndir ehf.

Stein Farstadvoll við uppgröft á könnunarskurði 2, vestan við braggabyrpingu NP-128:111.

Ingar Figenschau og Chris Witmore við uppgröft á könnunarskurði 3, vestan undir braggabyrpingu NP-128:117.

6. KÖNNUNARSKURÐIR OG VETTVANGSGÖNGUR

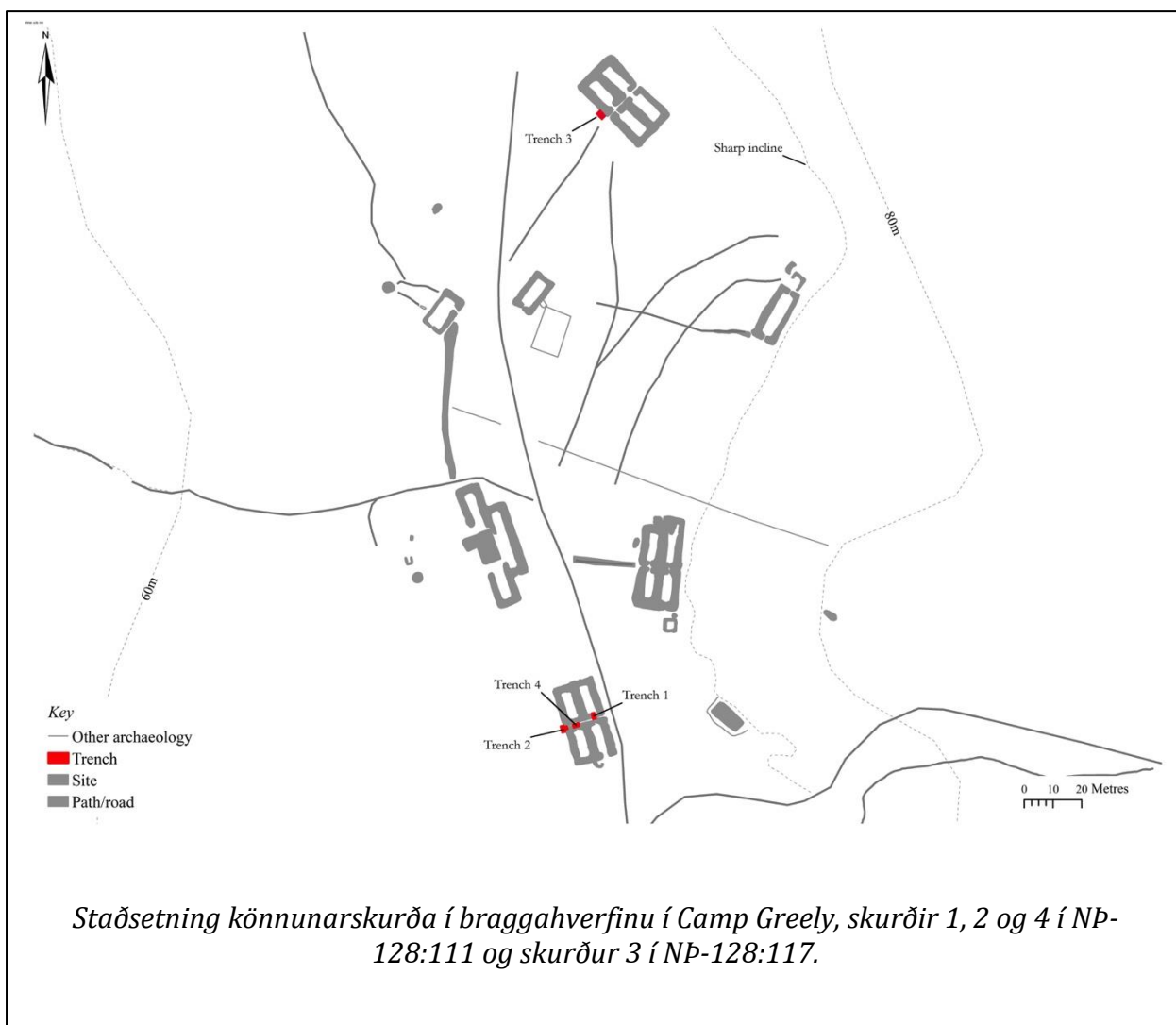
Auk fornleifaskráningar fólust vettvangsrannsóknir í gerð könnunarskurða og í vettvangsgöngum og gripasöfnun af yfirborði. Alls voru gerðir fjórir könnunarskurðir í og við mannvirki NÞ-128:111 og NÞ-128:117 (sjá minjakort hér að framan). Þá var minjasvæðið allt gengið og gripum safnað af yfirborði þar sem þéttleiki þeirra var mestur, í og við mannvirki. Markmiðið með könnunarskurðum og vettvangsgöngum var að afla gagna sem gætu veitt innsýn í líf og athafnir hermanna á staðnum, um möguleg tengsl milli kampsins og heimamanna í þorpinu á Skálum og um hlutverk einstakra mannvirkja. Hér verður gerð grein fyrir niðurstöðum þessara rannsókna og fjallað um gripi sem rannsóknin leiddi í ljós.

Könnunarskurðir

Alls voru gerðir fjórir könnunarskurðir í braggahverfinu, í og við mannvirki NÞ-128:111 og NÞ-128:117. Bæði mannvirki samanstanda af fjórum bröggum, eða tvöföldum braggapörum. Þröngt port eða tröð er á milli braggaparanna og voru inngangsdyr í alla fjóra bragga á þeim gafli sem sneri að portinu. Við fornleifaskráningu voru báðar braggabyrpingar túlkaðar sem líkleg íbúðarhús hermanna.

Við staðsetningu könnunarskurða var lögð áhersla á að þeir gætu varpað ljósi á hversdagslíf og athafnir hermanna í kampinum. Gerð var ítarleg leit að öskuhaug á minjasvæðinu, en hann hefði getað veitt mikilvægar upplýsingar um þessi atriði. Sú leit bar þó ekki árangur og virðist sem úrgangur í kampinum hafi m.a. verið brenndur á staðnum eða, eins og heimildarmaður benti á, að honum hafi verið ekið norðar á nesið og fargað þar. Frekari upplýsingar um staðsetningu ruslahaugsins fengust ekki og má vera að úrgangi hafi verið sturtað í sjó fram. Vegna þessa var ákveðið að staðsetja alla könnunarskurðina í og við braggabyrpingarnar tvær sem líklegast þótti að hefðu verið íveruhús hermanna.

Allir könnunarskurðirnir voru 1x2 m að stærð, en skurður 2 var síðan stækkaður um 1m². Allir skurðir voru grafnir handvirkt eftir einingaaðferð (e. single-context), en jarðvegur var ekki sigtaður. Gripir voru flokkaðir eftir efni og skráðir eftir jarðlögum, þannig að rúðugler úr einu og sama jarðlagi hlaut sama skráningarnúmer, svo dæmi sé tekið. Skrá yfir all gripi er að finna í síðasta kafla skýrslunnar.

Könnunarskurður 1

Skurður 1 var staðsettur fast innan við inngang í norðausturbragga í braggabyrpingu NP-128:111. Skurðurinn var 1x2 m og snéri norður-suður. Alls voru skilgreind og grafin 6 jarðlög í skurðinum (en sniðmynd sýnir einfaldaða mynd af samsetningu jarðvegsstafla í sniði):

Lag 1: Yfirborðslag, innihélt mikið magn af brotnu öryggisgleri.

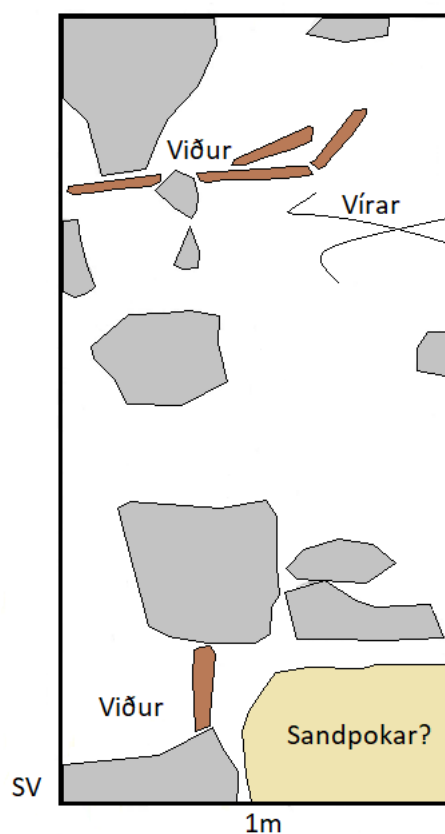
Lag 2: Blandað lag, innihélt mikið magn af brotnu öryggisgleri og mulning af járnþynnum. Sandur var í suðausturhorni – mögulega leifar af sandpoka. Fúnar viðarleifar voru nærri norðurenda.

Lag 3: Blandað lag, innihélt járnmulning. Sandur var í suðausturhornu – mögulega leifar af sandpoka. Fúnar viðarleifar voru við inngang í suðurenda.

Lag 4: Þétt og gróft, brennt lag.

Lag 5: Þétt brennt lag.

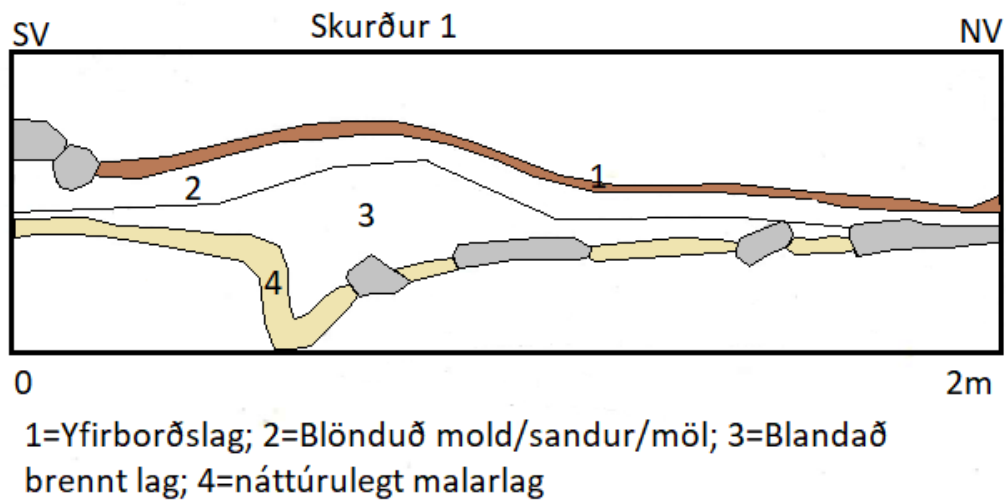
Lag 6: Gróft moldar/malarlag, með mulningi af brenndu efni og járnþynnum. Grafið var niður á náttúrulegt, leirkennt malarlag.

Skurður 1

Svo virðist sem mól, sandur/sandpoki og brenndur gjallkendur úrgangur hafi verið notaður til þess að jafna/drena undirlag undir bygginguna. Þá hafa flatir stoðarsteinar borið uppi undirstöður fyrir gólf.

Gripanúmer 1-26 tilheyra skurði 1. Mikill meirihluti gripa tengist mannvirkinu sjálfu, s.s. naglar, skrúfur, rær, skinnur og boltar, en auk þess fannst mikið magn af öryggisgleri (með innlögðum járnvír) úr gluggum á inngangshurð eða útveggjum braggans. Þá fannst hluti af dragloku, líklega innri lás af útidyrhurð eða annarri innri hurð. Af öðrum gripum má nefna lítinn leðurbút, stunginn meðfram brún, sem líklega er úr skótaui; tvö þunn og reyklituð, kúpt glerbrot sem gætu verið úr ljósaperu af einhverju tagi; og lítið skyndihjálparskrín (bæði ílát og lok) merkt ameríska hernum (sjá ljósmynd).

Skurður 1, lag 2. Meðal annars má sjá mikið magn af öryggisgleri.

Könnunarskurður 2

Skurður 2 var staðsettur vestan við braggapyrpingu NP-128:111, fast vestan við tröðina á milli braggaparanna tveggja. Skurðurinn var í fyrstu 1x2 m og snéri norður-suður. Hann var síðan stækkaður um 1m² til austurs við miðja langhlið. Alls voru skilgreind og grafin 5 jarðlög í skurði 2 (en sniðmynd sýnir einfaldaða mynd af samsetningu jarðvegsstafla í sniði):

Lag 1: Yfirborðslag, lífræn dökk mold blönduð ofnösku og brenndum úrgangi.

Lag 2: Þétt grásvart lag af brenndum úrgangi og ofnösku. Nokkuð af steinkolum, járnmulningi og gjalli.

Lag 3: Þétt dökkgrátt/ljóst lag af ofnösku. Innihélt torflinsur.

Lag 4: Þétt grátt lag af ofnösku, brenndum úrgangi og gjalli.

Lag 5: Dökkt moldarlag, blandað ofnösku.

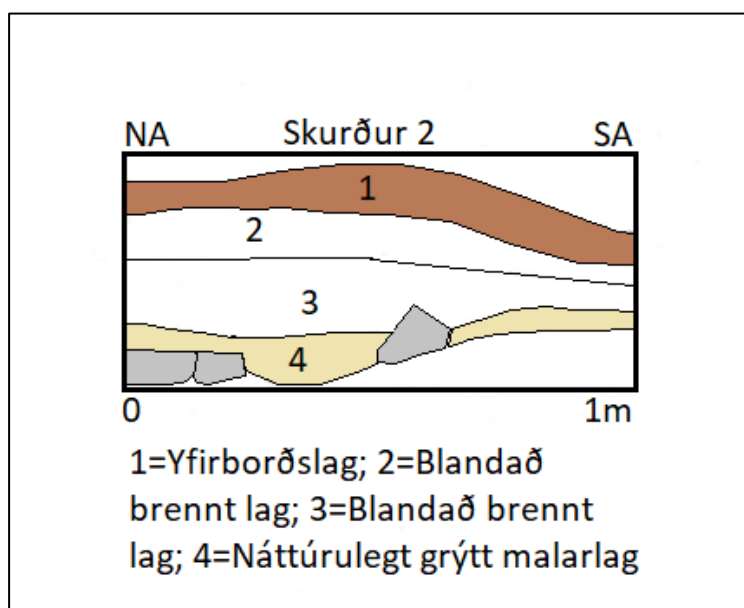
Grafið var niður á náttúrulegt, leirkennt malarlag.

Svo virðist sem aska og brenndur úrgangur, grófur og gjallkenndur, hafi verið borinn í tröðina á milli og utan við braggana til þess að jafna/drena undirlag og gönguleiðir meðfram bröggunum. Náttúrulegt yfirborð er mjög grýtt og ójafnt og voru öskulögin

mjög þjöppuð ofaná því. Þá má líka hugsa sér að úrgangur úr ofnum í íveruskálunum hafi einfaldlega verið losaður þarna út fyrir húsvegginn. Nokkuð af brenndum gripum fannst í þessum öskulögum, og má ráða af brenndum nöglum að viður hefur verið nýttur í ofnana auk kola.

Gripanúmer 27-67 tilheyra skurði 2. Gripasafnið úr skurðinum er áberandi ólíkt safninu úr skurði 1 og fleiri gripir sem tengjast hversdagslegum athöfnum og dægradvöl íbúanna. Í skurðinum fundust til dæmis þrír tappar af öflöskum; tvö lok af krukum eða dósum, e.t.v. undan skóáburði eða mögulega raksápu(?); rakvél(?); munnstykki af pípu; spil úr munnhörpu; brotið sagarblað og heill skiptilykill; bútur af skósóla; tala úr ljósu plasti/bakelite, e.t.v. af skyrtu eða nærfatnaði; þrjár brautir úr magasíni, þrjú skothylki og eitt riffilskot/kúla án hylkis. Þá fannst líka sver vírlykkja úr járn, snúin úr mörgum vírþráðum, sem gæti hafa stagað braggann niður.

Margt í gripasafninu úr skurði 2 bendir til þess að svæðið vestan undir húsvegg bragganna hafi verið nýtt sem eins konar verönd íbúa. Veggurinn hefur veitt skjól fyrir norðanáttinni og upplagt að tylla sér þar og dytta að hinu og þessu, sinna morgunverkunum (eins og því að raka sig), eða njóta útsýnis og samveru með félögunum, reykja pípu, drekka öl og hlusta á munnhörpuleik. Strangar reglur giltu yfirleitt um meðferð skotvopna og ólíklegt verður að teljast að menn hafi leikið sér að því að hleypa af byssum þarna undir veggnum. Líklegra er að men hafi dyttað að skotvopnum, hlaðið byssur og þessháttar.

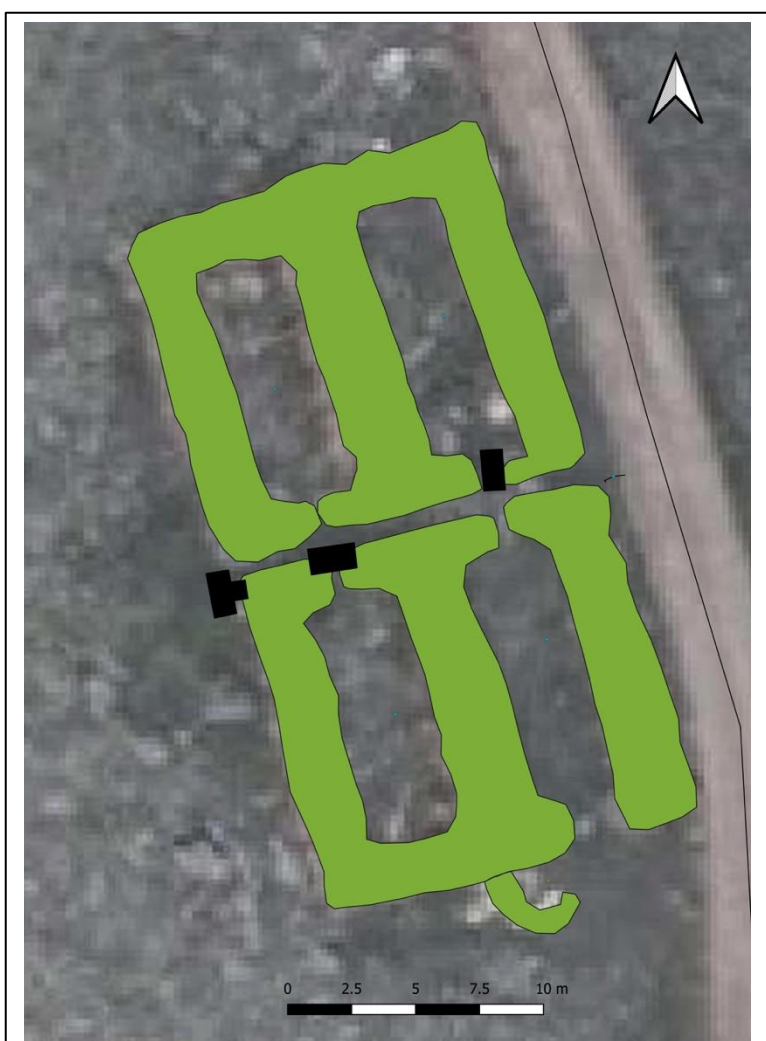
Skurður 2, lag 3. Þétt, grátt lag af ofnösku, sem nýtt hefur verið til þess að jafna grýtt náttúrulegt yfirborð.

Skurður 2, lag 5. Hér sést gróft, náttúrulegt yfirborð. Þá má sjá vírlykkju (mögulega stag), skiptilykil og spil úr munnhörpu til vinstri á myndinni.

Spil úr munnhörpu (ÞJMS 2018-63-47) og skoðhylki (ÞJMS 2018-63-32) í skurði 2.

Braggabyrping NP-128:111, og könnunarskurðir 1 (austast), 2 (vestast) og 4 (í tröð á milli bragga).

Könnunarskurður 3

Skurður 3 var staðsettur sunnan við braggapyrpingu NP-128:117, upp undir hlöðnum vegg fast vestan við innganginn að portinu/tröðinni á milli braggaparanna tveggja. Skurðurinn var 1x2 m og snéri líkt og mannvirkið í norðurvestur-suðaustur. Alls voru skilgreind og grafin 5 jarðlög í skurði 3 (en sniðmynd sýnir einfaldaða mynd af samsetningu jarðvegsstafla í sniði):

Lag 1: Yfirborðslag, lífrænt dökkt rótaglag blandað gjallmulningi.

Lag 2: Þétt grásvart moldarlag, blandað brenndum úrgangi, ösku og steinkolum.

Lag 3: Grátt ofnöskulag, laust í sér.

Lag 4: Dökkt moldarlag blandað grárri ofnösku.

Lag 5: Dökkt moldar- og ofnöskulag, með brenndum gjallmulningi.

Grafið var niður á náttúrulegt, leirkennt malarlag.

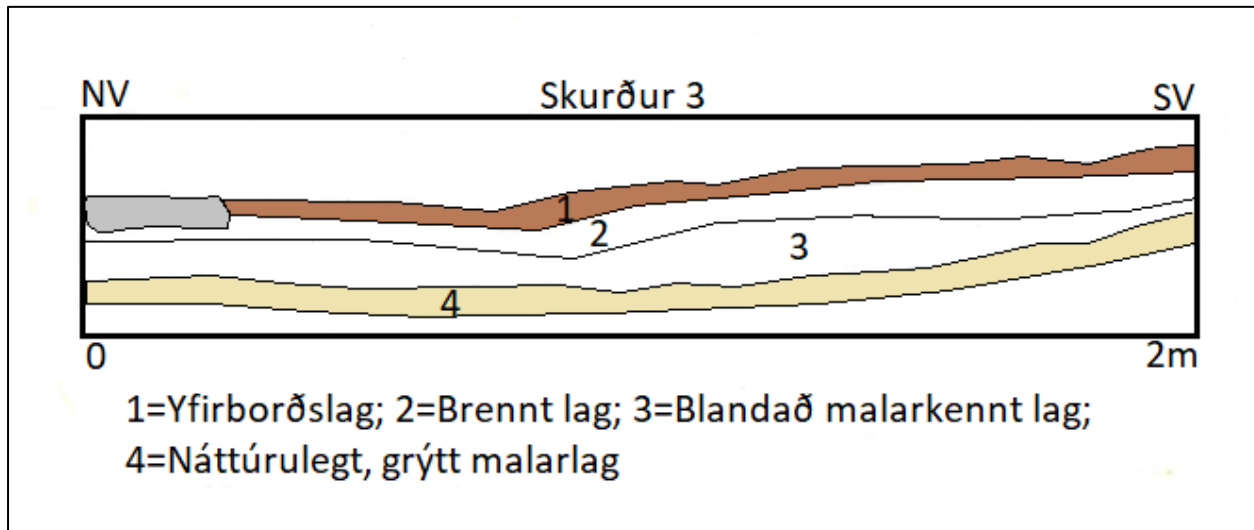
Líkt og í skurði 2 virðist sem úrgangi úr ofnum í íbúðarbröggunum hafi verið fleygt út fyrir húsveggin, jafnvel til þess að jafna og/eða dreina gönguleiðir meðfram og á milli bragganna. Lög 4 og 5 voru sérstaklega þétt og þjöppuð og virðast hafa verið jöfnunarlög, til þess að jafna yfirborð við bragganna.

Gripanúmer 68-103 koma úr skurði 3. Talsvert fannst af nöglum, skrúfum og vírbútum í skurðinum. Þá fundust einnig í skurðinum tveir vel varðveittir lyklar (samstæðir) úr koparblöndu, sem líklega hafa gengið að hengilás. Að öðru leyti tengjast margir gripanna fremur íbúum bragganna, hversdagslegum athöfnum og dægradvöl. Sem dæmi má nefna tvær tennur úr plastgreiðu, önnur svört og hin hvít; Kremtúpu með leifum af hvítu innihaldi – ef til vill einhverskonar kuldakrem, eða mögulega tannkrem; Fínleg skeljatala með tveimur götum, líklega af nærfatnaði; Nokkur brot af hljómplötu; Brot úr niðursuðudós og mögulegur “opnari” af slíkri dós; Eitt hagl og brot af sleða úr magasíni; Tveir flöskutappar og mikið magn af flöskugleri, þar á meðal mikið magn bæði flöskubotna og stúta. Að langmestu leyti er um brúnt flöskugler að ræða en þó líka brot af grænu og ólituðu gleri. Brúna flöskuglerið er nær allt af sömu gerð, þ.e. ljósbrúnt/gulbrúnt að lit með fínlegu upphleyptu doppumunstri að utanverðu. Neðst á hálsi stendur letrað með upphleyptum stöfum "NOT TO BE REFILLED NO DEPOSIT NO RETURN". Á botni eru númer og skjaldamerki (akkeri) í miðju. Slíkar flöskur voru kallaðar "Packie", "Brownie" eða "No deposit bottle" og komu á markað í Bandaríkjunum 1939. Þær voru yfirleitt notaðar undir bjór. Flöskurnar fóru að mestu úr almenntri umferð í Bandaríkjunum á stríðsárunum en voru nýttar til útflutnings á bjór til hersins víðsvegar um heim í miklu magni til 1947.⁴⁶

Líkt og í könnunarskurði 2 er margt í gripasafninu úr skurði 3 sem bendir til þess að svæðið vestan undir húsvegg bragganna hafi verið nýtt sem eins konar verönd íbúa.

⁴⁶ Schulz, P., ofl. (án ártals). A history of non-returnable beer bottles. Society for Historical Archaeology (SHA): <https://sha.org/bottle/pdf/Beers.pdf>

Þó bendir magnið af flöskugleri til þess að rusli hafi einnig verið fleygt út fyrir húsvegginn – e.t.v. tímabundið áður en það var flutt annað.

Skurður 3, eftir að yfirborðslag hefur verið hreinsað. Hér má sjá talsvert af glerbrotum og kolamolum.

Tveir samstæðir lyklar fundust í könnunarskurði 3 (ÞJMS-2018-63-88 og -89. Með upphleyptum stöfum: "CORBIN CABINET LOCK CO. NEW BRITAIN CONN. CORBIN". Á hinn hliðinni stendur með ígreiptum stöfum "TTC3".

Hluti af brúnu flöskugleri sem fannst í skurði 3 (ÞJMS-2018-63-76).

Könnunarskurður 4

Könnunarskurður 4 var staðsettur í tröðinni á milli braggaparanna í braggapýrpingu NP-128:111. Skurðurinn var 1x2 m og snér eins og tröðin í austur-vestur. Alls voru skilgreind og grafin 8 jarðlög í skurði 4 (en sniðmynd sýnir einfaldaða mynd af samsetningu jarðvegsstafla í sniði):

Lag 1: Yfirborðslag, innihélt koladreif og járnmulning.

Lag 2: Blandað moldarlag, innihélt koladreif og járnmulning.

Lag 3: Sementsmulingur, mjög afmarkaður við suðurbrún skurðar, við inngang í bragga. Mjög hreint sement, engin möl í því, líklega sementspoki?

Lag 4: Blandað moldarlag, innihélt koladreif, ofnösku, járnmulning og málmgjall. Líka nokkur dreif af einhverju sem gæti verið þak-/tjörupappi.

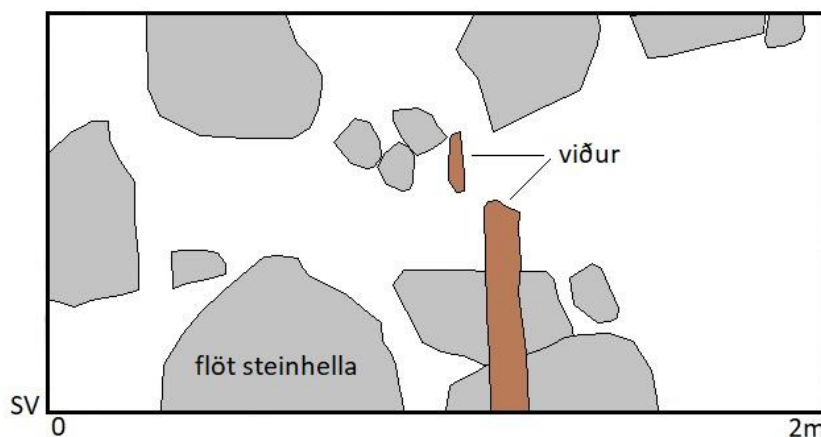
Lag 5: Dökkgrá ofnaska og brenndur úrgangur, málmgjall og koladreif.

Lag 6: Dökkgrátt ofnöskulag sem þakti vesturhelming skurðar.

Lag 7: Blandað moldarlag, innihélt koladreif og möglegar móöskulinsur.

Lag 8: Moldar- og malarlag, lítið af smáum kolamolum.

Grafið var niður á náttúrulegt, leirkennt malarlag.

Skurður 4. Flöt náttúruleg steinhella er utan við inngang inn í suðvestur-braggann í braggapýrpingu NP-128:111. Yfir austurhluta hellunnar, upp við timburfjöl, lá sementspoki (lag 3).

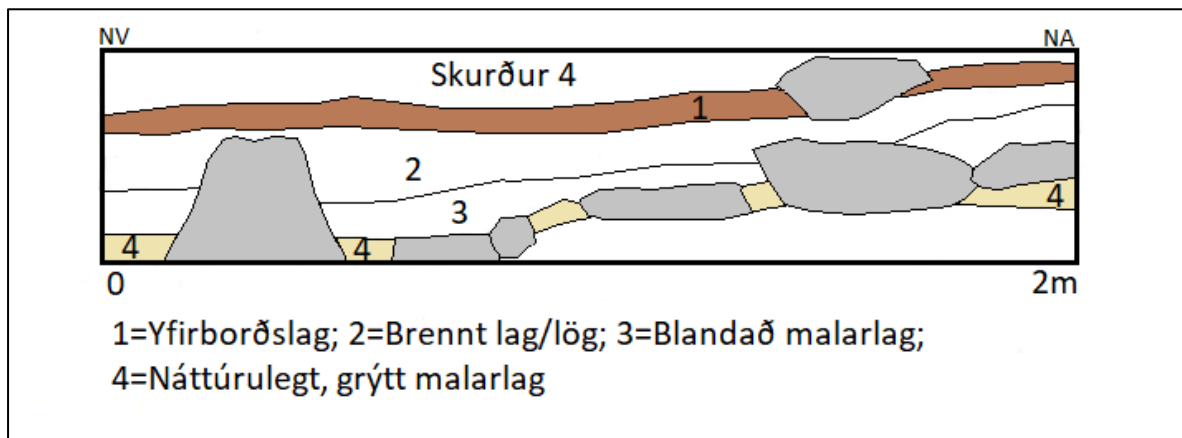
Líkt og í skurðum 2 og 3 er talsvert af ofnösku og brenndum úrgangi í skurði 4, sem virðist hafa verið dreift í tröðina á milli bragganna. Ef til vill til þess að jafna og drena

gönguleiðina. Steinhellan hefur líklega þjónað tilgangi dyrahellu, eða verið undistaða undir einhverskonar tröppu eða pall, utan við innganginn inn í suðvestur-braggann í þyrpingunni. Þá lá afmarkað lag af sementi, líklega semenstpoki, yfir austurhelmingi hellunnar og upp að timburfjölinni sem sést á teikningunni.

Gripanúmer 104-147 komu úr skurði 4. Talsvert mikið var af gripum sem líklega tengdust byggingunum sjálfum, s.s naglar, skrúfur, rær og skinnur, og auk þess brot af öryggisgleri með innlögðum járnvír. Þá voru talsvert margir gripir tengdir skotvopnum, þrjú skothylki, tvær magasínbrautir/sleðar og tvö heil (en tóm) magasínhylki úr M1-Garand riffli. Hylkjunum tveimur hafði verið skeytt saman þannig að þau mynduðu einskonar öskju, og voru ryðguð saman. Annar gripur sem einnig tengist skotvopnum er eyrnatappi, en þeir tilheyrðu staðalbúnaði hermanna. Af öðrum gripum má nefna mynt (2 íslenskir aurar) slegna 1942, lítið keramikbrot, flöskugler (brúnt, grænt og ólitað), krítarpípubrot, tölu úr plasti og hnapp úr koparblöndu.

Skurður 4 í tröðinni á milli braggaparanna í braggabyrpingu NP-128:111. Brot af hvítu sementi (lag 3), líklega sementspoki, liggur við suðurbrún skurðsins þar sem inngangur hefur verið í suðvesturbraggann í braggabyrpingunni. Brot af öryggisgleri má sjá í suðausturhorni.

Mikið fannst af kolum í könnunarskurðum í braggahverfinu í Camp Greely, en mikið magn af kolum má líka sjá á yfirborði á minjasvæðinu öllu.

Vettvangsgöngur og gripasöfnun

Auk könnunarskurða var gerð gripasöfnun af yfirborði á minjasvæðinu. Við fornleifaskráningu og vettvangsgöngur varð ljóst að mikið magn gripa lá berskjaldaður á yfirborði víðsvegar um minjasvæðið. Því var ákveðið að ganga svæðið, með áherslu á svæðin umhverfis mannvirki, og safna gripum af yfirborði. Ekki var stuðst við hnitakerfi eða gengið eftir fyrirfram skilgreindum línun heldur voru mannvirki, gögnuleiðir og vegslóðar á milli þeirra, og mörk minjasvæðisins alls látin ráða göngunni, þ.e. eigindleg fremur en meginleg aðferð. Gripir voru skráðir á staðnum og fundarstaðsetning þeirra hnitsett. Alla fundarstaði má sjá á yfirlitskorti hér að aftan.⁴⁷ Af yfirlitskortinu má sjá flestir fundarstaðir eru umhverfis mannvirkin í braggahverfinu og umhverfis ratsjármastrið.

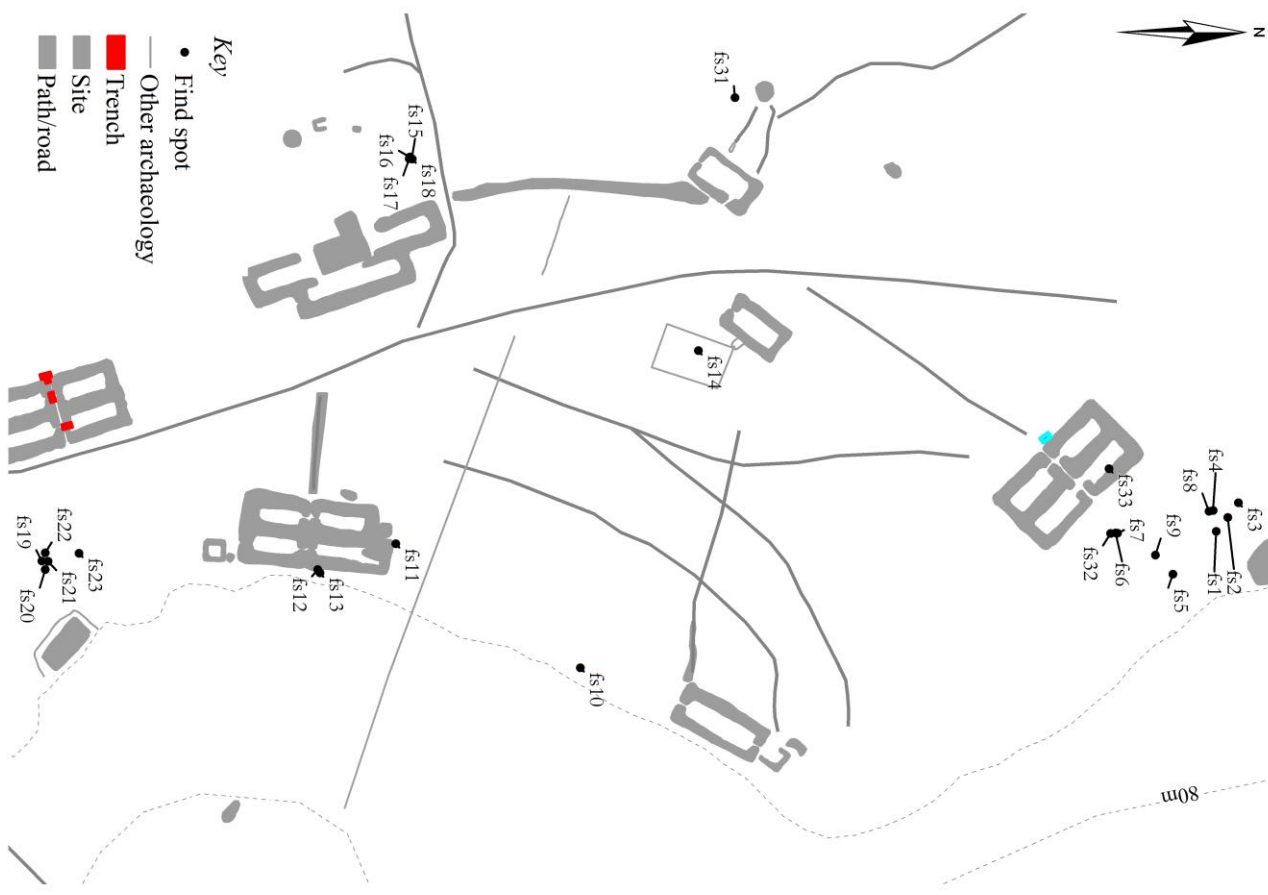
Erfitt er að staðhæfa nokkuð um það hvort gripir sem liggja á yfirborði séu “in situ” eða hafi færst úr stað fyrir tilstilli veðra og vinda, manna eða dýra. Af sömu sökum er líka erfitt að tengja gripi sérstökum mannvirkjum eða segja til um hvort þeir varpi ljósi á hlutverk einstakra bygginga. Það er engu síður ljóst að gripadreifin er mest við mannvirki og svæðin á milli þeirra. Til dæmis er áhugavert að sjá þéttleika fundarstaða nyrst í braggahverfju, upp undir ásnum – svonefndri Tófuöxl – norðan við braggabyrpingu NP-128:117. Nokkuð rask var þar í brúninni við gryfju NP-128:129, en þar hefur farið fram efnisnám. Spyrja má hvort á þessu svæði hafi mögulega verið ruslahaugur, eða tímabundin ruslasöfnun? Áhugavert væri að kanna svæðið nánar með könnunarskurði. Hið sama má segja um svæðið syðst í braggahverfinu, upp undir Tófuöxlinni austan við braggabyrpingu NP-128:111, á milli gryfju NP-128:124 og mannvirkis/braggagrunns NP-128:122. Bæði þessi svæði eru í útjaðri braggabyggðarinnar, og skammt frá þeim mannvirkjum sem skilgreind hafa verið sem íveruhús.

Gripanúmer 148-175 fundust við gripasöfnun af yfirborði og eru þessir gripir merktir með “YS” í gripaskrá aftast í skýrslunni. Gripasafninu svipar til þess sem fannst í

⁴⁷ Með því að bera saman númer fundarstaða á yfirlitskorti og skrá yfir gripi aftast í skýrslunni má sjá hvaða gripir eiga við hvert númer. Gripum sem safnað var við yfirborðsgöngur er að finna aftast í skránni, merktir “YS”.

könnunarskurðunum fjórum, en bætir líka nokkru við það. Engir naglar eða skrúfur eru á meðal gripanna, en nokkrir vírar, eitt járnör, hjarir (af glugga/loku?) og nokkrir óræðir málmgripir. Þá fannst einn fótur af ljósaperu, glerbrot úr ljósaperu og nokkrar smáar ljósaperur, e.t.v. úr vasaljósi. Þá fannst líka talsvert af carbon-stöngum innan úr batteríum. Af “persónulegum” munum má nefna leðurhanska, eina málm tölu, e.t.v. af jakka eða buxum, heilt munnstykki af pípu, tannbursta (í 3 brotum) og brot af hárlakksflösku. Þá fundust tvö skothylki. Talsverðu magni flöskuglers var safnað af yfirborði (alls 8 gripanúmer), og er áhugavert að þetta gler er ólíkt því sem fannst í könnunarskurðunum. Í skurðunum var brúnt bjórflöskulger í miklum meirihluta en hér er aðallega um stærri flöskur að ræða, að mestu úr grænu gleri, líklega undan víni eða sterkari drykkjum. Einn flöskubotn úr brúnu gleri hefur þó líklega verið undan kaffidufti.

Það bera að undirstrika að gripasöfnunin fór fram á u.þ.b. 2 1/2 klukkustundum og er á engan hátt tæmandi. Mikið magn gripa liggur enn á yfirborði á minjasvæðinu.

Fundarstaðir gripa við söfnun af yfirborði í braggahverfinu (efri mynd) og við ratsjármastrið (neðri mynd).

7. SKOTHYLKI, ÖL OG EYRNATAPPAR: HELSTU NIÐURSTÖÐUR UPPGRAFTAR

Markmið verkefnisins, *Hernámið frá sjónarhóli fornleifafræðinnar*, er tvíþætt og snýr annars vegar að fornleifafræðilegri rannsókn á landnámi og uppbyggingu hersins og sambúð og samskiptum setuliðs og heimamanna, en hins vegar að aðferðafræðilegri nálgun við rannsóknir á herminjum. Á Skálum háttar þannig til að nálægð kampsins við þorpið er mikil. Þá má segja að staðsetningin, utarlega á Langanesi, auki náðina enn frekar vegna einangrunar samfélaganna og fjarlægðar frá næsta þéttbýlisstað. Staðhættir á Skálum ættu því að vera kjörnir til þess að varpa ljósi á samskipti heimamanna og setuliðs, en hinar ýmsu hliðar slíkra samskipta hafa gjarnan verið í brennidepli sagnfræðilegra rannsókna á þessu tímabili. Til að mynda er alþekkt að Íslendingar fengu gjarnan vinnu í tengslum við starfsemi hernámsliðsins, ýmis vöruskipti áttu sér stað og áhrifa hersins gætti víða í samfélaginu. Rannsóknir á Skálum miðuðu þannig að því, í fyrsta lagi, að skoða eðli mannvirkja og mannvistarleifa með það að markmiði að varpa ljósi á “landnám” hersins, skipulag rýmis, daglegt líf í kampinum og möguleg tengsl íbúa við heimamenn. Í öðru lagi var markmið rannsóknarinnar af aðferðafræðilegum toga. Lítil reynsla er af fornleifarannsóknum eða kerfisbundinni skráningu herminja hér á landi þótt stundum rati þær inn á borð fornleifafræðinga. Fram að þessu hafa slíkar minjar því oftast verið skráðar lauslega og með misjöfnum hætti. Með aukinni áherslu á herminjar, sem m.a. var ýjað að í auglýsingu Fornminjasjóðs fyrir árið 2018, er hins vegar mikilvægt að huga að ástandi og heimildagildi minjanna og þeim aðferðum sem nýtast við rannsóknir og miðlun þeirra. Þar fyrir utan heyra herminjar, eins og aðrar minjar í landinu, undir 100 ára reglu Laga um menningarminjar og líður að því að þær hljóti sjálfkrafa vernd sem fornleifar.

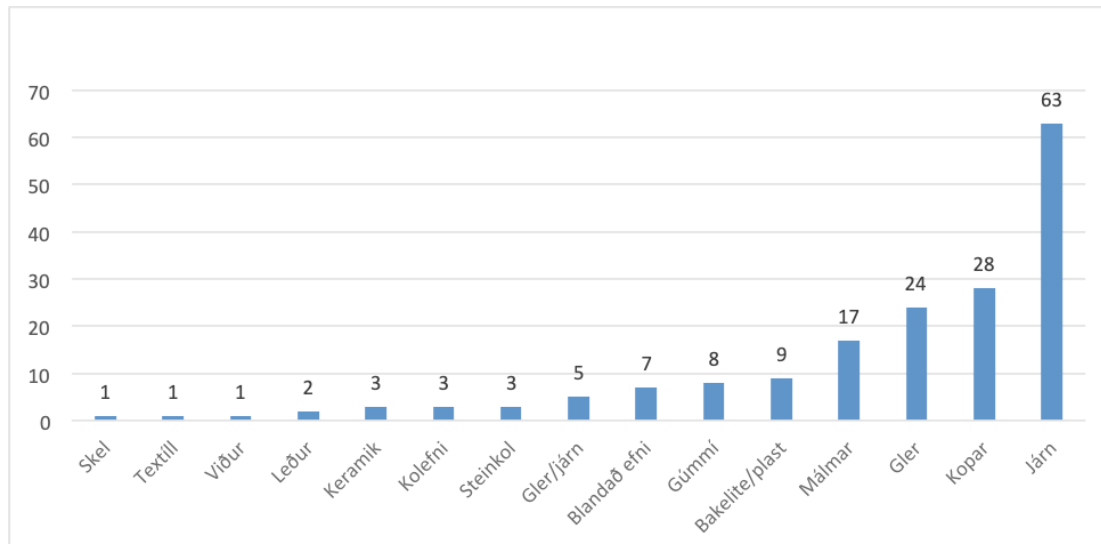
Fornleifaskráning herminja á Skálum hefur þegar verið gefin út í skýrsluformi⁴⁸ og er samantekt skráningarinnar einnig birt í fimmta kafla þessarar skýrslu. Eins og þar

⁴⁸ Elín Ósk Hreiðarsdóttir (ritst.). 2019. *Fornleifaskráning í Camp Greely, Skálum á Langanesi*. FS729-18071. Fornleifastofnun Íslands, Reykjavík.

kemur fram voru skráðir 20-21 braggagrunnar í Camp Greely og a.m.k. 12 þeirra voru skilgreindir sem íbúðarbraggar, þ.e. braggapýrpingar NP-128:111, 112 og 117.

Allar þessar þýrpingar voru eins uppbyggðar; tveir braggar hlið við hlið sem snéru dyrum til móts við tvo aðra sambyggða braggagrunna. Innanmál bragganna var um 12 x 4,5 m og dyr voru á göflum þeirra allra út í port sem lá á milli húsanna. Ummerki allra þýrpinganna þriggja voru mjög stæðileg og útveggir hlaðnir úr grjóti. Botnar allra hólfanna tólf eru nú algrónir mosa og grasi og ekki ummerki um steinsteypt gólf eða grjótmulning í þeim. Könnunarskurðir 1-4 voru staðsettir í og við tvær þessara braggapýrpinga, NP-128:111 og NP-128:117. Uppgröfturinn er auðvitað mjög takmarkaður, en umfang minjasvæðisins er mikið og innan þess er að finna fjölda mannvirkja af ólíkum gerðum. Uppgröfturinn leiddi engu síður í ljós talsvert gripasafn sem virðist almennt styðja þá tilgátu að braggapýrpingarnar hafi verið íbúðarhús hermanna. Hér verður fjallað nánar um gripasafnið, mismunandi gripaflokka og þær upplýsingar sem gripirnir veita um líf íbúanna.

Helstu efnisflokkar

Tíðnitaflan sýnir fjölda gripa eftir efni

Miðað við stærð er gripasafnið nokkuð fjölbreytt og efnisflokkar margir. Í tíðnitöflunni hér að ofan má sjá fjölda gripanúmera (ekki stakra gripa) í hverjum efnisflokki. Eins og sjá má er járn langstærsti flokkurinn og ásamt öðrum málum (þ.e. kopar og flokknum “málmar” sem inniheldur ál (1) blý (1) og ógreinda málma)

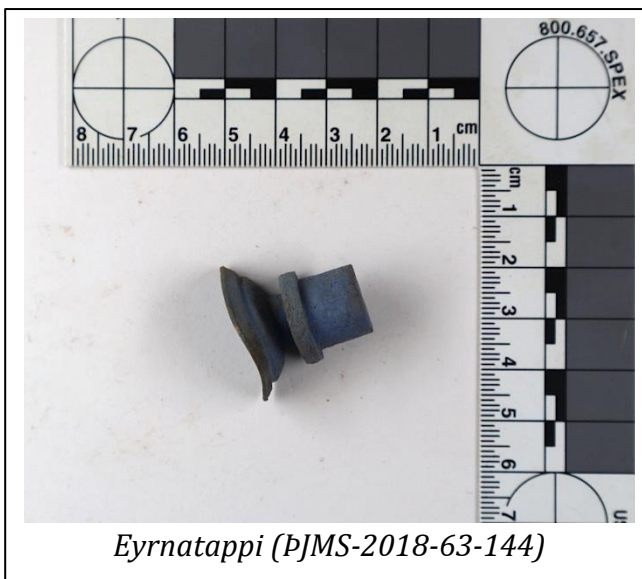
eru málmar meira en helmingur gripasafnsins. Hér er bæði mikið magn gripa sem tengist byggingunum (bröggunum) sjálfum, s.s. naglar, skrúfur, rær og skinnur, en líka gripir sem tengjast skotvopnum, s.s. magasínsleðar og skothylki. Þá er ekki talinn með flokkurinn “gler/járn”, en hér er að öllu leyti átt við öryggisgler, þ.e. þykkt gler með innlögðum járnvír. Vegna þess hve mikið fannst af slíku gleri er það sýnt sem sérstakur flokkur í töflunni, í stað þess að slá því saman við flokkinn “Blandað efni” sem einnig á við gripi úr samsettu efni (s.s. kopar/gúmmí, hampur/kopar). Gler er þriðji stærsti efnisflokkurinn og er hér aðallega um flöskugler að ræða, en líka nokkur brot af ljósaperum og önnur glerbrot. Níu gripanúmer eiga við gripi úr plastefni og átta eru úr gúmmí. Steinkol fundust í talsverðu magni í þremur könnunarskurðanna og var safnað þremur sýnum af efninu. Flokkurinn “kolefni” á alfarið við kolefnisstangir, heilar og brotnar, innan úr batteríum, sem bæði fundust í könnunarskurði 2 og við yfirborðssöfnun. Textíll, viður og skel (tala) koma aðeins fyrir í einu tilfelli, leður í tveimur og keramik aðeins í þremur tilfellum.

Gripir tengdir hernaði

Allmargir gripir í safninu tengjast hernum og hernaði með beinum hætti. Það getur varla talist til tíðinda, en engu síður er óvænt að svo mikið sé af gripum tengdum skotvopnum þegar haft er í huga að allir könnunarskurðir voru staðsettir í og við íbúðarhús hermanna. Af gripum sem beinlínis tengjast búnaði hermanna má fyrst nefna skyndihjálparskrín (PJMS-2016-63-6) sem prýðir forsíðu skýrslunnar. Skrínið er úr áli/kopar og er í tveimur hlutum, ílát og lok. Á lokinu stendur áletrað:

FIRST AID [PACKET] U.S. ARMY.
CA[RLI]SLE MODEL.
(TO OPEN PULL TAPE)
RED PAPER INDICATES BACK OF DRESSING.
PUT OTHER SIDE NEX[T TO WOU]ND.
BAUER & BLACK CH[ICAGO] U.S.A.
PAT.NO. 1436406

Slík skrín tilheyrðu staðalbúnaði hermanna og voru gjarnan borin í sérstökum textílvasa sem krækt var í mittisbelti á búningi þeirra. Fleiri gerðir voru til af slíkum skrínum og innihald þeirra misjafnt, en þetta tiltekna skrín innihélt sáragrisju. Annar gripur sem einnig telst til staðalbúnaðar bandarískra hermanna er

eyrnatappi (PJMS-2016-63-144) úr ljósbláu gúmmí sem fannst í könnunarskurði 4. Hermönnum bar að bera eyrnatappa við notkun ákveðinna skotvopna þar sem hávaðinn gat verið skaðlegur. Til eru frásagnir hermanna af því að tapparnir hafi tollað illa í eyrunum, enda stórir og klunnalegir, og ber eyrnatappinn sem fannst í könnunarskurði 4 þetta einmitt með sér. Þör af slíkum eyrnatöppum voru geymd í sérstöku skríni úr málm eða plasti, en svipaðir tappar eru enn í notkun meðal bandarískra hermanna.

Talsvert fannst af gripum tengdum skotvopnum, bæði í könnunarskurðum og við gripasöfnun af yfirborði. Alls eiga 16 gripanúmer við slíka gripi, þar af eru 8 skothylki, 1 skot/kúla, 1 hagl og 6 sleðar (eða aðrir hlutar) úr magasínum. Sleðarnir eru allir sömu/svipaðrar gerðar og hefur 4 skothylkjum verið rennt uppá hvern þeirra. Í hverju magasíni voru þá tveir sleðar, eða alls 8 skothylki. Tvö slík 8-skota magasínhylki (PJMS-2018-63 -135) úr M1 Garand riffli (tóm) fundust í könnunarskurði 4, en M1 Garand var meðal algengustu vopna bandaríska hersins. Hægt var að greina áletrun eða hluta af áletrun á öllum skothylkjum 8, en á þremur þeirra var áletruin það brotakennd/óskýr að ekki dugði til þess að segja til um uppruna hylkjanna (PJMS-2018-63-34, -120 og -129), en þó má fullyrða að tvö þeirra eru frá árinu 1940. Af hylkjum fimm sem hægt var að greina til upprunastaðar voru fjögur frá skotfæraverksmiðjum í Bandaríkjunum en eitt (PJMS-2018-63-33) frá verksmiðju Crompton Parkinson Ltd. í Guiseley í Yorkshire á Englandi, frá árinu 1941. Hylkin frá Bandaríkjunum voru annars vegar frá St. Louis

Ordnance Plant frá árinu 1942 (PJMS-2018-63-32) og hins vegar frá verksmiðjunni Frankford Arsenal í Fíladelfíu í Pennsylvaníu, tvö frá árinu 1941 (PJMS-2018-63-140 og -152) og eitt frá árinu 1942 (PJMS-2018-63-160).

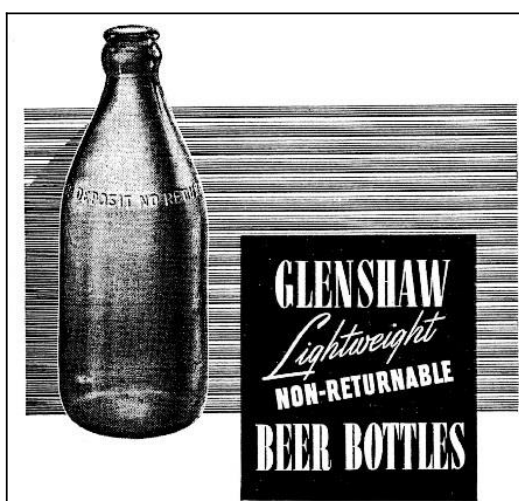

Gripir tengdir mat og neyslu

Þorpsbúar á Skálum hafa greint frá því hvernig þeir kynntust ýmsum nýjungum með komu hersins, s.s. margs konar niðursuðuvörum, ávöxtum og sælgæti, en samkvæmt heimildamönnum voru hermennirnir duglegir að dreifa slíku til íbúanna, og ekki síst til barnanna í þorpinu.⁴⁹ Þótt talsvert hafi fundist af flöskugleri í bæði könnunarskurðum og við gripasöfnun eru engu síður fáir gripir í gripasafninu frá Skálum sem tengja má beint við mat eða neyslu. Engar niðursuðudósir fundust, en þó má nefna járnlykkju (PJMS-2018-63-72) sem gæti verið opnari af niðursuðudós og brot af sveigðum járnþynnum, sumum með líningu, sem gætu verið úr slíkri dós (PJMS-2018-63-81). Fyrir utan þetta eru þeir gripir sem tengja má við mat og neyslu allir tengdir drykkjarvörum, og þá aðallega áfengum drykkjum, en mikið magn fannst af flöskugleri auk nokkurra tappa af öflöskum. Tapparnir eru allir eins, hefðbundnir málmtappar (eins og eru á öflöskum í dag) með korkþynnu að innan. Flöskuglerið er af mismunandi gerðum, brúnt, grænt og ólitað. Langmest fannst af brúnu flöskugleri og er það nær allt sömu gerðar, þ.e. ljósbrúnt/gulbrúnt að lit með fínlegu upphleyptu doppu-munstri að utanverðu. Neðst á hálsi flöskunnar stendur letrað með upphleyptum stöfum "NOT TO BE REFILLED NO DEPOSIT NO RETURN". Á botni eru númer og skjaldamerki (akkeri) í miðju. Slíkar flöskur voru kallaðar "Packie",

⁴⁹ Eyðiporpið Skálar á Langanesi e. Sif Jóhannesdóttur og Fanney Kristjánsdóttur, 18–19

"Brownie" eða "No deposit bottle" og komu á markað í Bandaríkjunum 1939. Þær voru yfirleitt notaðar undir bjór. Flöskurnar fóru að mestu úr almenntri umferð í Bandaríkjunum á stríðsárunum en voru nýttar til útflutnings á bjór til hersins víðsvegar um heim í miklu magni til ársins 1947.⁵⁰ Brot úr Packie flöskum voru í miklum meirihluta þess flöskuglers sem fannst í könnunarskurðunum fjórum. Hins vegar fannst nokkuð af grænu flöskugleri við gripasöfnun af yfirborði, og þar af allmargir botnar. Af áletrun á flöskubotnunum mátti ráða að glerið var úr flöskum frá framleiðandanum "PGC", eða Portland Glass Company

Packie, Brownie eða No deposit öflaska
(Schulz, P. ofl. (án ártals))
<https://sha.org/bottle/pdf/Beers.pdf>

sem starfaði í bæði Greenford í Middlesex á Englandi og Irvine í Ayrshire í Skotlandi og framleiddu flöskur undir vín, sterk vín og bjór/gosdrykki sem m.a. voru seldar til Bandaríkjanna og Kanada til átöppunar.⁵¹

Af brúna flöskuglerinu voru nokkur brot sem skáru sig úr, þ.e. brot úr ferhyrndri flösku (ÞJMS-2018-36-153) sem fannst við gripasöfnun af yfirborði. Meðal brotanna var botn flöskunnar í tveimur bútum, en af áletrun á honum má ráða að flaskan sé frá verksmiðju framleiðandans Owens Illinois í Clarksburg í Vestur Virginíufylki, frá árinu 1942. Líklega er um að ræða flösku sem framleidd var undir þurr-kaffiduft.⁵²

Persónulegir gripir, klæðnaður og dægradvöl

Ekki fundust margir gripir sem tengjast klæðnaði íbúa í Camp Greely en nokkrir gripir tengjast persónulegu hreinlæti, nokkra má líta á sem persónulegar eigur manna og eins fundust nokkrir gripir sem tengjast dægradvöl manna í kampinum. Af gripum

⁵⁰ Schulz, P., ofl. (án ártals). A history of non-returnable beer bottles. Society for Historical Archaeology (SHA): <https://sha.org/bottle/pdf/Beers.pdf>

⁵¹ Historic Glass Bottle Identification & Information Website: <https://sha.org/bottle/>

⁵² Historic Glass Bottle Identification & Information Website: <https://sha.org/bottle/>

tengdum klæðnaði eru fimm tölur (PJMS-2018-63-66, -87, -118, -130 og -172), leðurhanski (PJMS-2018-63-156) og stunginn leðurbútur úr skótauí (PJMS-2018-63-18). Þá má líka nefna tvær litlar málmsylgjur (PJMS-2018-63-58 og -94) sem líklega tengjast einhverjum búnaði hermanna. Allir gripanna fundust við uppgröft könnunarskurða nema leðurhanskinn og málmtalan (PJMS-2018-63-172) sem fundust við gripasöfnun af yfirborði. Tvær af tölunum, smá plasttala og fínleg skeljatala, gætu verið af nærfatnaði en aðrar hafa e.t.v. verið á skyrtu, jakka eða buxum. Af gripum tengdum persónulegu hreinlæti eru rakvél (PJMS-2018-63-38), kremtúpa (PJMS-2018-63-91), tvær tennur úr plastgreiðum (PJMS-2018-63-69), tannbursti (PJMS-2018-69-169) og flaska undan hárolíu (PJMS-2018-63-174). Allir gripanna fundust við uppgröft könnunarskurða 2 og 4 (utan við húsvegg braggabyrpinganna tveggja) nema tannburstinn og hárolíuflaskan sem fundust við gripasöfnun af yfirborði. Þessa gripi og gripi tengda klæðnaði má jafnframt telja til persónulegra eigna íbúa ásamt nokkrum gripum til viðbótar; pípum (PJMS-2018-63-55 og -166), krítarpípu (PJMS-2018-63-116), eyrnatappa (PJMS-2018-144) og munnhörpu (PJMS-2018-63-47). Sá síðastnefndi tengist líka dægradvöl kampsbúa, ásamt gripum eins og hljómplötum (PJMS-2018-63-75 og -84) og öflöskunum sem fundust í miklu magni í könnunarskurðum 2 og 4. Til slíkra gripa mætti líka telja sög (PJMS-2018-63-48) og skiptilykill (PJMS-2018-63-49) sem fundust í könnunarskurði 2 utan við húsvegg braggabyrpingar NP-128:111.

Tölur af klæðnaði hermannna. Frá vinstri ÞJMS-2018-63-118, -66, -87, -130 og -172.

Flaska undan Wildroot hárolíu (ÞJMS-2018-63-174).

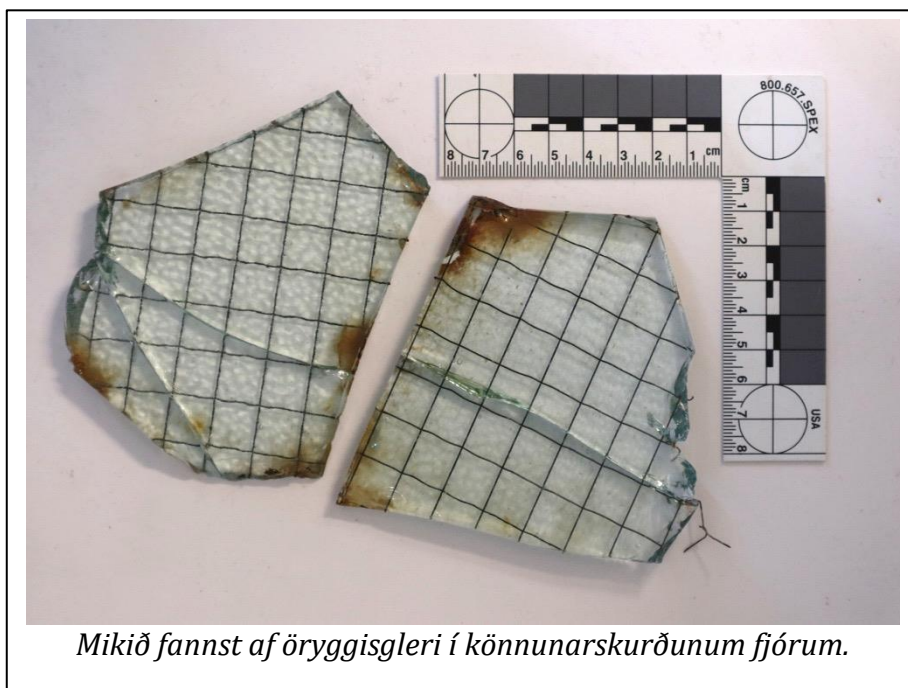
Uppruni gripa og samskipti setuliðs og heimamanna

Ekki er hægt að segja að gripasafnið geti vottað nokkuð um samskipti milli hermanna og íbúa í þorpinu á Skálum nema þá það að samskiptin hafi verið lítil. Ritaðar heimildir og frásagnir heimildamanna segja raunar hið sama. Í bók sinni um stríðsárin á austurlandi segir Friðþór Eydal: „Heimamenn á Skálum höfðu ekki mikinn samgang við bandarísku hermennina í ratsjárstöðinni. Þeir höfðu nánast allt sem þeir þurftu í herbúðum sínum en öll samskipti voru mjög vinsamleg.“⁵³ Þótt hafa beri í huga hversu takmarkaður uppgröfturinn var má segja að gripasafnið renni stoðum undir þetta. Hartnær allir gripir – allt frá kolum til tannbursta – eru líklega innfluttir til landsins og enn fremur gætu margir þeirra verið tilkomnir með hersetuliðinu sjálfu án innlendrar milligöngu. Þetta á örugglega við um þá gripi sem tengjast staðalbúnaði hersetuliðsins, s.s. braggabyggingarnar sjálfar og innréttingar þeirra, skotvopn, eyrnatappa og klæðnað, en líka ýmsan varning eins og bjór og vín, kol og fleira. Þá er líka áberandi að af þeim gripum sem hægt var að greina til uppruna með auðveldum hætti voru flestir frá Bandaríkjunum eða bandaríska hernum, s.s. eyrnatappinn, langflest skothylkjanna, skyndihjálparskrínið og flöskuglerið. Af þeim skothylkjum sem hægt var að greina til uppruna voru fjögur frá skotfæraverksmiðjum í Bandaríkjunum en eitt frá framleiðanda í Bretlandi. Þá fannst aðeins einn gripur sem fullyrða má að sé af innlendum uppruna, en það er íslensk mynt (ÞJMS-2018-63-136) sem fannst í könnunarskurði 4, í braggabyrpingu NP-128:111. Um er að ræða 2 íslenska aura, slegna 1942.

Þá má segja að vettvangssgöngur og fornleifaskráning á minjasvæðinu hafi rennt stoðum undir skýran aðskilnað kampsins frá þorpinu. Þrátt fyrir nálægðina, og þótt svo kampurinn virðist ekki hafa verið afgirtur, eru ytri mörk hans mjög greinileg. Þá er ekki sjónlína á milli kampsins og þorpsins, né á milli ratsjárstöðvarinnar og þorpsins. Vegslóðinn sem liggur í gegnum kampinn og niður í þorpið er því það eina sem auðsýnilega tengir “þéttbýlin” tvö saman. Við vettvangsgöngur og gripasöfnun af yfirborði var líka áberandi að gripadreif var nokkuð greinilega takmörkuð við ytri

⁵³ Friðþór Eydal. 1999: 173

mörk kampsins. Þetta er í samræmi við frásögn heimildarmanns, Guðbjargar Guðmundsdóttur, sem minntist þess að snyrtilegt hefði verið í og í kringum kampinn.

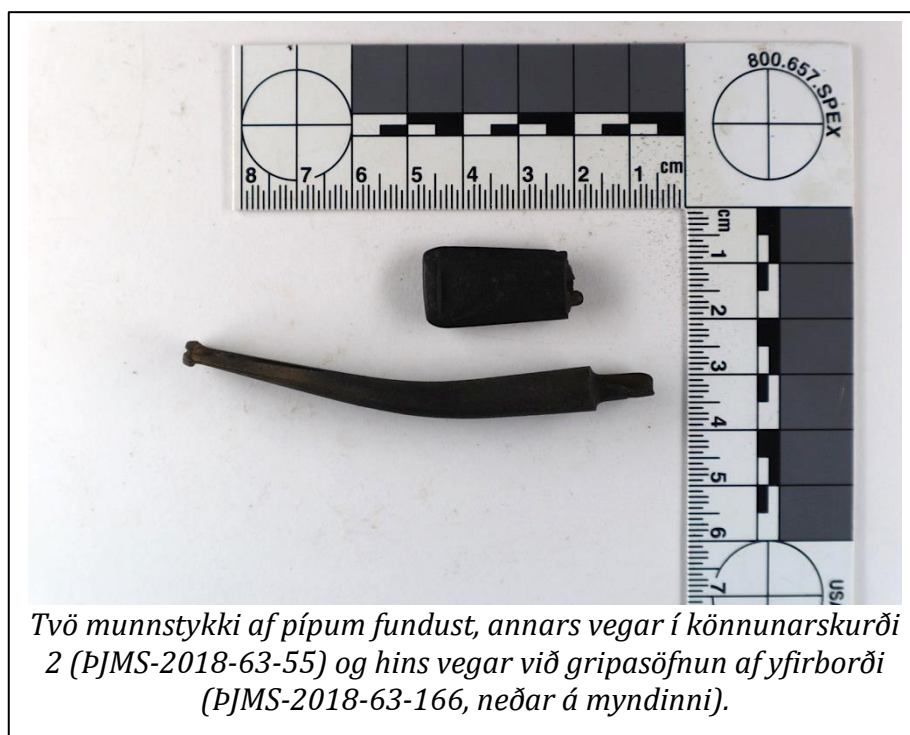
Mikið fannst af öryggisgleri í könnunarskurðunum fjórum.

Skipulag rýmis og hversdagslíf í kampinum

Eins kemur fram hér að framan er kampurinn skýrt afmarkaður og flest sem bendir til þess að hermenn hafi að mestu haldið fjarlægð við þorpið, enda átt fátt þangað að sækja. Skipulag rýmisins innan kampsins er einnig mjög skýrt og ber vott um þann aga sem gjarnan einkennir byggðir hersins. Segja má að kampurinn sé þrískiptur; í fyrsta lagi er braggabyggðin, þ.e. íbúabyggðin sunnan undir Tófuöxlinni, í öðru lagi er sjálf ratsjárstöðin og byggingar tengdar henni uppi á Tófuöxlinni, og í þriðja lagi er varnarvirkið, þ.e. skotgrafir og loftvarnarbyssu-hreiður sem umkringja ratsjárstöðina og vaka yfir braggabyggðinni af brún Tófuaxlarinnar (sjá minjakort í kafla 5). Þá má bæta við að samkvæmt heimildarmanni, Guðbjörgu Guðmundsdóttur, var svo ruslahaugur kampsins norðar á Langesinu, en staðsetning hans er óþekkt. Þessi uppskipting segir nokkuð um skipulag lífs og athafna í kampinum, um forgangsroðun, og um ákveðna aðgreiningu atvinnu og hversdagslífs.

Allir könnunarskurðir voru staðsettir í braggabyggðinni sunnan undir Tófuöxlinni, og enn fremur í og við mannvirki sem skilgreind höfðu verið sem íbúðarbraggar (NP-

128:111 og NP-128:117). Uppgröfturinn er því um margt takmarkaður en gefur engu síður innsýn í ákvena þætti braggalífsins. Talsvert magn fannst af gripum í öllum skurðunum fjórum, en nokkur munur var á milli skurða. Könnunarskurðir 2 og 3, sem báðir voru staðsettir upp undir útveggjum braggabyrpinganna tveggja, voru um margt líkir, á meðan skurðir 1 og 4 sem staðsettir voru inni í (1) og á milli bragga (4) í þyrpingu NP-128:111 höfðu hver sinn brag. Gripri í könnunarskurði 1 tengdust aðallega braggabyggingunni sjálfri (s.s. naglar, skrúfur og skinnur) og fæð annarra gripa vitnar einnig um (timbur)gólf byggingarinnar sem nú er horfið. Könnunarskurði 4, á milli braggaparanna í þyrpingu 111, svipar til skurða 2 og 3 en er þó ekki jafn ríkur af gripum og þeir. Hér er til að mynda ekki að finna flöskugler eða flöskutappa, enda hefur portið á milli bragganna verið þröngt og varla hentað vel sem staður til dægradvalar. Þótt ef til vill hafi verið skjól á milli bragganna hefur örugglega verið fremur dimmt þar, en tröðin hefur þó e.t.v. nýst sem geymslustaður fyrir eitt og annað.

Könnunarskurðir 2 og 3 hafa á sér annan brag. Báðir gefa til kynna að svæðið sunnan við braggana hafi verið nýtt seim einskonar verönd þar sem ýmsar athafnir daglegs lífs hafi farið fram. Braggarnir voru þéttbýlir og þröngir og því auðvelt að hugsa sér

að menn hafi sótt út til þess að sinna ýmsum athöfnum, a.m.k. þegar viðraði til þess. Gripir úr skurði 2 og 3 vitn til dæmis um að þar hafi menn sinnt morgunverkum eins og því að raka sig, dyttað að vopnum, lagað tæki og tól og borið á skó, en líka setið að sumbli og hlustað á munhörpuleik. Eftirtektarvert er að ekki fundust nein merki um mat eða matreiðslu í könnunarskurðunum fjórum. Greinilegt er að matur hefur verið tilreiddur og menn matast annarsstaðar en í íbúðarbröggunum, og er mögulegt að braggabyrping NP-128:113 hafi m.a. haft hluverk eldhúss og matsals.

Þótt það sé takmarkað ber gripasafnið í heild með sér að íbúar kampsins hafi verið sjálfum sér nógir um flest og ennfremur að skýr skil hafi verið á milli kampsins og þorpsins á Skálum. Þá sýnir skipulag kampsins að greint hefur verið milli vinnusvæða annars vegar og svæða dægradvalar og hversdagslífs hins vegar. Þá virðist líka sem skilgreint hafi verið hvaða athafnir gátu farið fram hvar, s.s. að neysla matar hafi alfarið farið fram í sérstöku mötuneyti og eldhúsi, en að drykkja hafi verið leyfð í og við íbúðarbraggana.

Ljóst er að þótt rannsóknin hafi veitt áhugaverða innsýn í líf manna í Camp Greely er mjög mörgum spurningum enn ósvarað. Áhugavert væri því að gera frekari rannsóknir í braggabyggðinni, svo sem á braggabyrpingu NP-128:113 þar sem eldhús og mötuneyti hafa e.t.v. verið, á braggabyrpingu NP-128:112 og á fleiri mannvirkjum í braggabyggðinni. Meðal annars væri áhugavert að kanna hvort finna megi merki um íveruhús æðstu manna í kampinum. Þá væri einnig fróðlegt að skoða ratsjárstöðina nánar og eins varnarvirkin á Tófuöxlinni og gera frekari leit að ruslahaug kampsins. Þær rannsóknir sem fóru fram sumarið 2018 sýna að þótt svæðið sé blásið og jarðvegsþekja sé lítil leynast mikilvægar upplýsingar undir sverðinum sem varpað geta frekara ljósi á stríðsárin á Langanesi.

8. LOKAORÐ: RANNSÓKNIR OG VERND HERMINJA

Rannsóknir á yngri minjum, á nútíma og nálægri fortíð, hafa öðlast fastan sess innan fornleifafræðinnar á síðustu tveimur áratugum. Nútímafornleifafræði er nú viðurkennd undirgrein fornleifafræðinnar sem endurspeglar meðal annars í fjölbreyttum rannsóknum og útgáfu fræðibóka- og greina, í nýlegri stofnun tímarits sem helgað er nútímafornleifafræði (*Journal of Contemporary Archaeology*, 2014), í kennslugreinum innan háskóla og í háskólastöðum sem tengjast sérstaklega þessari undirgrein fagsins. Þessa þróun má sjá víða en ekki síst í nágrannalöndum okkar á Norðurlöndum. Hér má nefna Háskólann í Tromsø í Noregi, sem stýrt hefur fjölda fjölþjóðlegra rannsóknaverkefna á síðustu árum, en líka Háskólana í Gautaborg og Stokkhólmi í Svíþjóð og Háskólann í Oulu í Finnlandi.

Heimsstyrjaldirnar báðar og stríðsminjar almennt hafa verið áberandi rannsóknarefni innan nútímafornleifafræðinnar frá upphafi og óhætt að halda því fram að þessi áhersla hafi mótað fagið með afgerandi hætti. Ástæður fyrir þessum rannsóknaráherslum eru líklega margvíslegar, og allt eins samfélagslegar sem fræðilegar. Almennur áhugi á sögu ófriðar, valdatafls og stríðsreksturs er mikill bæði innan og utan fornleifafræðinnar og skilningur á mikilvægi slíkra rannsókna er því útbreiddur. Þá hefur nútímafornleifafræði, til dæmis réttarmeinafornleifafræði, síðnýlenduformleifafræði, samfélagsfornleifafræði og fornleifafræði menningararfs⁵⁴, oft átt mikilvægan þátt í uppgjöri þjóða og menningarhópa við erfiða fortíð stríðs og óréttar. Hér má nefna rannsóknir fornleifafræðinga á fjöldagröfum og líkamsleifum í Chile, Argentínu og fyrrum Júgóslavíu, en einnig rannsóknir líkt og þær sem framkvæmdar voru af Alfredo González-Ruibal á borgarastyrjöldinni á Spáni, af Laura McAtackney á ófriðnum á Norður-Írlandi, rannsóknir Sonya Atalay meðal frumbyggja í Bandaríkjunum, og rannsóknir Cameron Gokee og Jason DeLeón á afdrifum flóttafólks á landamærum Mexicó og Bandaríkjanna.⁵⁵

⁵⁴ Á ensku: forensic archaeology, postcolonial archaeology, community/public archaeology, critical heritage archaeology

⁵⁵ González-Ruibal, A. 2012. From the battle field to the labour camp: archaeology of civil war and dictatorship in Spain. *Antiquity* 86(332): 456-473. McAtackney, L. 2014. *An Archaeology of the Troubles: the dark heritage of Long Kesh/Maze prison*. Oxford: Oxford University Press; Gokee,

Í rannsóknarsögulegu samhengi hefur mikilvægi rannsókna sem þessara verið af a.m.k. tvennum toga. Þær hafa haft mikla samfélagslega þýðingu, en einmitt vegna þess hafa þær líka rennt stoðum undir nútímaforaleifafræði sem sjálfstæðrar undirgreinar fagsins. Með rannsóknum sem þessum hefur verið aflað upplýsinga sem aðrar samtímaheimildir (s.s. sagnfræðilegar) bjuggu ekki yfir og nýju ljósi varpað á bæði fortíð og söguritun. Með því að sýna fram á að aðferðir og efniviður foraleifafræðinnar gerðu kleift að nálgast jaðarsetta hópa, aðrar hliðar átaka og þá þætti samfélags og hversdagslífs sem rituðum heimildum yfirsjást, hafa þessar rannsóknir réttlætt “innrás” foraleifafræðinnar í nútímann.

Þrátt fyrir blómlegar rannsóknir síðustu áratuga hefur lagalegt umhverfi foraleifafræðinnar almennt tekið litlum breytingum hvað yngri minjar varðar. Hér á landi ná *Lög um menningarminjar* (80/2012) ekki með skýrum hætti til minja úr síðari heimsstyrjöld. Þær teljast vissulega til “menningarminja”, en falla (enn sem komið er) utan allra frekari skilgreininga og verndarflokka laganna, s.s. þjóðminja, fornminja, eða friðaðra mannvirkja. Það er auk þess eftirtektarvert að minja úr síðari heimsstyrjöld er hvergi getið í lögunum með beinum hætti. Það er ekki síst athyglisvert ef haft er í huga hversu umfangsmikill þessi minjaflokkur er á landsvísu.

Það er að sjálfsögðu mikilvægt að draga skýr mörk og aldrei unnt að veita öllum minjum vernd. Hin almenna 100 ára regla sem liggur til grundvallar íslensku lögunum gengur útfrá þeim hefðbundna skilningi menningararfsfræða að *verndargildi* og *verndarþörf* aukist með aldri. Í mörgum tilfellum á þetta mjög vel við. Það sem er hins vegar skýrt í tilfelli herminja hér á landi er að *verndarþörf þeirra er mikil einmitt vegna þess hve ungar þær eru*. Margir þessara minjastaða voru yfirgefnir í flýti í styrjaldarlok og mannvirki, gripir og annað sem skilið var eftir liggur enn á yfirborði, berskjaldað fyrir veðri og vindum, átroðningi og rányrkju. Svona hefur vissulega verið komið fyrir flestum minjum á einhverjum tímapunkti. Það sem hins vegar er ólíkt með herminjum og mörgum hefðbundnari búsetuminjum er að þær

C. og DeLeón, J. 2014. Sites of contention: archaeological classification and political discourse in the US-Mexico borderlands. *Journal of Contemporary Archaeology* 1(1): 133-163.

eru gjarnan staðsetttar á heiðum og hæðum, á blásnum melum og ystu annesjum. Það er, þar sem veðurofsi er mikill og jarðvegs- og gróðurþekja þunn og viðkvæm. Það má því færa rök fyrir því að ástand margra herminja sé nú þegar mjög viðkvæmt og verndarþörf þeirra mikil. Þar að auki er staðreyndin sú að einstaklingar sem muna þessa átakatíma og upplifðu minjastaðina í notkun fer ört fækkandi. Til þess að geta telft saman fornleifum, ljósmyndum, rituðum- og munnlegum heimildum, þarf því að hafa hraðann á.

Svo virðist sem minjayfirvöld séu víða að taka við sér og beina sjónum í auknum mæli að herminjum. Árið 2015 gerðu minjayfirvöld í Noregi stóráttak í kortlagningu herminja og fengu almenning til liðs við sig.⁵⁶ Tilefnið var að 75 ár voru liðin síðan styrjöldin barst til Noregs með hernámi nasista og 70 ár síðan landið varð frjálst á ný. Markmið áttaksins var að öðlast betri þekkingu og yfirsýn yfir fjölda og útbreiðslu herminja á landsvísi, en sérstök áhersla var lögð á minjar sem fáar aðrar heimildir voru til um. Kapp var lagt á að skrásetja frásagnir heimildamanna og staðbundna þekkingu á einstökum stöðum og í kjölfar áttaksins var 35 minjaverkefnum víðsvegar um landið veittur styrkur til miðlunar, viðhalds og verðmætasköpunar. Mikilvægasti ávinningurinn af verkefninu er þó sá að lagður var grunnur að frekari vinnu þar sem minjayfirvöld, sveitarfélög, frjáls félagasamtök og fleiri aðilar leggjast á eitt við að halda áfram kortlagningu og skráningu.

Það er ánægjulegt að minjayfirvöld hér á landi hafa einnig sýnt því áhuga að efla rannsóknir á herminjum. Þetta mátti greina í auglýsingu Fornminjasjóðs fyrir árið 2018, þegar sérstaklega var kallað eftir rannsóknum á þessum flokki minja. Hvort og hvernig á að fylgja þessu fyrsta skrefi eftir er þó ekki ljóst, en það er vonandi að það verði gert. Hér mætti hugsa sér að taka áttak norskra minjayfirvalda sér til fyrirmyndar og leggja í fyrsta áfanga megináherslu á kortlagningu og yfirsýn, og þá jafnvel með aðstoð almennings líkt og gert var í Noregi. Hér er þó ekki síst mikilvægt að huga að aðferðafræðilegum atriðum, til dæmis: Hvernig á skráning herminja að

⁵⁶ Sjá heimasíðu Riksantikvaren: <https://www.riksantikvaren.no/Ansvarsomraader/Krigens-kulturminner>

fara fram? Hvernig á að eiga við gripi sem liggja á yfirborði minjastaða? Og, hvernig á að grisja ríkuleg gripasöfn herminja? Verkefnið *Hernámið frá sjónarhóli fornleifafræðinnar* var viðleitni í þessa átt þar sem áhersla var lögð á slíkar spurningar og aðferðafræðilegar prófanir. Þótt verkefnið hafi veitt áhugaverða innsýn í líf á Skálum á Langanes á áttatímum vekur takmörkuð rannsókn af þessu tagi líklega fleiri spurningar en hún svarar. Það er ljóst að frekari rannsókna er þörf og brýnt að minjayfirvöld beiti sér fyrir eflingu þeirra með markvissum hætti.

9. SKRÁ YFIR GRIPI: SKÁLAR/CAMP GREELY							
Heiti	Safnnr			Efni	Lýsing	Nr. lags	TR.
Hert gler	2018	63	1	Gler/járn	Brot úr vírhertu gleri, úr glugga (e.t.v. úr inngangshurð inn í bragga)	1	1
Járn	2018	63	2	Járn	Járnstöng, ryðbrunnin.	1	1
Skrúfa	2018	63	3	Járn	Járnkrókur með skrúfgangi í annan (beina) endann. Ferhyrnd ró situr á skrúfganginum og hringlaga skinna situr á króksendanum, ryðguð föst.	1	1
Nagli	2018	63	4	Járn	2 járnaglar með flötum haus og 1 skrúfa með flötum haus með þverrauf. Ryðbrunnir.	1	1
Skrúfa	2018	63	5	Kopar	Skrúfa með kúptum haus og þverrauf. Mjög heilleg. Koparblanda, eða mögulega blý?	1	1
Ílát	2018	63	6	Ál	Skyndihjálparskrín, bæði ílát og lok, með áletrun á loki: "FIRST AID ...U.S. ARMY. CA..SLE MODEL. (TO OPEN PULL TAPE) RED PAPER INDICATES BACK OF DRESSING. PUT OTHER SIDE NEX.....ND. BAUER & BLACK CH.....U.S.A. PAT.NO. 1436406"	1	1
Nagli	2018	63	7	Járn	3 naglar með flötum haus, ryðbrunnir, 2 stuttir (5 og 6 cm) og einn langur (15 cm).	2	1
Skinnur	2018	63	8	Járn	2 skinnur, ein hringlaga (3 cm í þvermál) og hin ferhyrnd og aflöng (6 cm), brotin.	2	1
Skrúfa	2018	63	9	Járn	4 skrúfur með flötum haus og þverrák. 3 eru 6,5 cm og ein 5,5 cm.	2	1
Járn	2018	63	10	Járn	Óræð brot, járnþynnur.	2	1
Járn	2018	63	11	Járn	Járngripur, mjög þungur og voldugur, með ferhyrndu gati, oddhvas í annan endann. Með áletrun "TOP". Lás af hurð?	2	1
Nagli	2018	63	12	Járn	7 naglar með flötum haus, einn þeirra mjög langur (16 cm)	3	1
Skrúfa	2018	63	13	Járn	5 skrúfur með flötum haus og þverrák.	3	1
Hjarir	2018	63	14	Járn	Hjarir af dragloku-lás? Brotin í tvent.	3	1
Járn	2018	63	15	Járn	Óræð járnbrott, þynnur	3	1
Keramík	2018	63	16	Keramík	Órætt keramikbrot, hvítt, glerjað. Rúnuð brún er á brotinu.	3	1
Gler	2018	63	17	Gler	Smá glerkúla, ólituð. Ekki götuð.	3	1
Leður	2018	63	18	Leður	Leðurbútur, líklega úr skótaui, stunginn meðfram brún.	4	1
Textíll	2018	63	19	Textíll	Textílbútur, líning eða borði af e-u tagi.	4	1

Nagli	2018	63	20	Járn	6 ryðbrunnir naglar með flötum haus.	5	1
Skrúfa	2018	63	21	Járn	Járnkrókur með skrúfgangi í annan (beina) endann.	5	1
Tappi	2018	63	22	Járn	Málmtappi, skrúfaður?	5	1
Gúmmí	2018	63	23	Gúmmí	Gúmmísnúra, hol, utanum vír (vír ekki til staðar)	5	1
Gler	2018	63	24	Gler	Tvö glerbrot, mjög þunn og fínleg. Skýjað, ólitað gler. Brotin eru aðeins sveigð. Mögulega ljósapera.	6	1
Járn	2018	63	25	Járn	Óræð brot úr járn, þunn	6	1
Bolti	2018	63	26	Járn	Járnbolti með sexhyrndum róm í báða enda, og mögulega hringlaga skinnu í miðju. Ryðbrunninn.	6	1
Gler	2018	63	27	Gler	Tvö glerbrot, mjög þunn og fínleg. Skýjað, ólitað gler. Brotin eru aðeins sveigð. Mögulega ljósapera.	1	2
Hert gler	2018	63	28	Gler/járn	Brot úr vírhertu gleri, úr glugga.	1	2
Steinkol	2018	63	29	Steinkol	Tveir steinkolsmolar.	1	2
Vír	2018	63	30	Járn	Bútur af málmvír, snúinn.	1	2
Magasín	2018	63	31	Kopar	Magasínbraut (cartridge clip) úr koparblöndu, heil.	2	2
Skothylki	2018	63	32	Kopar	Skothylki úr koparblöndu, notað. Áletrun á botni: "SL 42" stendur fyrir St. Louis Ordnance Plant 1942.	2	2
Skothylki	2018	63	33	Kopar	Skothylki úr koparblöndu, notað. Áletrun á botni: "CP 1941 VII" Stendur fyrir Crompton Parkinson Ltd. Guiseley, Yorkshire, England.	2	2
Skothylki	2018	63	34	Kopar	Skothylki, botn, stór (2,5 cm í þvermál). Illa farinn og brunninn þannig að áletrun er ekki greinanleg að undanskildu "No."	2	2
Nagli	2018	63	35	Járn	Járnnagli með flötum haus, ryðbrunninn.	2	2
Tappi	2018	63	36	Járn	Tappi af flösku, með korkþynnu að innan. Ryðbrunninn.	3	2
Gúmmí	2018	63	37	Gúmmí	Gúmmíbútur, mögulega skósóli. Á annari hlið bútsins má sjá eftirprentun fínlega ofins efnis.	3	2
Rakvél	2018	63	38	Málmur	Aflangur málmhlutur, nokkuð þungu, samsettur úr 2 mismunandi málmum. Ytra byrði er þunn þynna, mögulega blý eða álþanda, sem sveigist utanum aðra málmþynnu. Sú er meira ryðguð og virðist vera járn. Hún stendur framundan ytri þynnunni öðru megin - líkt og rakvélarblað. Rakvél?	3	2
Batterí	2018	63	39	Kolefni	Kolefnisstöng innan úr batteríi. Rúnuð í báða enda, líkt og hún hafi verið tálguð til. Gæti líka verið náttúruleg veðrun.	3	2

Batterí	2018	63	40	Málmur	Batterí, heilt en ryðbrunnið.	3	2
Tappi	2018	63	41	Málmur	Hringlaga, aðeins kúptur hlutur úr málm. Gæti verið hluti af tappa eða endi á t.d. Batterí.	3	2
Járn	2018	63	42	Járn	3 óræðir járnhlutir, ryðbrunnir (mögulega brenndir). Virðast vera líningar/brún af íláti af einhverju tagi.	3	2
Nagli	2018	63	43	Járn	Nagli með flötum haus, sveigður.	3	2
Tappi	2018	63	44	Járn	Tappi af flösku, með korkþynnu að innan. Ryðbrunninn.	4	2
Gúmmí	2018	63	45	Gúmmí	Þunn gúmmibönd. Óræð. Mögulega teygjur?	4	2
Gler	2018	63	46	Gler	Brot av bræddu gleri, grænu. Gjallmulningur bræddur samanvið glerið. E.t.v. útmokstur úr ofni.	4	2
Munnharpa	2018	63	47	Kopar	Spil úr munnhörpu, í tveimur bútum.	4	2
Sög	2018	63	48	Járn	Sagarblað, brotið, með finlegar tennur	4	2
Skiptilykill	2018	63	49	Járn	Skiptilykill, heill, með lykli í báða enda, í ólíkri stærð.	4	2
Nagli	2018	63	50	Málmur	4 naglar (naglabrot), eldbrunnin. Virðist ekki vera járn.	4	2
Vír	2018	63	51	Járn	Vírlykkja úr samsettum, snúnum járnvír. Ryðgaður. Mögulega stag til að festa braggann.	4	2
Vír	2018	63	52	Kopar/Gúm mí	Snúinn, samsettur koparvír. Gúmmí snúra er utanum hluta hans.	1	2
Tappi	2018	63	53	Járn	Tappi af flösku, með korkþynnu að innan. Ryðbrunninn.	1	2
Hert gler	2018	63	54	Gler/járn	Brot úr vírhertu gleri, úr glugga.	2	2
Pípa	2018	63	55	Bakelite	Munnstykki af tóbakspípu, úr svörtu bakelite.	2	2
Magasín	2018	63	56	Kopar	Magasínbraut (cartridge clip) úr koparblöndu, heil.	2	2
Gler	2018	63	57	Gler	4 óræð, ólituð glerbrot, hálfbrædd og sveigð eftir hita.	2	2
Sylgja	2018	63	58	Járn	Járnsylgja, mjög ryðbrunnin og mögulega eldbrunnin.	3	2
Lok	2018	63	59	Járn	Hringlaga lok af krukku? Skrúfað. Úr járn. Brotið.	4	2
Fjöður	2018	63	60	Járn	Fjöður/fjaðurgormur.	4	2
Magasín	2018	63	61	Kopar	Magasínbraut (cartridge clip) úr koparblöndu, brotin og eldbrunnin.	4	2
Nagli	2018	63	62	Málmur	2 brotnir naglar, eldbrunnir.	4	2
Skot	2018	63	63	Málmur	Riffilskot/kúla (án hylkis)	4	2

Lok	2018	63	64	Málmur	Hringlaga lok af krukku? Skrúfað. Úr járn. Eldbrunnið.	4	2
Batterí	2018	63	65	Málmur	Batterí, heilt en ryðbrunnið.	4	2
Tala	2018	63	66	Bakelite	Tala úr ljósu bakelite með viðar/beináferð, með tveimur götum.	4	2
Nagli	2018	63	67	Járn	Sveigður nagli, hausinn vantar. Eldbrunninn.	5	2
Flöskugler	2018	63	68	Gler	Brot af grænu flöskugleri.	1	3
Greiða	2018	63	69	Bakelite	Tvær tennur úr greiðu, önnur svört en hin hvít. Báðar úr bakelite.	1	3
Gúmmí	2018	63	70	Gúmmí	Tvær smáar ræmur af svörtu gúmmí.	1	3
Tappi	2018	63	71	Járn	Tveir tappar af flösku, annar með leifum af korkþynnu að innan.	1	3
Vír	2018	63	72	Járn	Lykkja úr járnvír. Mögulega opnari af niðursuðudós.	1	3
Hagl	2018	63	73	Blý	Hagl úr skothylki.	1	3
Skrúfa	2018	63	74	Járn	Skrúfa með flötum haus og þverrauf, heilleg.	1	3
Hljómplata	2018	63	75	Bakelite	Brot af kringlóttri bakelite plötu, svartri. Heil gæti platan hafa verið u.þ.b. 28 cm í þvermál. Líklega hljómplata. Brotin eru með fínlegum rákum á báðum hliðum.	1	3
Flöskugler	2018	63	76	Gler	Brot af brúnu flöskugleri, þar á meðal 9 stútar og 13 botnar. Glerið er með fínlegu upphleyptu munstri að utanverðu. Á hálsi stendur letrað með upphleyptum stöfum "NOT TO BE REFILLED NO DEPOSIT NO RETURN". Á botni eru númer og skjaldamerki, akkeri, í miðju. Slíkar flöskur voru kallaðar "Packie", "Brownie" eða "No deposit bottle" og komu á markað í USA 1939. Þær innihéldu bjór. Flöskurnar fóru að mestu úr almennri umferð í USA á stríðsárunum en voru nýttar til útflutnings á bjór til hersins víðsvegar um heim í miklu magni til 1947.	1	3
Vír	2018	63	77	Járn	Járnvír, tvö brot.	1	3
Nagli	2018	63	78	Járn	6 ryðbrunnir naglar með flötum haus.	1	3
Kopar	2018	63	79	Kopar	Tvö brot av koparþynnu. Mögulega "sleði" úr magasíni.	1	3
Steinkol	2018	63	80	Steinkol	Brot af steinkolum.	1	3
Járn	2018	63	81	Járn	Brot af járn, þynnur, aðeins sveigðar og nokkur með líningu/brún. Einhverskonar ílát/niðursuðudós.	1	3
Skrúfa	2018	63	82	Kopar	Koparskrúfa með flötum haus og þverrau, bortin í endann.	2	3
Nagli	2018	63	83	Kopar	Koparnagli með ferhyrndum, kúptum haus.	2	3
Hljómplata	2018	63	84	Bakelite	4 brot af bakelite plötu, svartri, með fínlegum rákum á báðum hliðum. Líklega hljómplata.	2	3

Nagli	2018	63	85	Járn	5 ryðbrunnir járnaglar með flötum haus.	2	3
Nagli/skinna	2018	63	86	Járn	Nagli (6 cm) með kúptum haus, rekinn í gegnum ferhyrnda skinnu (4x4 cm).	2	3
Tala	2018	63	87	Skel	Skeljatala, þunn, flöt, með tveimur götum. Illa farin	2	3
Lykill	2018	63	88	Kopar	Lykill, úr koparblöndu, með rúnnum egglaða haus, með egglaða gati. Undir gatinu er áletrun. Á annari hlið stendur með upphleyptum stöfum: "CORBIN CABINET LOCK CO. NEW BRITAIN CONN. CORBIN". Á hinni hliðinni stendur með ígreiptum stöfum "TTC3". Samstæður Lykli 2018-63-89. Hefur líklega verið á hengilás.	2	3
Lykill	2018	63	89	Kopar	Lykill, úr koparblöndu, með rúnnum egglaða haus, með egglaða gati. Undir gatinu er áletrun. Á annari hlið stendur með upphleyptum stöfum: "CORBIN CABINET LOCK CO. NEW BRITAIN CONN. CORBIN". Á hinni hliðinni stendur með ígreiptum stöfum "TTC3". Samstæður lykli 2018-63-88. Hefur líklega verið á hengilás.	2	3
Flöskugler	2018	63	90	Gler	8 brot af grænu flöskugleri.	2	3
Túpa	2018	63	91	Málmur	Haus af túpu án loks og túpan sjálf, undin saman til þess að kreista fram innihaldið. Hausinn er fremur þungur og málmurinn deigur, etv blý. Hausinn er laus frá túpunni sjálfri. Greina má leifar af hvítu innihaldi. E.t.v. kuldakrem?	2	3
Gúmmí	2018	63	92	Gúmmí	Undinn gúmmíbútur, etv límdu saman.	2	3
Flöskugler	2018	63	93	Gler	Brot af brúnu flöskugleri, m.a. einn stútur og einn botn. Sama tegund flösku og númer 2018-63-76.	2	3
Sylgja	2018	63	94	Kopar	Koparsylgja, brotin.	3	3
Flöskugler	2018	63	95	Gler	Brot af brúnu flöskugleri. Sama tegund flösku og númer 2018-63-76	3	3
Nagli	2018	63	96	Járn	4 ryðbrunnir járnaglar með flötum haus, einn hauslaus.	3	3
Málmur	2018	63	97	Málmur	Bræddur málmubútur, þungur – e.t.v. blý.	3	3
Kapall	2018	63	98	Gúmmí/málmur	Undinn kapalbútur, gúmmí utan en vír innan. Tvöfaldur.	4	3
Flöskugler	2018	63	99	Gler	Brúnt flöskugler, þám tveir botnar. Sama tegund og 2018-63-76	4	3
Flöskugler	2018	63	100	Gler	4 brot af flöskugleri, 1 grænt og 3 ólituð.	4	3
Flöskugler	2018	63	101	Gler	Brúnt flöskugler. Sama tegund og 2018-63-76	5	3

Nagli	2018	63	102	Járn	4 ryðbrunnir járnaglar.	5	3
Vír	2018	63	103	Járn	2 ryðbrunnir vírbútar	5	3
Flöskugler	2018	63	104	Gler	3 glerbrot, flöskugler. 2 brún, 1 ólitað.	1	4
Hert gler	2018	63	105	Gler/járn	6 brot af vírhertu gleri.	1	4
Nagli	2018	63	106	Járn	4 ryðbrunnir járnaglar.	1	4
Skinna	2018	63	107	Járn	Ferhyrnd skinna með gati í miðju, ryðbrunnin.	1	4
Steinkol	2018	63	108	Steinkol	3 bitar af steinkolum.	1	4
Járnkrókur	2018	63	109	Járn	Járnkrókur með skrúfgangi í annan (beina) endann. Tvær rær skrúfaðar á hann, báðar ferhyrndar, önnur 1,5x1,5 cm og hin 2,5x2,5 cm. Báðar fastryðgaðar.	2	4
Skinna	2018	63	110	Járn	Ryðbrunnin járnskinna, ferhyrnd, sveigð í annan endann, með gat í flata endanum.	2	4
Nagli	2018	63	111	Járn	4 ryðbrunnir járnaglar með flötum haus.	2	4
Gjall	2018	63	112	Járn	5 gjallmolar.	2	4
Flöskugler	2018	63	113	Gler	Flöskugler, 11 brot, 9 græn, 1 brúnt, 1 ólitað. Einn stútur (grænn), heill.	3	4
Nagli/skinna	2018	63	114	Járn	Ryðbrunninn járnagli (8,5 cm) með flötum haus, sveigður, og ferhyrnd skinna (4x4 cm) með gati í miðju.	3	4
Nagli	2018	63	115	Járn	15 ryðbrunnir naglar með flötum haus.	4	4
Krítarpípa	2018	63	116	Keramik	Brot af krítarpípu, hál.	4	4
Skinna	2018	63	117	Járn	Hringlaga skinna með gati (0,7 cm í þvermál) í miðju.	4	4
Hnappur	2018	63	118	Kopar	Hnappur, eða kósa/smella úr koparblöndu. Hringlaga með gati í miðju.	4	4
Hert gler	2018	63	119	Gler/járn	Vírhert gler, 7 brot.	4	4
Skothylki	2018	63	120	Kopar	Skothylki, samþjappað í endann. Á botni stendur "V 40". Óljóst hvort áletrunin var ítarlegri, en það er ógreinanlegt.	4	4
Nagli	2018	63	121	Kopar	Koparnagli, hauslaus, í tveimur bútum.	4	4
Járn	2018	63	122	Járn	Aflöng járnþynna, ferköntuð með götum í báða enda.	4	4
Skrúfa/skinna	2018	63	123	Járn	10 ferhyrndar skinnur með gati í miðju (3,5x3,5 cm), 3 þeirra á skrúfum (6 cm). 1 stök skrúfa.	4	4
Málmur	2018	63	124	Málmur	Tvær aflangar málmþynnur, líningar, ósveigðar.	4	4
Gjall	2018	63	125	Gjall	Gjallmolar, úrgangur úr ofni?	4	4

Gúmmí	2018	63	126	Gúmmí	Gúmmíbútur, svartur, tálgaður til.	4	4
Skinna	2018	63	127	Járn	Ryðbrunnin járnskinna, ferhyrnd, sveigð í annan endann, með gat í flata endanum.	4	4
Nagli	2018	63	128	Járn	9 ryðbrunnir járnaglar með flötum haus.	5	4
Skothylki	2018	63	129	Kopar	Skothylki, útflatt. Má þó greina áletrun "40" á botni.	5	4
Tala	2018	63	130	Bakelite	Hringlaga tala, brúnlit, aðeins kúpt, með upphleyptri brún að ofan en slétt að neðan, með 4 götum.	5	4
Gúmmí	2018	63	131	Gúmmí	Aflangur gúmmíbútur, svartur, sívalur með rauf í miðju en rofinn. Hefur umvafið vír.	5	4
Magasín	2018	63	132	Kopar	Magasínbraut (cartridge clip) úr koparblöndu, brotin í annan endann.	5	4
Viður	2018	63	133	Viður	Hringlaga viðarbútur, skorinn til.	5	4
Gjall	2018	63	134	Gjall	Málmgjallsbiti, grænleitur. E.t.v kopar.	5	4
Magasín	2018	63	135	Járn	Magasín úr M-1 Garand Riffli, 2 einingar sem hafa verið settar saman (og ryðgaða saman) – e.t.v. til endurnýtingar sem einskonar hylki. M-1 Garand var standar vopn hjá Ameríska hernum. Hvert magasín innihélt 8 skothylki, og komu 5 saman í kyppu. (Enskt heiti: M1 8rd Garand ENBLOC Clips US Govt)	5	4
Mynt	2018	63	136	Kopar	Mynt, 2 Aurar. Áletrun "ÍSLAND 2 AURAR" og " ÍSLANDS KONUNGUR CX 1942"	6	4
Keramik	2018	63	137	Keramik	Lítið keramikbrot, hvítt, m glerungi báðum megin, 3 mm þykkt.	6	4
Bakelite	2018	63	138	Bakelite	Lítið órætt grænt plastbrot.	6	4
Lok	2018	63	139	Járn	Hringlaga lok af krukku? Ekki skrúfað. Úr járn.	6	4
Skothylki	2018	63	140	Kopar	Skothylki úr koparblöndu, brotið. Áletrun á botni: "F A 41". Stendur fyrir Frankford Arsenal 1941, en FA skotfæraverksmiðjan var í Philadelphiu, Pennsylvaníu.	6	4
Nagli	2018	63	141	Járn	3 ryðbrunnir og illa farninr naglar.	6	4
Nagli	2018	63	142	Járn	3 ryðbrunnir og illa farninr naglar.	7	4
Magasín	2018	63	143	Kopar	Magasínbraut (cartridge clip) úr koparblöndu, heil.	7	4
Eyrnatappi	2018	63	144	Gúmmí	Hlutur úr bláu, mjúku gúmmí, brotinn/skorinn í tvennt. Mjög líklega eyrnatappi, en slíkir voru í notkun hjá ameríska hernum í nokkrum útgáfum sem líkjast mjög þessum.	7	4
Vír	2018	63	145	Járn	Vírbútur, sveigður, ryðbrunninn.	7	4

Nagli	2018	63	146	Járn	3 ryðbrunnir og illa farnir naglar.	8	4
Kapall	2018	63	147	Gúmmí/mál mur	Snúinn kapalsbútur, gúmmí að utan (svart) og koparvír innan.	8	4
Flöskugler	2018	63	148	Gler	Flöskubotn úr grænu gleri, hringlaga með nær flötum botni. Þykkt glersins er 0,5 cm en botns 1 cm. Áletrun í hring á botni: "P G C X X X 14 C F - L" umhverfis ógreinilegt skjaldamerki(?) í miðju. Líklega er stendur "PGC" fyrir Portland Glass Company sem starfaði 1920-1958 í Greenford, Middlesex, Englandi og í Irvine, Ayrshire, Scotland 1920-1958. Framleiddur bjór, mineral, vín- og sterkvínsflöskur sem m.a. voru seldar til Bandaríkjanna og Kanada til átöppunar.		YS Fs1
Flöskugler	2018	63	149	Gler	Flöskubotn úr grænu gleri, brotinn. Líklega samskonar og 2018-63-148. Á þessum botni er þó tákn/áletrun í miðju mjög skýr og stendur "112". Annars sést af áletruninni "X" og "14 C F"		YS Fs2
Flöskugler	2018	63	150	Gler	Flöskubotn úr grænu gleri, brotinn. Líklega samskonar og 2018-63-148. Á þessum botni er þó tákn/áletrun í miðju mjög skýr og stendur "123". Annars sést af áletruninni "X X X" og "P G C"		YS Fs3
Flöskugler	2018	63	151	Gler	Flöskubotn úr grænu gleri. Samskonar og 2018-63-148. Á þessum botni er þó tákn/áletrun í miðju mjög skýr og stendur "94". Umhverfis er áletrað m. upphleyptum stöfum í hring " P G C X X X" og "14 C F-L"		YS Fs4
Skothylki	2018	63	152	Kopar	Skothylki úr koparblöndu, heilt Áletrun á botni: "F A 41". Stendur fyrir Frankford Arsenal 1941, en FA skotfæraverksmiðjan var í Philadelphiu, Pennsylvaníu.		YS Fs5
Flöskugler	2018	63	153	Gler	9 brot af brúnu flöskugleri, þ.á.m. botn flöskunnar í tveimur brotum. Flaskan hefur verið ferhyrnd, með rúnnum hornum. Á botni stendur með upphleyptum stöfum: "4 (skjaldamerki) 2. 6. 72 SB" Af áletrun má ráða að flaskan er frá framleiðandanum Owens Illinois, og nánar til tekið frá 4. verksmiðju þeirra sem var Clarksburg, West Virginia (starfrækt 1930-1944). Skjaldamerkið sýnir enn fremur að flaskan er frá því fyrir 1954 og hrjuf áferð botnsins að hún er frá 1940 eða síðar, og raðtalan 2 til hægri við skjaldamerki segir að hún sé frá 1942. Mögulegt er að um sé að ræða flösku sem framleidd var til varðveislu á kaffi.		YS Fs6
Batterí	2018	63	154	Kolefni	Batterí, málmurinn er að mestu horfinn og aðeins kjarninn eftir.		YS Fs7
Flöskugler	2018	63	155	Gler	4 brot af ólituðu flöskugleri, þ.á.m. stútur. Af brotunum má sjá að flaskan var ferhyrnd, með rúnnum hornum. Stúturinn bendir til þess að ekki sé um að ræða flösku til drykkjar, en að		YS Fs9

					hún hafi innihaldið t.d. mixtúru/meðal eða slíkt, sem helt var í litlum skömmtum. Opið á stútnum er aðeins um 0,5 cm.		
Járn	2018	63	156	Járn	Óræður járngrípur, samsettur úr 2 tannhjólum og vír sem er snúinn upp á milli þeirra. Einskonar spil, eða spenna til að spenna/staga e-ð niður?		YS Fs10
Hanski	2018	63	157	Leður	Hanski úr leðri. Þumal vantar.		YS Fs11
Gormur	2018	63	158	Kopar	Kopargormur, hlutverk órætt.		YS Fs12
Hjarir	2018	63	159	Ál	Hjarir úr áli? Með 2 skrúfugötum		YS Fs13
Skothylki	2018	63	160	Kopar	Skothylki úr koparblöndu, heilt Áletrun á botni: "F A 42". Stendur fyrir Frankford Arsenal 1942, en FA skotfæraverksmiðjan var í Philadelphiu, Pennsylvaníu.		YS Fs14
Ljósapera	2018	63	161	Gler/málmur	Smáar ljósaperur, e.t.v. úr vasaljósi. 1 heil, 1 stök pera og 2 stakir perufætur.		YS Fs15
Gler	2018	63	162	Gler	Brot af þunnu reyklituðu gleri, aðeins kúpt. E.t.v ljósapera, eða lukt ?		YS Fs16
Batterí	2018	63	163	Kolefni	Kolefnisstangir úr batteríum. 9 stykki, þar af 5 heilar		YS Fs17
Vír	2018	63	164	Kopar/hampur	Sver koparvír (0,3 cm í þvermál), snúinn. Klæddur ofnum/fléttuðum hampi, í appelsínugulum lit.		YS Fs19
Vír	2018	63	165	Kopar	Snúinn koparvír, úr 6 þráðum. Snúinn samann með hringlaga lykkjum í báða enda.		YS Fs20
Pípa	2018	63	166	Bakelite	Munnstykki af pípu, heilt. Aðeins sveigt.		YS Fs21
Ljósapera	2018	63	167	Kopar	Fótur af ljósaperu, með sknúfgangi.		YS Fs22
Vír	2018	63	168	Kopar/Gúm mí	Koparvír 2 mm þykkur, klæddur gúmmíkapli.		YS Fs23
Tannbursti	2018	63	169	Bakelite	Tannbursti, brotinn, úr glæru ólituðu plasti/bakelite. Hausinn, með fínlegum hárum úr plasti, og hluti skaftsins í 3 bútum, þ.á.m. endinn með hringlóttu gati.		YS Fs24
Kopar	2018	63	170	Kopar	Óræður hlutur úr koparblöndu. Málmþynna, tvöföld, útflött, með hringlöttum		YS

					götum í ólíkum stærðum. Lukt?		Fs25
Rör	2018	63	171	Járn	Órætt járnör 1 cm í þvermál, holt innan.		YS Fs27
Tala	2018	63	172	Málmur	Tala úr málm, með flatrí brún en skárlaga í miðju, þar sem eru 4 göt.		YS Fs29
Flöskugler	2018	63	173	Gler	Brot af brúnu flöskugleri, hluti botns og belgs. Af áletrun á botni sést "TRAIN &.....US. AR... GL..." Botninn er flatúr. Belgurinn er stendur.		YS Fs30
Tappi	2018	63	174	Bakelite/gler	Tappi úr svarbrúni bakelite, skrúfaður á flöskustút úr ólituðu gleri. Ofan á tappanum stendur "WILDROOT" sem líklega er hárolía/hártónik		YS Fs32
Flöskugler	2018	63	175	Gler	Flöskubotn úr grænu gleri. Áletrun á botni: Í miðju stendur "117" og í hring meðfram brún " P G C X X X" og "14 C F-L" allt með upphlyptum stöfum. Samskonar og 2018-63-148. Líklega er stendur "PGC" fyrir Portland Glass Company sem starfaði 1920-1958 í Greenford, Middlesex, Englandi og í Irvine, Ayrshire, Scotland 1920-1958. Framleiddur bjór, mineral, vín- og sterkvínslöskur sem m.a. voru seldar til Bandaríkjana og Kanada til átöppunar.		YS Fs33

10. Skrá yfir ljósmyndir

SKÁLAR 2018 – LJÓSMYNDASKRÁ				
Nr	Lýsing	Stefna	Dags	Höf
1	ÞJMS-2018-63-169 tannbursti, fannst skammt frá ratsjármastrinu á Tófuöxlinni		20/8/18	ÞP
2	ÞJMS-2018-63-169 tannbursti		20/8/18	ÞP
3	ÞJMS-2018-63-169 tannbursti		20/8/18	ÞP
4	ÞJMS-2018-63-169 tannbursti		20/8/18	ÞP
5	Skurður 1 fyrir uppgröft	S	21/8/18	ÞP
6	Skurður 1, lag 2. Mikið af öryggisgleri	A	21/8/18	ÞP
7	Sama	A	21/8/18	ÞP
8	Sama	A	21/8/18	ÞP
9	Skurður 2, lag 1	A	21/8/18	SF
10	Skurður 1, lag 3	A	21/8/18	ÞP
11	Skurður 1, lag 3 - norðurhluti	A	21/8/18	ÞP
12	Skurður 2, lag 2	V	21/8/18	SF
13	ÞJMS-2018-63-32, skoðhylki í skurði 2		21/8/18	SF
14	ÞJMS-2018-63-33, skoðhylki í skurði 2		21/8/18	SF
15	ÞJMS-2018-63-34, skoðhylki í skurði 2		21/8/18	SF
16	ÞJMS-2018-63-31, magasínsleði í skurði 2		21/8/18	ÞP
17	Skurður 1, lag 4	V	22/8/18	ÞP
18	Skurður 1, lag 4	S	22/8/18	ÞP
19	Skurður 1, lag 5	V	22/8/18	ÞP
20	Uppgröftur á lagi 5, mjög gróft og brennt	V	22/8/18	ÞP
21	Uppgröftur á lagi 5, mjög gróft og brennt	V	22/8/18	ÞP
22	Uppgröftur á lagi 5, mjög gróft og brennt	V	22/8/18	ÞP
23	Uppgröftur á lagi 5, mjög gróft og brennt	N	22/8/18	ÞP
24	Skurður 1 eftir að lag 4 hefur verið fjarlægð	V	22/8/18	ÞP
25	Skurður 1 eftir að lag 4 hefur verið fjarlægð	S	22/8/18	ÞP
26	Skurður 1, vestursnið í suðurhluta skurðs	V	22/8/18	ÞP
27	Sama	V	22/8/18	ÞP
28	Stein Farstadvoll við uppgröft á skurði 2	V	22/8/18	ÞP
29	Stein Farstadvoll við uppgröft á skurði 2	SV	22/8/18	ÞP
30	Skurður 1 eftir uppgröft á lagi 5	V	22/8/18	ÞP
31	Skurður 1 eftir uppgröft á lagi 5	N	22/8/18	ÞP
32	Skurður 2, lag 3	V	22/8/18	SF
33	Skurður 2, lag 3	N	22/8/18	SF
34	Skurður 1 að loknum uppgrefti	N	22/8/18	ÞP
35	Skurður 1 að loknum uppgrefti	V	22/8/18	ÞP
36	ÞJMS 2018-62-47, spil úr munnhörðu, skurður 2, lag 4		22/8/18	SF
37	Skurður 4 fyrir uppgröft, Stein Farstadvoll við uppgröft í skurði 2 í baksýn	V	22/8/18	ÞP
38	Skurður 4, lag 2 og 3 (sementslag)	N	22/8/18	ÞP
39	Skurður 4, lag 2 og 3 (sementslag)	V	22/8/18	ÞP
40	Skurður 4, lag 3 (sementslag)	N	22/8/18	ÞP
41	Skurður 2, lag 5	V	22/8/18	SF
42	Skurður 2, lag 5	V	22/8/18	SF
43	Skurður 2, lag 5	V	22/8/18	SF
44	Gripir úr lagi 4, skurði 2. Meðal annars skiptilykill ÞJMS-2018-63-49		22/8/18	SF
45	Austursnið í skurði 2 (skurður 4 og B. Olsen í baksýn)	A	22/8/18	SF
46	Austursnið í skurði 2 (skurður 4 og B. Olsen í baksýn)	A	22/8/18	SF
47	Austursnið í skurði 2	A	22/8/18	SF

48	Skurður 4, lag 3 – sprungið sement	N	22/8/18	ÞP
49	Skurður 4 eftir að lag 3 hefur verið fjarlægt	N	22/8/18	ÞP
50	Stækkun (1x1 m) á skurði 2, út frá austur langhlið	V	23/8/18	SF
51	Stækkun (1x1 m) á skurði 2, út frá austur langhlið	V	23/8/18	SF
52	Skurður 3, Ingar Figenschau við uppgröft	N	23/8/18	ÞP
53	Skurður 3, Ingar Figenschau við uppgröft	N	23/8/18	ÞP
54	Skurður 3 Ingar Figenschau og Chris Witmore við uppgröft	N	23/8/18	ÞP
55	Skurður 2 (stækkun), lag 2	V	23/8/18	ÞP
56	Skurður 2 (stækkun), lag 2	V	23/8/18	ÞP
57	Skurður 3, austursnið	A	23/8/18	IF
58	Skurður 3, austursnið	A	23/8/18	IF
59	Skurður 3, lag 2	A	23/8/18	IF
60	Skurður 3, lag 2	A	23/8/18	IF
61	Skurður 1, vestursnið eftir lok uppgrafter	V	23/8/18	ÞP
62	Skurður 1, vestursnið eftir lok uppgrafter	V	23/8/18	ÞP
63	Skurður 3, lag 3	V	23/8/18	SF
64	Skurður 3, lag 3	V	23/8/18	SF
65	Skurður 4, lag 5	S	23/8/18	ÞP
66	Skurður 4, lag 5	V	23/8/18	ÞP
67	Skurður 4, lag 5	V	23/8/18	ÞP
68	Yfirlitsmynd yfir skurði 4 (nær) og 2 (fjær). Björnar Olsen, Ingar Figenschau og Stein Farstadvoll við uppgröft.	S	23/8/18	ÞP
69	Skurður 4, lag 6	S	23/8/18	ÞP
70	Skurður 4, lag 6	S	23/8/18	ÞP
71	Skurður 2 (stækkun), lag 3	V	23/8/18	SF
72	Skurður 2 (stækkun), lag 3	V	23/8/18	SF
72	Skurður 2 (stækkun), lag 3	V	23/8/18	SF
73	Skurður 4, lag 6 í vesturhelmingi skurðar	S	23/8/18	ÞP
74	Skurður 4, lag 6 í vesturhelmingi skurðar	S	23/8/18	ÞP
75	Skurður 2 (stækkun), lag 4	V	23/8/18	SF
76	Skurður 2 (stækkun), lag 4	V	23/8/18	SF
77	Skurður 2 (stækkun), lag 4	V	23/8/18	SF
78	Skurður 2 (stækkun), lag 4	V	23/8/18	SF
79	Skurður 2 (stækkun), lag 4	V	23/8/18	SF
80	Skurður 4, lag 7	N	23/8/18	ÞP
81	Skurður 4, lag 7	A	23/8/18	ÞP
82	Skurður 4, lag 7	N	23/8/18	ÞP
83	Skurður 4, lag 7	N	23/8/18	ÞP
84	Skurður 4, lag 7	A	23/8/18	ÞP
85	Skurður 4, lag 7	A	23/8/18	ÞP
86	Skurður 2 (stækkun), lag 5	V	23/8/18	SF
87	Skurður 2 (stækkun), lag 5	V	23/8/18	SF
88	Skurður 2 (stækkun), lag 5	V	23/8/18	SF
89	Skurður 2 (stækkun), lag 5	V	23/8/18	SF
90	Suðursnið í skurði 2 (stækkun)	S	23/8/18	SF
91	Suðursnið í skurði 2 (stækkun)	S	23/8/18	SF
92	Suðursnið í skurði 2 (stækkun)	S	23/8/18	SF
93	Austursnið í skurði 2 (stækkun)	A	23/8/18	SF
94	Austursnið í skurði 2 (stækkun)	A	23/8/18	SF
95	Vestursnið í skurði 2 (stækkun)	V	23/8/18	SF
96	Vestursnið í skurði 2 (stækkun)	V	23/8/18	SF
97	Vestursnið í skurði 2 (stækkun)	V	23/8/18	SF
98	Vestursnið í skurði 2 (stækkun)	V	23/8/18	SF
99	Vestursnið í skurði 2 (stækkun)	V	23/8/18	SF
100	Skurður 4, lag 8	N	23/8/18	ÞP
101	Skurður 4, lag 8	N	23/8/18	ÞP
102	Skurður 4, lag 8	N	23/8/18	ÞP

103	Skurður 4, lag 8	N	23/8/18	ÞP
104	Unnið að frágangi á skurðum 1, 4 og 2	S	23/8/18	ÞP
105	Unnið að frágangi á skurðum 1, 4 og 2	S	23/8/18	ÞP
106	Unnið að frágangi á skurðum 1, 4 og 2	S	23/8/18	ÞP
107	Kol – koladreif má sjá á yfirborði víða á minjasvæðinu		20/8/18	CW
108	Tannbursti ÞJMS-2018-63-169, búð að raða brotunum saman		20/8/18	CW
109	Skurður 3, eftir aftyrfingu	A	21/8/18	CW
110	Skurður 3, eftir aftyrfingu	NA	21/8/18	CW
111	Skurður 3, lag 2	N	21/8/18	CW
112	Skurður 3, lag 2	N	21/8/18	CW
113	Skurður, 3, lag 2	N	21/8/18	CW
114	Skurður 3, lag 3	N	21/8/18	CW
115	Skurður 3, lag 3	N	21/8/18	CW
116	Skurður 3, lag 3	N	21/8/18	CW
117	Lykill, ÞJMS 2018-63-88, fannst í lagi 3, skurði 3		21/8/18	CW
118	Lykill, ÞJMS 2018-63-88, fannst í lagi 3, skurði 3		21/8/18	CW
119	Skurður 3 eftir stækkun um 1x1 m til norðurs	NV	22/8/18	CW
120	Skurður 3, kolamulningur í norðurhluta skurðs, lag 3	A	22/8/18	CW
121	Skurður 3, lag 4	A	22/8/18	CW
122	Skurður 3, lag 4	A	22/8/18	CW
123	Skurður 3, lag 4	A	22/8/18	CW
124	Ryðbrunninn málmþynna í NA horni skurðs 3. Þunn og molnuð. etv. Botn úr fötu/bala?	A	22/8/18	CW
125	Sama	A	22/8/18	CW
126	Sama	A	22/8/18	CW
127	Skurður 3, uppgröftur í gangi	SA	22/8/18	CW
128	Ryðbrunninn málmþynna í NA horni skurðs 3, hverfur inn í sniðið. Þunn og molnuð. etv. Botn úr fötu/bala?	A	22/8/18	CW
129	Skurður 3, viðarbútur	A	22/8/18	CW
130	Skurður 3, viðarbútur	A	22/8/18	CW
131	Skurður 3, lag 5	A	22/8/18	CW
132	Skurður 3, lag 5	A	22/8/18	CW
133	Skurður 3, uppgröftur í gangi.	SV	22/8/18	CW
134	Skurður 3, lag 5 fjarlægt	A	22/8/18	CW
135	Skurður 3, lag 5 fjarlægt, moldarlag og náttúruleg grá möl kemur í ljós.	A	22/8/18	CW
136	Skurður 3, lag 5 fjarlægt, moldarlag og náttúruleg grá möl kemur í ljós.	A	22/8/18	CW
137	ÞJMS-2018-63-148 in situ, flöskugler	YS	23/8/18	CW
138	ÞJMS-2018-63-149 in situ, flöskugler	YS	23/8/18	CW
139	ÞJMS-2018-63-150 in situ, flöskugler	YS	23/8/18	CW
140	ÞJMS-2018-63-151 in situ, flöskugler	YS	23/8/18	CW
141	ÞJMS-2018-63-152 in situ, skothylki	YS	23/8/18	CW
142	ÞJMS-2018-63-153 in situ, flöskugler	YS	23/8/18	CW
143	Sama	YS	23/8/18	CW
144	Sama	YS	23/8/18	CW
145	ÞJMS-2018-63-155 in situ, flöskugler	YS	23/8/18	CW
146	ÞJMS-2018-63-156 in situ, járngripur	YS	23/8/18	CW
147	Sama	YS	23/8/18	CW
148	ÞJMS-2018-63-157 in situ, leðurhanski	YS	23/8/18	CW
149	ÞJMS-2018-63-158 in situ, kopargormur	YS	23/8/18	CW
150	ÞJMS-2018-63-159 in situ, hjarir	YS	23/8/18	CW
151	ÞJMS-2018-63-160 in situ, skothylki	YS	23/8/18	CW
152	Skráning og söfnun gripa af yfirborði, Oscar Aldred	SA	23/8/18	CW
153	ÞJMS-2018-63-163 in situ, batterí	A	23/8/18	CW
154	Skráning og söfnun gripa af yfirborði, Oscar Aldred	A	23/8/18	CW
155	Skráning og söfnun gripa af yfirborði, Oscar Aldred	YS	23/8/18	CW

156	ÞJMS-2018-63-164 in situ, hampklæddur vír	YS	23/8/18	CW
157	ÞJMS-2018-63-165 in situ, snúinn kopavír	YS	23/8/18	CW
158	ÞJMS-2018-63-166 in situ, munnstykki af pípu	YS	23/8/18	CW
159	ÞJMS-2018-63-167 in situ, ljósaperufótur	YS	23/8/18	CW
160	ÞJMS-2018-63-168 in situ, koparvír	YS	23/8/18	CW
161	ÞJMS-2018-63-169 in situ, tannbursti	YS	23/8/18	CW
162	Skráning og söfnun gripa af yfirborði, Oscar Aldred	A	23/8/18	CW
163	Skráning og söfnun gripa af yfirborði, Oscar Aldred	A	23/8/18	CW
164	ÞJMS-2018-63-170 in situ, koparhlutur	YS	23/8/18	CW
165	Sama	YS	23/8/18	CW
166	Sama	YS	23/8/18	CW
167	Skráning og söfnun gripa af yfirborði, Oscar Aldred	N	23/8/18	CW
168	Skráning og söfnun gripa af yfirborði, Oscar Aldred	SA	23/8/18	CW
169	ÞJMS-2018-63-172 in situ, tala	YS	23/8/18	CW
170	Sama	YS	23/8/18	CW
171	ÞJMS-2018-63-174 in situ, tappi	YS	23/8/18	CW
172	Sama	YS	23/8/18	CW
173	ÞJMS-2018-63-175 in situ, flöskugler	YS	23/8/18	CW

ÞP= Þóra Pétursdóttir
 SF= Stein Farstadvoll
 IF= Ingar Figenschau
 CW= Chris Witmore

YS= Yfirborðssöfnun

Heimildaskrá

AMS C762, 6225 IV: Kort af Langanesi (Skálum). Gert af Kortadeild Bandaríkjahers á árunum 1948-1951. Í mælikvarðanum 1:50.000.

DI I-XI: Íslenzkt fornbréfasafn I-XIV. 1857-1972. Kaupmannahöfn/Reykjavík.

Eyðiporpið Skálar á Langanesi: Sif Jóhannesdóttir og Fanney Kristjánsdóttir. 2008.
Eyðiporpið Skálar á Langanesi: tekið saman fyrir Langanesbyggð. Skýrsla, útgefanda og útgáfustað vantar.

Friðrik G. Olgeirsson. 1998. *Langnesingasaga I: Saga byggðar á Langanesi frá landnámi og til 1918.* Þórshafnarhreppur. Reykjavík.

Friðrik G. Olgeirsson. *Langnesingasaga II: Saga byggðar á Langanesi frá 1918 til 2000.* 2000. Þórshafnarhreppur. Reykjavík.

Friðþór Eydal. 1999. *Fremsta víglína: Átök og hernaðarumsvif á Austurlandi í heimstyrjöldinni síðari.* Bláseggur. Reykjavík.

Gísli Guðmundsson. 1963. „Um byggð á Langanesi“. *Árbók Þingeyinga* (bls. 98-99). Útgáfustaður óþekktur: Suður-Þingeyjarsýsla, Norður-Þingeyjarsýsla og Húsavíkurkaupstaður.

Gokee, C. og DeLeón, J. 2014. Sites of contention: archaeological classification and political discourse in the US-Mexico borderlands. *Journal of Contemporary Archaeology* 1(1): 133-163.

González-Ruibal, A. 2012. From the battle field to the labour camp: archaeology of civil war and dictatorship in Spain. *Antiquity* 86(332): 456-473.

Grabowski, R., Olsen, B., Pétursdóttir, Þ. og Witmore, C. (2014) Teillager 6 Sværholt: The Archaeology of a World War II Prisoner-of-War Camp in Finnmark, Arctic Norway. *Fennoscandia Archaeologica* XXXI, bls. 3-24.

Herforingjaráðskort frá 1933: Frumgögn, kort 101 n.v. frá 1933, Sauðanessókn. Aðgengilegt á vef Landmælinga Íslands.

History of the 556th Signal Air Warning Battalion (SAW) in Iceland. Dagsett 05.03.2018. Tekið saman af: L. Stammerjohn. (bls. 1-12). <http://www.geocities.ws/m29003/n556a.html>

Hjálmar Vilhjálmsson. 1977. *Seyðfirskir hernámsþættir.* Örn og Örlygur. [Án útgáfustaðar].

Hjörleifur Guttormsson. 2013. *Árbók Ferðafélagsins 2013: Norðausturland: Vopnafjörður, Strönd, Langanes, Pistilfjörður, Slétta, Núpasveit, Öxarfjörður og Hólsfjöll.* Ferðafélag Íslands. Reykjavík.

Hólmsteinn Helgason. 1983. „Skálar á Langanesi“ *Árbók Þingeyinga* 1983: 105-132.

JJ: *Jarðatal á Íslandi, með brauðalýsingum, fólkstölu í hreppum og prestaköllum, ágrípi af búnaðartöflum 1835-1845, og skýrslum um sölu þjóðjarða á landinu.* 1847. Gefið út af J. Johnsen. Kaupmannahöfn.

JÁM: *Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalín XII. Þingeyjarsýslur.* 1943. Kaupmannahöfn.

Lög um menningarminjar 80/2012.

Lýsing Þingeyjarsýslu: Björn Guðmundsson tók saman. 1959. *Lýsingu Þingeyjarsýslu* Helgafell. Reykjavík

McAtackney, L. 2014. *An Archaeology of the Troubles: the dark heritage of Long Kesh/Maze prison.* Oxford: Oxford University Press.

Olsen, B. og Pétursdóttir, Þ. (2017) Sværholt: poetics of memory. Í: J. Kaila and J. Knuutila ritst. *Inside and Beside the Camp.* Helsinki: The Academy of Fine Arts, University of Helsinki, bls. 88-95.

The Old Icelandic Land Registers: Björn Lárusson. 1967. *The Old Icelandic Land Registers:* Lund. Gleerup.

Riksantikvaren: <https://www.riksantikvaren.no/Ansvarsomraader/Krigens-kulturminner>

„Saga Skála er lítið ævintýri“. 1998. *Morgunblaðið* 17. maí 1998, bls.9.

Schulz, P., ofl. (án ártals). *A history of non-returnable beer bottles.* Society for Historical Archaeology (SHA): <https://sha.org/bottle/pdf/files/NRBeers.pdf>

Skálar á Langanesi: Eigindleg viðtöl við fyrrum íbúa í þorpsins. Fanney Kristjánsdóttir (nemandi) og Sif Jóhannesdóttir (leiðbeinandi). 2008. *Skálar á Langanesi: Eigindleg viðtöl við fyrrum íbúa í þorpsins.* Óútgefin skýrsla, skilað til Nýsköpunarsjóðs námsmanna, varðveitt á Stofnun Árna Magnússonar í íslenskum fræðum.

Sýslu- og sóknalýsingar Þingeyjarsýslna: Sýslu- og sóknarlýsingar Hins íslenska bókmenntafélags 1839-1844. 1994. Björn Hróarsson, Heimir Pálsson og Sigurveig Erlingsdóttir (ritnefnd). Gott mál hf. Reykjavík.

Sýslu- og sóknalýsingar Múlasýslna: Múlasýslur: Sýslu- og sóknarlýsingar hins íslenska bókmenntafélags 1839-1874. 2000. Finnur N. Karlsson, Indriði Gíslason og Páll Pálsson sáu um útgáfu. Sögufélagið og Örnefnastofnun Íslands. Reykjavík.

Þóra Pétursdóttir. o.fl. 2019. "Surveying surveillance: Archaeological inspections of Camp Greely in NW Iceland". Grein væntanleg 2019.

Póra. G. Sigurðardóttir. 1985. „Skálar á Langanesi.“ kafli í bókinni *Land og fólk: Byggðasaga Norður- Þingeyinga*. Bls. 192-199 Útgáfustaður óþekktur. Búnaðarsamband Norður- Þingeyinga.

Óútgefið efni:

https://atlas.lmi.is/soguleg_gogn/herforingjarad_frumgogn_myndir/atlaskort_teikningar/JPEG/1933-8-02.jpg

Túnakort frá 1920. Á vef Þjóðskjalasafns Íslands. Slóðin er testbirting.manntal.is/

https://en.wikipedia.org/wiki/Marston_Mat

Loftmyndagögn:

Loftmyndir ehf.

Heimildamenn:

Guðbjörg Guðmundsdóttir (úr viðtali 2008 og viðtal tekið sumarið 2018)

Gunnar Guðmundsson (úr viðtali frá 2008)

Ásdís Lúðvíksdóttir (úr viðtali frá 2008)

María Friðriksdóttir (úr viðtali frá 2008)

Þórunn Þorsteinsdóttir (úr viðtali frá 2008)

Georg Ragnarsson (úr viðtali frá 2008)